

10¹¹/99

1427

Ovatko opettajat ja luokanopettajiksi opiskelevat suvaitsevia?

- Miten suvaitsevuus ilmenee?

Sarkkinen Ulla-Maija

Kasvatustieteen pro gradu- tutkielma

Kevät 1999

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Lausunto Ulla-Maija Sarkkisen pro gradu -tutkielmasta "Ovatko opettajat ja luokanopettajaksi opiskelevat suvaitsevia? - Miten suvaitsevaisuus ilmenee?"

Tutkielman aihepiiri on ajankohtainen, sillä kansainvälistyvässä maailmassa tarvitaan monenlaista suvaitsevaisuutta. Suomalaisten suvaitsevaisuudessa on kohentamisen varaa ja tässä työssä opettajilla on suuri merkitys.

Tutkielman teoriaosassa otetaan hyvin haltuun tutkimusaiheeseen liittyvä käsitteistö. Käsitteiden määrittely on selkeää, johdonmukaista ja kurinalaista. Kirjoittamista leimaa affektoitumaton ote, sillä suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja ei ryhdytä kauhistelemaan vaan tarkastellaan niiden merkitystä ja rakentumista ihmiselämässä. Tarkastelua leimaa pyrkimys arvioida lähdekirjallisuuden pätevyyttä. Toisaalta kirjoittaja nojaa turhan paljon toisen käden lähteisiin.

Tutkimusaineisto on kerätty lomakkeella, joka on rakennettu aiempien tutkimusten varaan. Kysymykset on hyvin perusteltu ja lomake vaikuttaakin hyvin loogiselta. Asenteiden kolmikomponenttiteoriaa ei kuitenkaan ole käytetty hyväksi mittaria rakennettaessa.

Aineiston analyysi on johdonmukaista ja pikkutarkkaa. Käytetyt tilastolliset testit ovat tarkoituksenmukaisia. Summamuuttujia on käytetty tehokkaasti hyväksi.

Vastaajien tietämyksen arvioinnissa kriteeristö on varsin tiukka. Voi kysyä, onko paikallaan arvioida vastaajalla olevan virheellinen käsitys pakolaiskiintiöstä, kun hän arvioi sen olevan 550 oikean luvun ollessa 600. Ehkä olisi ollut luokitella käsitysten paikkansapitävyys moniportaisesti.

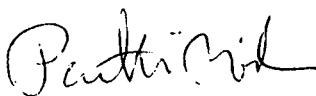
Autoritaarisen persoonallisuuden ja eri kansallisuuksiin suhtautumisen yhteyksien testaamisessa on epäselvyyksiä. Selitettäessä suhtautumista ulkomalaisiin on suhtautuminen homoihin ja mustalaisiin mukana sekä selittävässä että selitettävässä muuttujassa.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on korrektia. Kirjoittaja olisi kyllä voinut pohtia nykyistä enemmän tulosten yleistettävyyttä ja sekä heikoimmaksi osoittautuneen summamuuttujan puutteita.

Tulosten pohdinta on pätevää ja siinäkin näkyy kirjoittajan pyrkimys arvioida kriittisesti teorioiden pätevyyttä. Tulosten mukaan opettajat ja luokanopettajaksi opiskelevat ovat varsin suvaitsevaisia. Tämä on optimismia herättävä tutkimustulos.

Esitämme tutkielman hyväksymistä arvosanalla cum laude approbatur.

Jyväskylässä 5.3.1999

Pentti Moilanen
tutkimusassistentti

Helena Rasku-Puttonen
professori

SARKKINEN, U-M. : "Ovatko opettajat ja luokanopettajiksi opiskelevat suvaitsevia? - Miten suvaitsevuus ilmenee?" Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 1999. - 90 s.

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää ovatko opettajat ja luokanopettajiksi opiskelevat suvaitsevia eli miten he suhtautuvat ulkomaalaisiin sekä miten suvaitsevuus ilmenee. Tutkimuksessa kartoitettiin yleistä suhtautumista ulkomaalaisiin, sekä suhtautumista ulkomaalaisten maahanmuuttoon, ulkomaalaisten oikeuksiin Suomessa, yhteiskunnan velvollisuuksiin ulkomaalaisia kohtaan ja ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksiin. Tutkimuksessa selvitettiin myös halukkuutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa sekä millaisia stereotyyppioita opettajilla ja luokanopettajiksi opiskelevilla on eri kansallisuuksista. Asennoitumista selittävistä tekijöistä tutkittiin opettajien ja opiskelijoiden sukupuolen, iän, kotikunnan, opettajakokemuksen, kontaktien ja etnisen identiteetin yhteyttä asennoitumiseen. Tutkimuksessa selvitettiin myös eroavatko opettajien ja opiskelijoiden asenteet toisistaan. Tutkimuksen tuloksia verrattiin myös Jaakkolan (1989, 1995) tutkimusten tuloksiin koko väestön asenteista.

Tutkimus suoritettiin kyselylomakkeella keväällä 1997 (opettajat) ja syksyllä 1997 (opiskelijat). Opettajat työskentelivät Petäjäveden ja Jämsänkosken ala- ja yläasteilla sekä lukioissa. Opiskelijat opiskelivat Jyväskylän yliopistossa. Tutkittavia oli yhteensä 113, joista opettajia oli 65 ja opiskelijoita 48. Tutkittavista oli miehiä 25 ja naisia 88. Tutkimusaineistoa tarkasteltiin suorien jakaumien, keskiarvojen, t-testin sekä yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Mittarin reliabeliutta tutkittiin Cronbachin alfa-kertoimella.

Yleisesti opettajien ja opiskelijoiden suhtautuminen ulkomaalaisiin oli suvaitsevaa. Yli puolet (51 %) olisi valmiita vastaanottamaan pakolaisia nykyistä enemmän ja 44 % saman verran kuin tähänkin asti. Valtaosa (62 %) piti maahanmuuttoa koskevia lakeja sopivina. Opettajat ja opiskelijat suhtautuivat myönteisesti (66 %) viisi vuotta Suomessa asuneen ulkomaalaisen oikeuteen äänestää kunnallisvaaleissa, mutta enää kolmasosa oli valmis antamaan ulkomaalaiselle oikeuden asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa. Yhteiskunnan tukea ulkomaalaisen oman kielen ja kulttuurin säilymiselle pidettiin tärkeänä. Vain 11 % tutkituista oli sitä mieltä, että ulkomaalaisen on pyrittävä suomalaistumaan. Ulkomaalaisen ystävänä koki mieluisana 89 % tutkituista, mutta

ulkomaalaisen omana aviopuolisona koki positiivisena enää 36 %. Eri kansallisuuksiin suhtauduttiin hyvin neutraalisti ja esille tulleet stereotypiat olivat positiivisia, neutraaleja sekä negatiivisia. Opettajista ja opiskelijoista neljäsosa näki ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset kielteisesti.

Taustamuuttajat selittivät jonkin verran asennoitumista. Naiset olivat miehiä suvaitsevampia. Opiskelijoiden suhtautuminen ulkomaalaisiin oli hieman myönteisempää kuin opettajien. Kontaktit lisäsivät suvaitsevuuksia. Ikä, kotikunta, koulutus ja opettajakokemus eivät selittäneet asennoitumista. Opettajien ja opiskelijoiden suomalainen identiteetti oli voimakas. 94 % koki olevansa suomalainen erittäin voimakkaasti tai voimakkaasti. Etninen identiteetti selitti asennoitumista vain pieneltä osin. Opettajien ja opiskelijoiden asenteet olivat huomattavasti koko väestön asenteita myönteisempiä.

Avainsanat:

asenne
stereotypia
suvaitsevuus
ulkomaalainen

ESIPUHE

Tämä tutkielma on tehty opinnäytetyönä Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen tiedekunnassa luokanopettajien koulutuslinjalla.

Haluan kiittää ohjaajiani prof. Helena Rasku-Puttosta, prof. Joel Kiviraumaa ja tutkimusassistentti Pentti Moilasta saamastani ohjauksesta ja kannustuksesta. Erityiskiitoksen haluan antaa Monikulttuurisen klinikan Kaija Matinheikki- Kokolle, jonka asiantuntijuus on ollut suureksi avuksi tutkielman valmistumiselle.

Jyväskylä 6.2.1999

Ulla- Maija Sarkkinen

Kasv.tiet.yo

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 ETNISYYS	8
2.1 Etninen identiteetti	8
2.2 Etninen ryhmä	10
2.3 Etnosentrismi	12
3 ASETEET JA ENNAKKOLUULOT	12
3.1 Asenteet	12
3.2 Ennakkoluulot	13
3.3 Ennakkoluuloisuus	14
3.4 Asenteiden ja ennakkoluulojen rakenne	16
3.5 Stereotypiat	18
3.6 Asenteiden ja ennakkoluulojen tehtävä	19
4 ASETEIDEN JA ENNAKKOLUULOJEN MUODOSTUMINEN	20
4.1 Asenteet, ennakkoluulot ja sosiaalinen ympäristö	21
4.2 Asenteet, ennakkoluulot ja yksilö	24
5 OPETTAJA ASETEIDEN JA ENNAKKOLUULOJEN VÄLITTÄJÄNÄ	28
6 KOOSTE AIKAISEMMISTA TUTKIMUKSISTA	31
7 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSONGELMAT	36
7.1 Tutkimuksen viitekehys	36
7.2 Tutkimusongelmat	38

8 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	38
8.1 Mittarin laadinta / esitestaus / muuttajat	38
8.2 Kohdejoukko	42
8.3 Aineiston keruu	44
8.4 Aineiston luotettavuus	45
8.4.1 Reliaabelius	45
8.4.2 Validius	47
8.5 Aineiston käsittely	48
9 TUTKIMUKSEN TULOKSET	50
9.1 Arviot ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa	50
9.2 Suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon	52
9.3 Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	55
9.3.1 Paluumuuttaja, maahanmuuttaja, pakolainen ja ulkomaalainen	56
9.3.2 Neekeri	57
9.3.3 Somali	58
9.3.4 Ruotsalainen	58
9.3.5 Venäläiset	58
9.3.6 Norjalainen	59
9.3.7 Amerikkalaiset	59
9.3.8 Kurdit	60
9.3.9 Englantilainen	60
9.3.10 Saksalainen	61
9.4 Ulkomaalaisen oikeudet Suomessa	62
9.5 Yhteiskunnan velvollisuudet ulkomaalaista kohtaan	64
9.6 Sosiaalinen etäisyys	66
9.7 Ulkomaalaisten maahanmuuton hyödyt ja haitat	68
9.8 Etninen identiteetti	71
9.9 Asenteita selittävät tekijät	73
9.9.1 Sosiaalinen ympäristö	73
9.9.2 Kontaktit	75
9.9.3 Tieto	77

9.9.4 Autoritaarinen persoonallisuus	78
9.9.5 Etninen identiteetti	79
9.10 Opettajat ja muu väestö	80
10. POHDINTA	86
10.1 Tulosten tarkastelua	86
10.2 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimushaasteita	88
LÄHTEET	91
LIITTEET	96

1 JOHDANTO

Suomi kansainvälistyy nopeasti muun muassa EU:n ja pakolaisten myötä. Yhä useammalla paikkakunnalla asuu ulkomaalaisia, jonkin toisen etnisen kulttuurin edustajia. Myös peruskouluissa on yhä enemmän ulkomaisia oppilaita, jotka opettajat joutuvat työssään kohtaamaan. Myös monikulttuurinen vuorovaikutus opettajan ja oppilaiden välillä sekä oppilaiden kesken tuo haasteita ja vastuuta opettajalle. Aikaisempien tutkimusten (esim. Jaakkola 1995) perusteella asenteet ja ennakkoluulot ulkomaalaisia kohtaan ovat muuttuneet huomattavasti kielteisemmiksi. Opettaja-lehden kyselyyn 1995 vastanneista opettajista 55 % arvioi opettajien olevan melko suvaitsevia ja vain 8 % hyvin suvaitsevia. Silmiinpistävää on kuitenkin se, että 31 % arvioi opettajien olevan melko suvaitsemattomia. (Löytömäki 1995.) Tutkimuksen tulos herätti minut pohtimaan todellista tilannetta tänä päivänä. Jos opettajat arvioivat, että heistä 63 % on suvaitsevia, niin mikä on todellinen tilanne. Kielteissävytteisiin asenteisiin ja ennakkoluuloisuuteen on monia syitä, eivätkä ne ole yksiselitteisiä. Opettajilla on suuri vaikutus, merkitys ja vastuu lasten, tulevien aikuisten, kasvattamisessa kohti suvaitsevuuksia ja ennakkoluulotonta Suomea. Opettajien omat asenteet ja ennakkoluulot vaikuttavat tiedostamattomina heidän käyttäytymiseensä ja toimintaansa. Ne vaikuttavat voimakkaasti myös heidän ulkomaalaisoppilaidensa identiteetin kehitykseen. "Asenteet ovat muuttuvia ja niihin voidaan myös vaikuttaa. Etnosentristen ja rasististen asenteiden paikallistaminen ja niiden kannattajien argumenttien ymmärtäminen voi olla hyödyksi muukalaisvihan ja rasismin vastaisessa työssä, johon Suomi on sitoutunut kansainvälisin sopimuksin." (Jaakkola 1995, 2.)

Opettajien asenteita ei ole tutkittu. Haluan tällä tutkimuksella korjata tätä epäkohtaa. Monilla kouluilla painotetaan kansainvälisyys- ja suvaitsevuuksikasvatusta. Olisiko syytä kuitenkin kouluttaa ja kasvattaa ensin opettajat suvaitsevuuksien vai voidaan-ko hyvillä mielin jatkaa suvaitsevuuksikasvatuksen toteuttamista ja suunnittelemista? Tähän kysymykseen pyrin löytämään vastauksen. Suvaitsevuuksia kehittää jatkuva omien tulkintojen tarkastelu ja niiden tiedostaminen. Toivon tästä tutkimuksesta olevan apua opettajille heidän kasvuprosessissaan kohti suvaitsevampaa persoonaa sekä opettajankoulutuslaitoksille heidän kehittäessään opettajankoulutusta kohti suvaitsevampien opettajien kouluttamista.

2 ETNISYYS

2.1 Etninen identiteetti

Ihmisen identiteetti vastaa kysymykseen “kuka tai mitä minä olen”. Identiteetti koskee käsityksiämme itsestämme ja niistä ihmisistä ja ihmisryhmistä, joihin samastumme. Sosiaalinen identiteettimme koostuu kaikkien niiden ryhmien yhteisvaikutuksesta, joihin kuulumme, esimerkiksi sukupuoli-, uskonto-, kansallisuus-, kieli-, ikä-, ammatti- ja siviilisäätyryhmistä. Kuitenkaan emme ole vain ryhmien jäseniä, vaan myös yksilöitä. Henkilökohtainen identiteettimme muodostuu kaikista niistä asioista, jotka erottavat meidät muista saman ryhmän jäsenistä. Henkilökohtainen identiteetti antaa meille ainutlaatuisuuden tunteen, kun taas sosiaalinen identiteetti yhdistää meidät muihin ihmisiin, luo yhteenkuuluvuuden tunteen. (Liebkind 1996, 208 - 209; Virrankoski 1994, 88 - 89.)

Etnisyyden sosiaalipsykologinen tarkastelu tähdentää subjektiivisia kriteerejä etnisyyden määrittelyssä. Etnisen identiteetin käsite nousee tällöin hyvin keskeiseksi tekijäksi. Etniset identiteetit saattavat muuttua sekä ihmisen elinaikana että historiallisen ajan kuluessa. Tästä huolimatta etninen identiteetti, jolla tarkoitetaan yksilön ankkuroitumista tiettyyn etniseen ryhmään, on sovelletusta aikaperspektiivistä riippumatta suhteellisen pysyvä ilmiö. (Aboud 1988, 8; Liebkind 1988, 38; 1994, 22; 1996, 217.) Dasdamirovin (1977) mukaan tähän on syynä ainakin osaltaan se, että etninen kulttuuri välittyy ihmiselle jo perhepiirissä. Varhaiskasvatuksen myötä se muovaa tiedostamattomasti ihmisen koko persoonallisuutta etnisen kulttuurin suuntaisesti. (Liebkind 1988, 38; 1996, 217.)

Etninen identiteetti on jatkuvan itsemäärittely- ja itsearviointiprosessin tulos (Liebkind 1994, 23). Tiedostaaksemme oman etnisen ryhmämme, tarvitsemme kontakteja muihin ryhmiin. Etnisen identiteetin perustana on vuorovaikutuksessa syntyvä tarve luokitella itseä, omaa ryhmää ja toisia ryhmiä. (Forsander, Ekholm & Saleh 1994, 14). Aboud kuvaa samastumista etniseen ryhmään kolmen tunnusmerkin avulla. Ensimmäinen tunnusmerkki on niin sanottu etninen itsemäärittely, jonka ytimenä on jonkin keskeisen etnisen ominaisuuden tunnistaminen itsessään. Tämä on ominaisuus, jolla ihminen määrittelee itseään, eikä niinkään etnistä ryhmää kuvaava piirre. Toisena tunnusmerkkinä

on ihmisen tietoisuus siitä, että hän jollakin tavalla poikkeaa muiden etnisten ryhmien jäsenistä. Kolmannen tunnusmerkin Aboud määrittelee Eriksonin psykoanalyttisen lähestymistavan mukaan, jolloin ihminen kokee oman etnisyytensä ajassa muuttumattomana ja tilanteesta riippumattomana. (Aboud 1988, 7 - 8.) Kulttuuri nähdään kollektiivisen etnisen identiteetin voimavarana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kulttuuri ei voisi muuttua, eikä sitä, että vähemmistöt olisivat muuttumattomia, yhtenäisen kulttuurin edustajia. Kulttuurin osat, merkit ja symbolit voivat muuttua tai saada uusia merkityksiä kohdatessaan muita kulttuureja ja etnisiä ryhmiä. Uudet sukupolvet tulkitsevat kulttuuriin ja etnisiä piirteitään yhdistellen uutta ja vanhaa sekä hyläten jotain ja ylläpitäen toista. (Forsander ym. 1994, 21; Hilasvuori & Mikkola 1994, 64; Liebkind 1996, 216; Salo- Lee & Malmberg & Halinoja 1996, 7.)

Langen ja Westinin mukaan ihmiselle on tärkeää erottua muista sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä. Henkilökohtaisen ja sosiaalisen identiteetin, johon myös etninen identiteetti kuuluu yhtenä osana, välillä vallitsee jännite, josta syystä ihmiset yrittävät ylläpitää positiivisesti muista erottuvaa identiteettiä luomalla sopivan tasapainon henkilökohtaisen ja sosiaalisen identiteettinsä välille. (Lange & Westin 1981, 187 - 189.) Liebkind tukee Langen ja Westinin ajatuksia toteamalla ihmisten välillä olevan eroja siinä, missä määrin etninen identiteetti ohjaa heidän käyttäytymistään. Saman ryhmän sisällä voi olla ihmisiä, joille ryhmä on kaikista tärkein, ja sellaisia, joille sen merkitys on hyvin vähäinen. Samastumisen määrä saattaa vaihdella yksittäisellä ihmisellä myös eri ajankohtina. Vaihtelut saattavat olla tilanteesta toiseen siirryttäessä nopeita tai hitaita, jolloin ne ilmenevät elämän eri vaiheissa. Esimerkiksi: "Vasta Ruotsiin muutettuani tajusin, miten suomalainen olenkaan." (Liebkind 1988, 75.) Crockerin ja Majorin (1989) mielestä ihminen voi kuitenkin arvostaa itseään, vaikka ei arvostaisikaan ryhmää, johon kuuluu. Tämä on mahdollista, koska yleinen itsetunto viittaa henkilökohtaisen arvon tai arvostuksen tunteeseen, kun taas etninen itsetunto viittaa oman jäsenryhmän arvostukseen. Tämä tulee esille erityisesti alistettujen ryhmien kohdalla. (Liebkind 1996, 210.)

Tässä tutkimuksessa etnisen identiteetin katsotaan pitävän sisällään sekä etnisen identiteetin että kulttuuri- identiteetin. Tutkimuksessa selvitetään kuinka voimakkaasti tai heikosti tutkittavat kokevat olevansa suomalaisia, eurooppalaisia ja maailmankansalaisia. Millä tavalla etninen samaistuminen ilmenee, ei tässä tutkimuksessa tarkemmin selvitetä. Sen sijaan etnisen samaistumisen yhteyttä suvaitsevuuteen tutkitaan.

2.2 Etninen ryhmä

Etninen ryhmä on kielellisesti, kulttuurisesti, uskonnollisesti tai kansallisesti yhtenäinen ryhmä (Helo 1990, 7). Koska etnisten ryhmien väliset rajat eivät enää ole kovin kiinteitä, ovat rajoja määrittelevät ja ylläpitävät prosessit muodostuneet yhä tärkeämmiksi. Etnisiä ryhmiä on perinteisesti määritelty biologisten, uskonnollisten, kielellisten tai kulttuuristen kriteerien avulla. Langen ja Westinin mukaan subjektiivisten kriteerien tärkeys jo tunnustetaan, mutta kaikkiin etnisiin määritelmiin sisällytetään myös jokin objektiivinen ydin. Tämä ydin voi koostua joko kulttuuriin liittyvistä tunnusmerkeistä (kieli, uskonto, arvot, normit), maantieteellisistä tunnusmerkeistä (alue, maa, kansallisuus) tai biologisista tunnusmerkeistä (heimo, ihonväri, polveutuminen). (Lange & Westin 1981, 300 - 301; Liebkind 1988, 37.) Allardtin ja Starckin (1981) mukaan etnisyyttä ei voida määritellä sen tarkemmin kuin että useimmat etnisen ryhmän jäsenet yleensä samastuvat ryhmäänsä, polveutuvat samoista alkulähteistä ja osoittavat tiettyjä yhteisiä kulttuuripiirteitä (Liebkind 1988, 38; 1996, 216; Matinheikki-Kokko 1992, 2; Toivonen 1990, 29). Ennen ajateltiin, että yksilö voi olla vain yhden etnisen ryhmän jäsen. Nykyään niin ei ole. Yksilö, joka tuntee olevansa pienen etnisen ryhmän jäsen, voi yhtä hyvin tuntea kuuluvansa myös suurempaan etniseen ryhmään (rotu, kansallisuus). (Forsander ym. 1994, 18; Glazer & Moynihan 1975, 118 - 119; Liebkind 1988, 38, 73 - 74; Virrankoski 1994, 88.)

Liebkindin mukaan ihminen saattaa olla enemmän tai vähemmän tietoinen etnisyytensä eri puolista. Ne saattavat myös olla hänelle täysin tiedostamattomia. Liebkind on erottanut ryhmätietoisuuden kolme tasoa. Ensimmäisellä tasolla yksilö samastuu tiettyyn ryhmään. Hän on tietoinen tai hänellä on tunne kuulumisestaan johonkin ryhmään. Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan usein vain tällaista yksinkertaista samastumista. (Liebkind 1988, 39 - 40.) Langen ja Westinin mukaan edellytetään myös tiettyä tunnepitoista sitoutumista etniseen ryhmään. Tunneperäinen sitoutuminen kasvaa huomattavasti vasta tietoisuuden toisella tasolla, jolloin yksilö muodostaa käsityksiä ryhmänsä luonteesta, historiasta, nykytilanteesta, tulevaisuudesta ja suhteesta muihin ryhmiin. Yksilö pohtii myös eri jäsenryhmiensä välistä tärkeyttä joko omien kokemustensa tai vallalla olevien aatteellisten suuntausten mukaisesti. Kolmannella eli teknisellä ryhmätietoisuuden tasolla yksilö pyrkii saavuttamaan keinoja, joiden avulla uskoo ryhmän tavoittavan edellisellä tietoisuudentasolla määriteltyjä tavoitteita. Tämä on rinnastettavissa ideologiaan ja

muodostaa poliittisen toiminnan perustan. (Lange & Westin 1981, 305 - 306.)

Useat tutkijat (mm. Allardt & Starck 1981; Liebkind 1989; 1992; 1994, 23; Virrankoski 1994, 88) ovat todenneet, että yksilöt saattavat pitää itseään etnisen ryhmän jäsenenä eri perustein vedoten kieleensä, kansallisuuteensa tai asuinmaahansa. Herbergin (1989) mukaan etnisyyden määrittelyssä painotetaan nykyisin ulkoisten määrittelykriteereiden sijaan yhä useammin jäsenten omaa subjektiivista, etnisyyteen perustuvaa samastumista (Liebkind 1994, 91; 1996, 216; Matinheikki-Kokko 1992, 10). Yksilöt eivät samastu mihinkään ryhmään joko - tai - periaatteella. Yleensä samastutaan vain osaan jostakin kulttuurista ja torjutaan loput. Kulttuurista omaksutun osuuden suuruus vaihtelee. Esimerkiksi voidaan omaksua oman ryhmän kieli, muttei tapoja tai perinteitä. (Liebkind 1996, 217.)

Koska yksilö voi kuulua useampaan etniseen ryhmään samanaikaisesti eri perusteihin vedoten, saattaa yksilölle syntyä solidaarisuusristiriitoja (Liebkind 1988, 40). Weinreich (1983) kutsuu ilmiötä samastumiskonfliktiksi. Positiivinen viiteryhmä edustaa ihmiselle sellaisia ominaisuuksia tai arvoja, jotka kuuluvat hänen ihanneminäänsä. Negatiivinen viiteryhmä puolestaan edustaa kaikkea sitä, mitä ihminen ei haluaisi olla. Negatiiviseen viiteryhmään samastumista pyritään välttämään. Vasta samastumisen tapahduttua saatetaan kuitenkin huomata samastumiskohteen kielteiset piirteet. Tällöin puhutaan samastumiskonfliktista. Jos taas omaa ryhmää pidetään virheettömänä ja siihen samastutaan voimakkaasti, voi pienimmänkin kielteisen piirteen havaitseminen aiheuttaa samastumiskonfliktin. “Jos esimerkiksi tunnemme itsemme hyvin suomalaisiksi ja ihailemme vahvaa itsetuntoa, suomalaisissa yleensä havaitsemamme heikko itsetunto aiheuttaa samastumiskonfliktin. “ Lange (1987, 1989) on nostanut esille samastumiskonfliktin syntymisen myös silloin, kun yksilö on samastunut yhtä aikaa kahteen etniseen ryhmään, jotka molemmat halveksivat toisiaan. Samastumiskonfliktit ohjaavat identiteetin kehitystä siten, että konfliktitilanteessa joudutaan määrittelemään, mitä ryhmää tai yksilöä halutaan lähestyä ja kenestä halutaan puolestaan irrottautua. Tämän seurauksena samastumiskuviot muuttuvat ja niiden mukana myös minäkuva ja identiteetti. (Liebkind 1988, 70 - 71; 1996, 211.)

2.3 Etnosentrismi

Etnosentrismi perustuu kaikkialle heijastuvaan, jäykkään sisäryhmä - ulkoryhmä - erotte- luun. W. G. Sumner määritteli jo 1906 etnosentrismen seuraavasti; "Etnosentrismi on tekninen nimitys sille asioiden tarkastelutavalle, jossa oma ryhmä on kaiken keskipisteenä, pönkittää omaa ylpeyttään ja turhamaisuuttaan, kehuu itseään ylivoimaiseksi ja halveksii ulkopoولisia". (Jaakkola 1995, 52; Liebkind 1994, 40; Toivonen 1990, 49.) Myöhemmin etnosentrisyyttä määriteltäessä ryhmän käsite on laajentunut. Etnosentrisyydessä käsitel- lään muita yhteiskuntia ja kulttuureja siten, että nähdään oma yhteiskunta ja kulttuuri kaiken keskipisteenä ja vertailukohtana sekä samalla suhtaudutaan muihin yhteiskuntiin ja kulttuureihin ikään kuin ne olisivat oman yhteiskunnan ja kulttuurin alapuolella ymmärtä- mättä niiden erikoislaatua ja kulttuurista rikkautta. (Ahlberg 1977, 50; Forsander ym. 1994, 23; Hilasvuori & Mikkola 1994, 41 - 42; Lehtonen 1993, 172; Liebkind 1988, 24; Liikanen 1991, 22; Virrankoski 1994, 90; Wahlström 1996, 74.)

Etnosentrisyys ilmenee tyypillisesti kulttuuristen stereotyyppien kautta. Muita kansoja on kautta aikojen luonnehdittu heidän kuviteltujen ominaisuuksiensa perusteella. Kansanluonnetta koskevat vahvasti etnosentriset luonnehdinnat ovat usein syytä rasistisiin asenteisiin. Näistä kansanluonnetta kuvaavista etnisistä stereotyyppioista on jo koulukirjoissa luovuttu, mutta ne edelleen vaikuttavat arki ajattelussamme. (Hilas- vuori & Mikkola 1994, 42 - 43.)

Tässä tutkimuksessa tutkitaan eri etnisiin ryhmiin kohdistuvia stereotyyppioita, sekä sitä ovatko ne etnosentrisiä ja stereotyyppien yhteyttä suvaitsevuu- teen.

3 ASEENTEET JA ENNAKKOLUULOT

3.1 Asenteet

Bem (1970) on määritellyt asenteen yksinkertaisesti pitämiseksi ja pitämättömyydeksi. Vaikka määritelmä on kovin yksinkertainen, se korostaa asenteen arvioivan luonteen merkitystä. Allportin (1935) mukaan kaikille asenteen määritelmille on yhteistä se, että asenne katsotaan valmiudeksi vastata johonkin. Asenne ei ole käyttäytymistä, vaan

valmistautumista käyttäytymiseen, taipumus vastata tietyllä tavalla kohteeseen. Asenneobjektina voivat olla asiat, ihmiset, paikat, ideat ja tilanteet. (Oskamp 1991, 7 - 8.)

Allport (1935) on määritellyt asenteet toimintavalmiuksiksi, reagoinniksi tiettyyn ärsykkeeseen tietyllä tavalla. Allportin lisäksi monet muut tutkijat korostavat kokemusten merkitystä asenteiden muodostumiselle. Monet tutkijat myös korostavat asenteiden melko suurta pysyvyyttä ja vaikeaa muutettavuutta. (Oskamp 1991, 7 - 8.) Hirsjärvi (1983, 17) rinnastaa tämän perusteella asenteet (tietyin varauksin) persoonallisuudenpiirteisiin. Kuitenkin asenteet voivat muuttua ja niihin voidaan vaikuttaa, joskin hyvin hitaasti, esimerkiksi silloin kun henkilö saa uudenlaista tietoa asennekohteesta (Jaakkola 1995, 2; Oskamp 1991, 7 - 8). Ojalan ja Uutelan mukaan asenteet voivat muuttua melko nopeasti, jos tieto tai kokemukset asenteen kohteesta lisääntyvät (Ojala & Uutela 1993, 32). Ihmisellä on tietoisella tasolla hallussaan korkeintaan muutamia kymmeniä arvoja eli asioita, jotka ovat hänelle todella tärkeitä valintoja ohjaavia tekijöitä. Asenteita voi kyseisellä henkilöllä olla tuhansia ja niitä myös kehittyy lisää elämän kuluessa henkilön kohdatessa uusia tilanteita. (Puohiniemi 1993, 30.) Fishbein ja Ajzen (1975) ovat koonneet määritelmät yhdeksi lauseeksi: "Asenne on opittu (sisäistetty) valmius vastata (reagoida) myönteisesti tai kielteisesti kyseessä olevaan kohteeseen" (Oskamp 1991, 8) Tähän määritelmään nojataan myös tässä tutkimuksessa.

3.2 Ennakkoluulot

Yleisen määritelmän mukaan ennakkoluulo on mielipide jostakin tai jotain vastaan ilman riittävää perustetta. Walhströmin (1996, 72) mukaan ennakkoluulo on hyvä ilmaisu: "Ennakkoluulo on nimenomaan luulemista ennalta." Monet tutkijat ovat määritelleet ennakkoluulon pelkästään negatiiviseksi asenteeksi. Etninen ennakkoluulo on negatiivinen asenne tiettyä etnistä ryhmää ja sen jäseniä kohtaan. (Aboud 1988,4; Ojala & Uutela 1993, 32; Pettigrew 1980, 1 - 2; Toivonen 1990, 38; Wahlström 1996, 72.) Allport (1988) määrittelee etnisen ennakkoluulon antipatiaksi, joka perustuu virheelliseen ja joustamattomaan yleistämiseen. Se voidaan tuntea tai ilmaista. Se voidaan suunnata ryhmään kokonaisuudessaan tai yksilöön sen takia, että hän on tuon ryhmän jäsen. (Toivonen 1990, 36.)

Ennakkoluulon perusmääritelmän mukaan ennakkoluulo on asenne, joka edellyttää tiedon kustannuksella syntyvää epävarmuutta (= luulo), joka johtuu siitä, että

jotain pitää päättää ennen perusteita (on ennakko) (Toivonen 1990, 34). Hirsjärven (1983, 18) mukaan ennakkoluulo syntyy, jos asenteen kognitiivinen komponentti koostuu yksinomaan tai lähes yksinomaan virheellisistä tiedoista ja uskomuksista. Ennakkoluulot ovat opittuja (Ojala & Uutela 1993, 32; Wahlström 1991, 17). Ennakkoluuloille on ominaista, että ne säilyvät, vaikka kokemuksemme osoittaisivat ne vääriksi. Ne eivät niinkään perustu todelliseen tietoon jostakin ihmisryhmästä. Ennakkoluulot kohdistuvat kokonaisuun ryhmiin, ja yksilöä arvioidaan koko ryhmää koskevan ennakkoluulon perusteella. (Helo 1990, 8.) Allportin mukaan ennakkoluulo syntyy ennen varsinaista kokemusta tai sitä ei perusteta aikaisempaan kokemukseen. Ennakko-oletusten katsotaan kehittyvän ennakkoluuloiksi, jos niitä ei pystytä muuttamaan uudella informaatiolla. Negatiivinen kokemus vahvistaa ennakkoluuloja entisestään. (Lehtonen 1993, 172.) Palmberg (1987) esittää ennakkoluulot ihmisten ja tilanteiden tuomitsemiseksi etukäteen. Yksilöllä on jostakin valmiina tietty uskomus, joka ehkä ei todellisuudessa pidäkään paikkaansa, ja tämä käsitys vääristää todellisuuden hahmottamista ja käyttäytymistä. (Liikanen 1991, 22.) Ennakkoluulot ovat yleisiä ilmiöitä, ja siitä syystä niitä saatetaan pitää jopa luonnollisina (Liikanen 1991, 22). Allportin (1954, 1958) ja Billigin (1985) mukaan ihmisellä on luontainen taipumus ennakkoluuloon, koska ihmisellä on luonnollinen pyrkimys tehdä yleistyksiä, luoda käsitteitä ja luokitteluja, joiden sisältö edustaa hänen kokemusmaailmaansa yksinkertaistetussa muodossa (Liebkind 1988, 19; Rätty 1987, 13).

Virrankosken mukaan etniset ennakkoluulot eivät ole pelkästään virheellistä tietoa, vaan niillä on tarkoitus säädellä oman ja muiden ryhmien välisiä sosio-kulttuurisia suhteita. Ennakkoluuloja muodostetaan ja siirretään sosiaalisessa kontekstissa tätä tarkoitusta varten. Etniset ennakkoluulot ovat alkeellista ensivaiheen tietoa, joilla saattaa olla sosio-kognitiivista rakennetta. (Virrankoski 1994, 70 - 71.)

Tässä tutkimuksessa etninen ennakkoluulo määritellään antipatiaksi, joka perustuu joustamattomaan ja virheelliseen yleistämiseen. Etninen ennakkoluulo voi kohdistua ryhmään kokonaisuudessaan tai yksilöön sen perusteella, että hän on tuon ryhmän jäsen.

3.3 Ennakkoluuloisuus

Ennakkoluuloisuutta tarkoitettaessa voidaan yhtä lailla puhua tietynlaisesta kielteisestä

asenteesta kuin stereotyyppisestä käsityksestäkin. Nämä on nähty toisiaan täydentäviksi: asenne viittaa affektiseen ja toiminnalliseen suhtautumiseen, stereotypia taas kuvaa kognitiivista puolta. (Räty 1987, 11.) Liebkind (1996) näkee ennakkoluuloisuuden ja syrjinnän kumpuavan kahdesta lähteestä: “toisaalta pyrkimyksestä tietyn ryhmän riistoon ja tämän riiston legitimoimistarpeesta (rasismi), sekä toisaalta puhtaasta suvaitsemattomuuteen perustuvasta erilaisuuden vieroksunnasta (muukalaisviha)”. Coxin (1970) mielestä rasismin tarkoitus on helpottaa tietyn ryhmän tai sen resurssien riistoa, kun taas puhdas suvaitsemattomuus tai muukalaisvihamielisyys tähtää vähemmistöryhmän kääntämiseen, karkottamiseen tai hävittämiseen. Rasismi vastustaa tasa-arvoa ja suvaitsemattomuus erilaisten kulttuurien itsemääräämisoikeutta ja säilymistä. Käytännössä nämä ovat kuitenkin niin kietoutuneita toisiinsa, ettei niitä voida erottaa kuin käsitteellisesti. (Liebkind 1996, 206.) Kaikissa yhteiskunnissa on havaittu eriaistaisena ennakkoluuloja, syrjintää ja rasismia, jotka kohdistuvat etnisiin vähemmistöihin tai niiden jäseniin. Syrjintä saattaa olla avointa ja julkista tai hienovaraisesti sosiaalsiin rakenteisiin piiloutunutta, yksityisten ihmisten tai sosiaalisten ryhmien harjoittamaa. (Virrankoski 1994, 55.)

Vanhastaan rasismi on liitetty erottavana tekijänä vähemmistöryhmien biologisiin piirteisiin. Se on pohjautunut rodun käsitteeseen, joka Langen (1992) mukaan on kokonaisuudessaan sosiaalinen tuote. Rodun uskotaan olevan biologinen tyyppi tai luokka, vaikka tällaiselle luokittelulle ei ole ainuttakaan biologista kriteeriä. Rasismiin johtava prosessi, jota Liebkind (1996) kutsuu rodullistamiseksi, alkaa ihmisten luokittelulla ryhmiin ulkoisesti havaittavien ominaisuuksien mukaan. Seuraava vaihe seuraa, kun ulkoisten piirteiden perusteella luotuihin ihmisluokkiin liitetään myös muita, ei näkyviä ominaisuuksia, esimerkiksi luonteenpiirteitä ja arvoja. Näin rodusta tehdään sosiaalisia ryhmiä. Bantonin (1988) mielestä rotu -käsite on syytä hävittää ja hän tähdentää, että ihmisten fyysisistä ominaisuuksista ei voi tehdä mitään johtopäätöksiä heidän sosiaalisista tai psyykkisistä ominaisuuksistaan. (Liebkind 1996, 206 - 208; Virrankoski 1994, 54 - 55.)

Tässä tutkimuksessa käytetään rasismin sijasta termiä suvaitsemattomuus, koska halutaan välttää ulkomaalaisten käsittämistä pelkästään jonkin tietyn rodun jäseniksi, esimerkiksi mustiksi. Tutkimuksen asetelmassa on etnisten ennakkoluulojen kohteena tarkemmin määrittelemätön ulkomaalainen, jonkin toisen etnisen ryhmän jäsen tai koko ryhmä, joka poikkeaa etnisten ominaisuuksien ja piirteiden perusteella suomalaisista. Suvaitsemattomuus ymmärretään tässä tutkimuksessa kielteisiksi asenteiksi, ennakkoluu-

loiksi ja stereotyyppiöiksi etnistä vähemmistöryhmää kohtaan. Koska tutkimus tehdään Suomessa, jossa suomalaiset ovat enemmistöryhmä, voidaan muista etnisistä ryhmistä puhua vähemmistöryhminä. Usein negatiiviset asenteet, ennakkoluulot ja stereotyypit ovat niin toisiinsa kietoutuneita, että niitä on vaikea erottaa. Suvaitsemattomuutta käytetään tässä tutkimuksessa kokoavana, edellä lueteltuja kolmea elementtiä - kielteiset asenteet, ennakkoluulot ja stereotyypit - kuvaavana terminä.

3.4 Asenteiden ja ennakkoluulojen rakenne

Asenteita on vaikea tarkkailla tai mitata suoraan. Yksilön asenne tiettyyn kohteeseen voidaan kuitenkin päätellä hänen verbaalisista tai nonverbaalisista reaktioistaan, jotka asenteen kohde yksilössä laukaisee. Nämä reaktiot voivat olla luonteeltaan affektisia, kognitiivisia tai konatiivisia eli toiminnallisia. (Oskamp 1991, 14.)

Asenteen rakenteesta on olemassa kaksi teoreettista näkemystä (Oskamp 1991, 8 - 11). Vanhempi näistä sisältää käsityksen asenteen kolmesta komponentista. Kognitiiviset, affektiiviset ja toiminnalliset tekijät ovat erillisiä asenteen osatekijöitä, mutta silti tiiviisti yhteydessä toisiinsa. (Hirsjärvi 1983, 17; Ojala & Uutela 1993, 32 ; Oskamp 1991, 8 - 10; Wahlström 1991, 17; 1996, 72.) Edellisten määritelmien mukaan ennakkoluulo on joko positiivinen tai negatiivinen asenne jotakin kohtaan. Myös Klineberg (1968) ja Pettigrew (1980, 6 - 24) jakavat ennakkoluulon vastaaviin kolmeen komponenttiin. Klineberg (1968) näkee ennakkoluulon yksilöön tai ryhmään kohdistuvana vahvistamattomana ennakkoarviona (= kognitiivisuus), luonteeltaan suotuisana tai epäsuotuisana (= affekti), joka suuntaa toimintavalmiuden yhdenmukaisesti (= konatiivisuus) (Toivonen 1990, 37).

Kognitiivisella komponentilla tarkoitetaan niitä tietoja ja uskomuksia, joita henkilöllä on asennekohteesta, hänen sitä arvioidessaan. Kognitiiviset tekijät ilmenevät informaatioprosessissa, jossa luokittelemme ja erottelemme tietoa. Tämä luokittelu on ennakkoluulojen ja asenteiden pohjana. Kategorioimme etniset ryhmät niiden erilaisuuden perusteella suhteessa muihin ryhmiin painottaen vähemmän ihmisten yhteisiä piirteitä ja universaaliutta, joka sitoo ihmisiä yhteen. Ihmiset tekevät luokittelua oman ryhmänsä sisällä, mutta sijoittavat muiden ryhmien jäsenet yhden samanlaisen piirteen alle. Affektinen komponentti on tunne-elementti, joka liittyy kyseiseen objektiin. Affektinen kom-

ponentti muodostaa tarkemmin perustelemattomien, irrationaalisten syiden joukon. Affektiivisilla tekijöillä on suuri merkitys asenteiden ja ennakkoluulojen syntymiselle. Pettigrew (1980) otti esimerkiksi pelon. Lapsi, joka pelkää pimeää, vieraita ihmisiä tai itsensä likaamista, saattaa yhdistää tämän tummaan väriin eikä siitä syystä pidä tummista ihmisistä. (Hirsjärvi 1977, 17; Ojala & Uutela 1993, 32; Oskamp 1991, 9 - 10; Pettigrew 1980, 6 - 24.)

Toiminnallisella komponentilla tarkoitetaan sitä halukkuutta, toimintavalmiutta, joka mahdollistaa reagoimisen asennekohteeseen jollakin näkyvällä tavalla. Tämä on joskus ymmärretty erheellisesti vain konkreettisia tekoja koskevaksi, mutta toimintavalmiutta voivat osoittaa myös verbaliset reaktiot, ilmeet ja tahattomat eleet. Pettigrew (1980) jakaa ihmisen käyttäytymisen ennakkoluuloihin perustuen viidelle eri tasolle. Useimmat pysyttelevät verbaalisen vihamielisyyden tasolla. Toisella tasolla ihmiset välttävät kontaktia ja siten suojelevat ennakkoluuloisia asenteitaan. Kolmannella tasolla yksilön käyttäytyminen on epäoikeudenmukaista. Esimerkiksi valkoisia ja mustia kohdellaan eri tavalla samassa tilanteessa. Neljäntenä tasona on fyysinen hyökkäys, joka on yleensä järjestäytyneen ryhmän toteuttama. Viidennellä tasolla säilytetään sosiaalinen välimatka. Kulttuurisidonnaisuuden vuoksi tiettyjä asioita tehdään toisten ryhmien kanssa ja toisia ei. Sosiaaliseen välimatkaan vaikuttavat ammatti, sosiaalinen asema, rotu, kansallisuus ja uskonto. Täydellisesti kehittynyt asenne ilmenee kaikilla kolmella komponentilla samansuuntaisesti. (Hirsjärvi 1983, 17; Ojala & Uutela 1993, 32; Oskamp 1991, 9 - 10; Pettigrew 1980, 6 - 24.)

Uudempi teoreettinen näkemys asenteen rakenteesta on saanut kannatusta monilta tutkijoilta. Sen mukaan asenne rakentuu kolmesta komponentista, jotka nimetään uskomuksiksi (kognitiivinen komponentti), asenteiksi (affektinen komponentti) sekä käyttäytymisaikomukseksi (toiminnallinen komponentti). Mm. Fishbein ja Ajzen (1975) puoltavat teorian mukaista näkemystä siitä, että nämä kolme komponenttia ovat erillisiä kokonaisuuksia, jotka voivat olla tai voivat olla olematta yhteydessä toisiinsa tilanteesta riippuen. Affektisten komponenttien tulisi olla yhdenmukaisia, mutta henkilöllä voi olla asenteen kohteesta useita erilaisia, myönteisiä tai kielteisiä, uskomuksia tai siihen liittyviä käyttäytymisaikomuksia. Tämän näkökannan vahvuutena on se, että asenteen kolmen komponentin ei välttämättä tarvitse olla kiinteässä yhteydessä toisiinsa, mutta jossakin tilanteessa ne voivat olla vahvasti sidoksissa toisiinsa. Heikkoutena taas on asenteiden

vaikea mitattavuus, koska komponenttien välistä sidosteisuutta on vaikea mitata. (Oskamp 1991, 10 - 11.)

Tässä tutkimuksessa asenne nähdään kolmen komponentin- kognitiiviset, affektiiviset ja toiminnalliset tekijät- kokonaisuutena. Nämä komponentit ovat yhteydessä toisiinsa. Asenteen kohde aiheuttaa henkilössä yleensä myönteisen tai kielteisen reaktion eli asenteen. Nämä reaktiot ilmenevät uskomuksina asenteen kohteesta, asenteen kohteen herättäminä tunteina ja asennekohteeseen kohdistuvina toimintataipumuksina.

3.5 Stereotypiat

Jäykästi ennallaan pysyviä, yli-yleistettyjä ennakkoluuloja kutsutaan stereotypioiksi. Ne ovat väärää (ennakkoluuloista) informaatiota, ja vaikka niitä yrittää välttää, esiintyy niitä kuitenkin piilevänä. (Aboud 1988, 5; Hirsjärvi 1983, 18, 177.) Lippmannin (1965) mukaan stereotypian käsitteen keskeiset seikat liittyvät prosessiin (stereotypiassa määritellään ensin ja vasta sitten havainnoidaan), funkioon (stereotypia on yhteiskunnallisen asemamme puolustusmekanismi) sekä sisältöön (stereotypiat ovat hyvin voimakkaasti tunnelatautuneita). Kognitiivinen ennakkoluuloisuus on aina stereotyyppistä luonteeltaan, mutta kaikki stereotypiat eivät merkitse ennakkoluuloisuutta. Tärkein ero on tunneilmallisessa, joka stereotypiassa voi olla sisällöltään yhtä hyvin positiivista. (Toivonen 1990, 39 - 40.) Aboud kuvaa ennakkoluulon ja stereotypian eron seuraavasti: "Molemmat ovat arvioivaa, mutta ennakkoluulo on myös kuvailevaa, jollaista taas stereotypia ei ole" (Aboud 1988, 5).

Allport (1988) määrittelee stereotypian ryhmässä yleisesti vallitsevaksi liioitteluksi kategoriaan liittyväksi uskomukseksi, joka kohdistuu ihmisryhmään (Toivonen 1990, 41; Virrankoski 1994, 94). Tajfelin (1981) mukaan stereotypiat saavat alkunsa kun kohteita luokitellaan kognitiivisena prosessina, johon kuuluu ympäristössä tarjolla olevan runsaan ja monipuolisen tiedon yleistäminen, yksinkertaistaminen ja systematisointi. Pää tarkoituksena on mukauttaa ja sopeuttaa käyttäytyminen ja sitä vastaava kognitiivinen perusta. Kokoavasti Virrankoski toteaa, että stereotypiointi on kognitiivista tiedonkäsitteilyä, joka perustuu kohteiden luokitteluun korostamalla eroja kategorioiden välillä ja yhtäläisyyksiä luokkien sisällä. Omalle sisäryhmälle pyritään hankkimaan myönteisiä stereotypioita ja ylläpitämään niitä toisiin ryhmiin verrattuna. Stereotypiat ovat yhteisössä laajasti hyväksytyjä ja osaksi jopa universaaleja yleistyksiä. (Virrankoski 1994, 94 - 96.)

Ahsmoren (1981) ja Billigin (1985) sosiaalipsykologisen määritelmän mukaan stereotypia on tapa havaita yhtäläisyyksiä tietyn ryhmän jäsenten välillä silloinkin, kun niitä ei ole, ja eroja suhteessa muihin ryhmiin silloinkin, kun niitä ei ole, tai ainakin liioitella olemassa olevia yhtäläisyyksiä ja eroja. Turnerin (1982) mukaan myös oman ryhmän jäsenet, ei pelkästään ulkoryhmien jäsenet, nähdään usein enemmän toistensa kaltaisina kuin ne todellisuudessa ovatkaan. Omaan ryhmään liitetään tiettyjä mielikuvia sen tavoista ja ominaisuuksista ja muokataan omaa käyttäytymistä näitä mielikuvia vastaaviksi. “Koska suomalaiset juovat paljon ja minä olen suomalainen, niin minäkin juon paljon.” Zavallonin (1973) mukaan samankaltaisuus voi johtua myös siitä, että omia ominaisuuksia yleistetään ryhmän muihin jäseniin. “Koska minä juon paljon ja olen suomalainen, niin kaikki suomalaiset juovat paljon.” (Liebkind 1988, 76 - 77.)

Brown (1986) on tiivistänyt uudemmat käsitykset stereotypiasta: “Stereotypiat ovat luonnollisia kategorioita. Niillä tarkoitetaan ajattelumme perimmäistä ja alkeellisinta piirrettä. Niiden poistamisyritys ei olisi ainoastaan turhaa, vaan onnistuessaan myös katastrofaalista.” (Liebkind 1988, 80.)

Tässä tutkimuksessa stereotypia käsitetään väärän tai liian vähäisen tiedon pohjalta syntyneeksi kognitiiviseksi käsitykseksi jostain ryhmästä. Stereotypia on yleistetty koskemaan kaikkia kyseisen ryhmän jäseniä. Stereotypiat ovat yhteisössä varsin laajalti hyväksytyjä ja ne voivat olla joko positiivisesti tai negatiivisesti latautuneita.

3.6 Asenteiden ja ennakkoluulojen tehtävä

Katzin (1960) mukaan asenteilla on neljä päätehtävää: ymmärtäminen, tarpeiden tyydytys, itsetunnon suojeleminen ja puolustus sekä arvojen ilmaisu. Monet asenteet auttavat meitä ymmärtämään maailmaamme, tapahtumia ja tilanteita. Ne tuovat johdonmukaisuutta ja selkeyttä tapahtumien selityksiin ja tulkintaan. Tätä aluetta kutsutaan asenteen tiedolliseksi tehtäväksi. Asenteet eivät välttämättä ole oikeaa tietoa, vaan enemmänkin tietoa, joka on merkityksellistä ja tarkoituksenmukaista käyttäjälleen. Asenteet auttavat tarpeiden tyydyttämisessä ja tavoitteisiin pääsemisessä. Nämä asenteet auttavat myös eri elämäntilanteisiin mukautumisessa ja hyödyn tavoittelemisessa. Asenteet toimivat myös puolustusmekanismeina. Niiden avulla voidaan kasvattaa itseluottamusta ja puolustautua epämiellyttäviltä ja epävarmoilta tilanteilta. Asenteet ilmaisevat ihmisen arvoja (tällainen minä

olen) ja auttaa identiteetin muodostumisessa ja vahvistumisessa. Tämä Katzin jaottelu palvelee asenteiden luokittelua ja ymmärtämistä, mutta myös selittää, missä tilanteissa asenteet esiintyvät ja mitkä tekijät niihin voivat vaikuttaa. (Oskamp 1991, 75 - 77.)

Myös ennakkoluulot on nähty puolustusmekanismeina, joilla ihmiset pyrkivät ratkaisemaan sisäisiä repressiivisiä impulssejaan tai ongelmia suhteessa muihin ihmisiin (Jaakkola 1995, 52). Myös Adorno ym. (1950) näkivät ennakkoluulojen psykologisen merkityksen lähes yksinomaan siinä, että ennakkoluulojen avulla voitiin siirtää sisäiset ongelmat ulkomaailmaan projisoinnin avulla (Liebkind 1988, 136).

Stereotyyppiat ovat välttämättömiä kanssakäymisessä ihmisten välillä. Ne helpottavat sopeutumista uuteen kulttuuriin ja toimintaa uusissa tilanteissa. Salo- Lee korostaa kuitenkin, että stereotyyppioista on oltava tietoisia. On muistettava että stereotyyppiat kuvaavat ryhmää eivätkä yksilöä ja että ne ovat vain "ensimmäinen arvaus" varsinaisen tiedon puuttuessa. Stereotyyppioita pitää myös kyetä muuttamaan lisätiedon ja kokemusten karttuessa. (Salo- Lee ym. 1996.)

4 ASETEIDEN JA ENNAKKOLUULOJEN MUODOSTUMINEN

Useat tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että asenteet ovat opittuja (Aboud 1988, 18; Ojala & Uutela 1993, 32; Oskamp 1991, 172) kuten ennakkoluulotkin (Wahlström 1991, 17). Monet tekijät voivat ohjata oppimistapahtumaan. Tutkijat painottavat eri tekijöitä, mutta Oskampin mukaan nämä kaikki vaikuttavat asenteiden syntymiseen. Gerard ja Orive (1987) painottivat asenteen syntyyn olevan tärkeä sysäys se, että ihminen odottaa joutuvansa kosketuksiin tietyn objektin kanssa ja hänen täytyy valmistautua siihen. Heidän mukaansa asenteet ovat tarkoituksenmukaisia ja tarpeellisia päivittäiseen vuorovaikutukseen valmistautumisessa. Jamieson ja Zanna (1988) kuvailivat saman asian kognitiivisen rakenteen tarpeena. (Oskamp 1991, 154 - 156.)

Turnesin ja Gilesin (1981) mukaan sosiaalipsykologiassa tunnustetaan yleisesti persoonallisuustekijöiden vaikutus ennakkoluuloihin, mutta niitä ei pidetä kovin ratkaisevana. Heidän mukaansa ennakkoluulojen selittäminen lähtee siten yhä useammin niistä tekijöistä, jotka määräävät samastumista ryhmiin, sosiaalisten normien kehitystä ja ylläpitämistä sekä ryhmien välisiä suhteita. Sherif ja Sherif omaksuivat tämän kannan jo

vuonna 1953. (Liebkind 1988, 20, 23 - 24.) Sen hyväksyi myös Pettigrew vuonna 1958 (Räty 1987, 22). Jaakkolakin on lähtenyt tutkimuksissaan siitä, että ulkomaalaisasenteita selittävät pikemminkin sosiaaliset ja poliittiset tekijät kuin persoonallisuudenpiirteet, joita aiemmin pidettiin ennakkoluuloisuuden keskeisinä aiheuttajina (1995, 3).

4.1 Asenteet, ennakkoluulot ja sosiaalinen ympäristö

Sosiaalisen ympäristön vaikutusta asenteiden ja ennakkoluulojen muodostumisessa painottaa neljä teoriaa; sosiaalisen reflektion teoria, sosiaalisen identiteetin teoria, kontaktiteoria ja konfliktiteoria. Pääkohdat teorioista on koottu taulukkoon 1.

TAULUKKO 1. Kooste sosiaalista ympäristöä asenteiden ja ennakkoluulojen muodostumisessa korostavista teorioista.

Teoria	Muodostuminen	Ilmeneminen
Sosiaalisen reflektion teoria	Adaptoidaan ryhmän yhteiskunnallista statusta vastaavat asenteet ja ennakkoluulot	Alemman statuksen omaavaa ja tasa-arvoista kilpailevaa ryhmää halveksitaan
Sosiaalisen identiteetin teoria	Ihmisen sosiaalinen luokittelu ja ryhmän jäsenyys määrää hänen sosiaalisen identiteettinsä	Omaa ryhmäjäsenyyttä pyritään arvioimaan positiivisesti korostamalla oman ryhmän hyviä puolia ja vähättelemällä muiden ryhmien ominaisuuksia
Kontaktiteoria	Kontaktit muuttavat asenteita positiivisemmiksi	Ennakkoluulot vähenevät kun kontaktit lisääntyvät, monipuolistuvat ja muuttuvat henkilökohtaisemmiksi myönteisessä ilmapiirissä ilman kilpailua
Konfliktiteoria	Kontaktit muuttavat asenteita kielteisimmiksi	Kilpailu tai sen uhka lisää kielteistä asennoitumista ryhmien välillä

Sosiologiassa asenteiden muodostumisen sanotaan riippuvan jäsenryhmien ja viiteryhmien normeista (Ojala & Uutela 1993, 33). Tätä kutsutaan sosiaalisen reflektion teoriaksi. Aboudin mukaan ihmiset ovat sosiaalisen miljööän tuotteita. He adaptoivat ryhmän asenteet ja stereotypiat, jotka vastaavat heidän ryhmänsä valtaa ja statusta yhteiskunnassa. Ennakkoluulot ja asenteet heijastavat eri etnisille ryhmille annettuja sosiaalisia merkitysarvoja. Yleensä omasta ryhmästä pidetään ja vastaavasti muista ryhmistä ei. (Aboud 1988, 18; Wahlström 1991, 17; 1996, 76.) Oskamp erittelee sosiaalisesta ympäristöstä asenteiden syntyyn voimakkaimmin vaikuttavat sosiaaliset ryhmät; vanhemmat (perhe), koulu, vertaisryhmät ja yhdenmukaisuuden paineet (esimerkiksi kulttuuri) (1991, 160 - 165). Sosiaalisen reflektion teoria selittää sosiaalista struktuuria yhteiskunnassa; alemman statuksen omaava ryhmä on yleensä halveksittu ryhmä. Teoria selittää myös sen, että tasavertaisissa ryhmissä kilpailevaa ryhmää halveksitaan, ja sen, että ennakkoluulot ovat levinneet kaikkialle ja säilyneet sukupolvelta toiselle. Teoria ei taas selitä yksilöllisiä eroja. (Aboud 1988, 19 - 20.)

Taijfeltin (1981) mukaan ihmisen sosiaalinen luokittelu ja ryhmän jäsenyyden määrää hänen sosiaalisen identiteettinsä, joka puolestaan vaikuttaa hänen itsearvostukseensa ja itsetuntoonsa. Teoriaa kutsutaan sosiaalisen identiteetin teoriaksi. Pyrkinessään säilyttämään hyvän itsetuntonsa ihmiset pyrkivät arvioimaan sosiaalista ryhmäjäsenyyttään mahdollisimman myönteisesti. Tämä motivoi heitä tekemään ryhmien välisiä vertailuja itselleen suotuisalla tavalla korostamalla oman ryhmän hyviä puolia ja vähättelemällä toisen ryhmän ominaisuuksia. Prosessi aktivoituu, kun jostakin luokittelusta tulee tärkeä. Tällaisessa tilanteessa ihmiset eivät enää käyttäydy henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vaan ryhmäidentiteettinsä mukaisesti. (Duckitt 1992, 84; Jaakkola 1995, 53; Liebkind 1988, 27 - 28; Virrankoski 1994, 88 - 91.)

Kontaktiteorian mukaan kontaktit asenteen kohteen kanssa voivat muuttaa asennetta joko kielteisemmäksi tai myönteisemmäksi. Tutkijoiden mukaan pelkät kontaktit eri väestöryhmien kesken eivät riitä asenteiden muuttamiseksi myönteisemmiksi. Kontaktit muuttavat asenteita positiivisemmiksi vain, jos ne jatkuvat pitkään, ovat vapaaehtoisia, sisältävät yhteistä toimintaa ja yhteisen tavoitteen ja kaikilla on tasa-arvoinen yhteiskunnallinen status. (Oskamp 1991, 160; Virrankoski 1994, 150.) Useiden tutkijoiden mukaan (mm. Allport 1954, Duckitt 1992) ennakkoluulot vähenevät silloin, kun sosiaaliset kontaktit ryhmien välillä lisääntyvät, monipuolistuvat ja muuttuvat henkilökohtaisemmiksi

myönteisessä ja arvostavassa ilmapiirissä ilman kilpailua (Forsander, Ekholm & Saleh 1994, 23 - 24; Jaakkola 1995, 3, 27; 1996, 236; Liebkind 1988, 19, 118; Wahlström 1991, 21). Ristiriitaisia tuloksia on saanut mm. Jaakkola (1995). Hänen tutkimuksensa tulokset osoittivat, että myös pakolliset yhteydet ulkomaalaiseihin työtovereina ja naapureina olivat yhteydessä myönteisiin asenteisiin. (Jaakkola 1995, 96.)

Vastakkaisen teorian, konfliktiteorian, mukaan syrjintä ja ulkomaalaisvastaisuus kasvaa, kun eri ryhmät joutuvat toistensa kanssa tekemisiin, kun vähemmistön suhteellinen koko kasvaa ja enemmistö ja vähemmistö ovat riippuvaisia samoista rajallisista voimavaroista (Jaakkola 1995, 3). Ashmore ja Del Boca (1976) ovat todenneet jo kilpailullisen uhan, joka syntyy vähemmistöjen sosiaalisten mahdollisuuksien ja aktiivisuuden lisääntyessä, aiheuttavan kielteistä suhtautumista vähemmistöryhmiin. Vähemmistön koetaan uhkaavan tärkeinä pidettyjä arvoja ja yhteiskunnallista tasapainoa. (Räty 1987, 16.)

Hernesin ja Knudsenin (1989, 1994) mukaan suhteellinen ja itse koettu pikemminkin kuin absoluuttinen deprivatio eli kurjistuminen on ulkomaalaisasenteiden keskeinen selittäjä. Kun ihmiset kokevat, että heidän perustavia hyvinvointi-intressejään, totuttuja näkemyksiään ja omaksumiaan arvoja uhataan, tai he häviävät kilpailussa yhteisestä hyvästä, he reagoivat kielteisesti joko niitä kohtaan, jotka voittavat, tai järjestelmää kohtaan, joka mahdollistaa tilanteen. Käsitys siitä, että jotkut saavat epäoikeudenmukaisesti jotain suhteessa panokseensa, tarpeisiinsa, arvoonsa, koulutukseensa tai statukseensa herättää kielteisiä tunteita sekä silloin kun näin todella käy tai kun näin uskotaan käyvän. Sosioekonomista uhkaa kokevat eniten ne, joilla on heikoimmat resurssit hallita elämäänsä. Suhteellinen deprivatio on voimakasta epävakaina ja tulevaisuuden suhteen turvattomina aikoina, koska se taloudellista asemaa tai perinteitä. Esimerkiksi työllisyystilanteen heikentyessä siirtolaiset joutuvat usein syntipukeiksi, vaikka heillä ei olisi mitään vaikutusta työttömyyden kasvuun. (Jaakkola 1995, 5 - 6; 1996, 236.)

Sherif ja Sherif (1953) kehittivät niin sanotun ryhmäkonfliktiteorian, jonka mukaan objektiivinen kilpailutilanne on riittävä syy ja usein myös välttämätön ehto konfliktin syntymiselle, mistä seurauksena kielteinen asennoituminen toista ryhmää kohtaan kasvaa. Useat tutkijat Taifeltin (1971, 1973, 1979, 1981) johdolla ovat päätyneet tulokseen, että konfliktin syntymiseen ei välttämättä tarvita kilpailutilannetta. Siihen riittää ihmisen tarve pönkittää itsetuntoaan suosimalla omaa ryhmäänsä (vrt. sosiaalisen identi-

teetin teoria). Sherifin (1961) toteuttama ”poikaleirikoe” vahvisti sekä konflikti- että kontaktiteorioita. Leirin alussa luotu vahva ryhmähenki ja kilpailutilanne kahden ryhmän välille synnytti negatiivisia asenteita ja vihamielisyyttä ryhmien välille. Leirin loppupuolella lisättiin kontakteja ryhmien välille ei-kilpailevassa hengessä. Pelkät kontaktit eivät riittäneet vihamielisten asenteiden vähentämiseksi, vaan siihen tarvittiin ryhmien välistä yhteistyötä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Liebkind 1988, 13 - 14, 20 - 22, 27 - 28.)

4.2 Asenteet, ennakkoluulot ja yksilö

Yksilöllisyyttä asenteiden ja ennakkoluulojen muodostumisessa korostaa kolme teoriaa; kognitiivinen teoria, psykoanalyttinen teoria ja behavioristinen teoria. Pääkohdat teorioista on koottu taulukkoon 2.

TAULUKKO 2 . Kooste yksilöllisyyttä asenteiden ja ennakkoluulojen muodostumisessa korostavista teorioista.

Teoria	Muodostuminen	Ilmeneminen
Kognitiivinen teoria	Sosiaalisen maailman jäsentäminen eri kategorioihin	Luokittelun seurauksena ryhmän sisäiset yhtäläisyydet ja ryhmien väliset erot korostuvat => ryhmien välinen epäluulo ja syrjintä
Psykoanalyttinen teoria	- Vihaa ja ahdistusta ei kyetä käsittelemään - Autoritaarinen persoonallisuus	Vihan ja ahdistuksen purkautuminen on vääristynyttä, kohteena ovat ryhmät, joilla ei ole auktoriteettia tai valtaa
Behavioristinen teoria	Sosiaalinen oppiminen	- Palkitseminen vahvistaa asennetta - Rangaistus heikentää asennetta tai sammuttaa sen kokonaan

Kognitiivisen teorian mukaan asenteet syntyvät ajattelun, tunteiden, havaitsemisen ja toimintapyrkimysten vaikutuksesta (Ojala & Uutela 1993, 33). Useat tutkijat määrittelevät ne normaaleiksi kognitiivisiksi prosesseiksi, joiden tarkoituksena on jäsentää sosiaalista maailmaa eri kategorioihin. Luokittelun seurauksena ryhmän sisäiset yhtäläisyydet ja ryhmien väliset erot korostuvat. Tästä väistämätön tulos on ryhmien välinen epäluulo ja syrjintä. Taijfelin tutkimukset osoittavat, että luokittelu ryhmiin johtaa ennakkoluuloihin ja kilpailuun jopa tilanteissa, joissa ryhmien edut ovat yhteneväiset. (Duckitt 1992, 83; Jaakkola 1995, 53; Liebkind 1988, 79 - 81.)

Tietoverkot eli skeemat ovat yksilöiden subjektiivisia teorioita ja oletuksia siitä, miten sosiaalinen maailma toimii. Sosiaalisesta ympäristöstä valitaan sellaisia kokemuksia, joita yleistämällä luodaan omat teoriat. Oleellista on se, että tietoverkon muodostumisen varhaisessa vaiheessa alkavat ennakoivat verkot valikoida, hyväksyä ja organisoida tietynlaista tietoa. Tietoverkot määräävät, mitä havaitaan, sillä ne toimivat havaintojen viitekehystenä ja järjestelijänä. Havaitsemisen kohteet ja tapahtumat ovat havaitsijalle merkityksellisiä. Sosiaalista ympäristöä tarkkailtaessa havainnoilla on sosiaalinen merkitys. Tietoverkkojen oletetaan organisoivan muita ihmisiä ja heidän toimintaansa koskevaa tietoa eli sosio-kognitioita. Hoggsin ja Abramsin (1988) mukaan sosiokognitio tarkoittaa yksinkertaisesti ihmistä, hänen arviotaan, havaintoaan, muistiaan ja normejaan. Van Dijk (1989) päätelee myös muunlaisten kogniotiityyppien olevan edustettuina sosiaalisessa muistissa; muistissa on esimerkiksi uskomuksia, mielipiteitä, asenteita ja jopa arvoja. Sosiaalisella kognitiolla on yhteys tapaan, jolla ihmiset saavat ja ajattelevat sosiaalista tietoa, johon kuuluvat sekä heidän oma tietonsa että muiden ryhmien tieto. Tällöin oppiminen on kognitiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisten tekijöiden vuorovaikutusta. (Virrankoski 1994, 68.)

Sosiaalisen tiedon käsittelyssä asenteiden rakenne ja sisältö johtuvat niiden sosiaalisesta tarkoituksesta. Tietoverkot sisältävät sosiaalisten tapahtumien ymmärtämiseen tarvittavaa tietoa ja asenteet puolestaan arvioivaa uskomuspohjaista perustaa, jota tarvitaan mitattaessa sosiaalisten jäsenten henkilökohtainen asema tapahtumissa. Van Dijk (1989) korostaa, että on tärkeää tietää, mitkä kohteet, henkilöt tai tapahtumat ovat vuorovaikutuksessa hyviä tai huonoja. Sosiaalinen tieto on kulttuurisidonnaista ja merkitystä hakevaa. Sosiaalista ympäristöä jäsentävät kognitiiviset rakenteet suuntaavat toimintaa tietorakenteeseen kuuluvien vihjeiden ja ominaisuuksien varassa. Tiedon valikoituminen,

perustelut ja toiminnan ohjautuvuus ovat enemmän luonteenomaista sosiaaliselle tiedolle kuin fyysistä maailmaa koskeville tiedoille. Tämä selittää yksilö-, ryhmä- ja kulttuurikohtaisia näkökulmaeroja arviointikriteerien priorisoinnissa, merkitysten tulkinnassa ja toiminnassa. (Virrankoski 1994, 68 - 69.)

Piaget'n mukaan kognitiivisella kehityksellä on merkitystä ennakkoluulojen syntymiseen. Kognitiivisten rajoitusten takia nuorempien (4-7 -vuotiaiden) lasten ennakkoluuloisuus on erilaista kuin vanhempien (7-12 -vuotiaat). Seitsemän ikävuoden vaiheilla lapsi siirtyy esioperationaalisesta ajattelun vaiheesta konkreettisten operaatioiden vaiheeseen. Alle seitsenvuotiaalle on tyypillistä kuvitella, että muut näkevät maailman samasta näkökulmasta kuin hän sen itse kokee. Seitsemän ikävuoden jälkeen lapsi muuttuu enemmän yhteisökeskeiseksi. Lapset alkavat kiinnittää huomiota omaan ryhmäänsä sekä sen näkemyksiin. Maailmaa tarkkaillaan omasta ryhmästä käsin. Kymmenestä ikävuodesta eteenpäin opitaan ymmärtämään muiden ryhmien ajattelutapoja, arvostamaan muita ryhmiä ja soveltamaan vastavuoroisuuden periaatetta suhteessa toisiin ryhmiin. (Aboud 1988, 22 - 23; Wahlström 1991, 18.)

Aboud näkee Piaget'n teoriassa rajoituksia. Aboudin näkemyksen mukaan lapsi oppii vähitellen kiinnittämään huomionsa yksilöllisiin eroihin ryhmien sisällä ja liittämään vastavuoroisuuden periaatteen yksilöihin eri ryhmien välillä. Lapsi oppii ajattelemaan esimerkiksi seuraavasti: "Minussa on hyviä ominaisuuksia oman ryhmäni kannalta, hänellä on hyviä ominaisuuksia hänen ryhmänsä kannalta, siksi hänellä täytyy olla joitakin hyviä ominaisuuksia kuten minulla." Vaiheittaista kehitystä voidaan toisaalta kuvata sen mukaan, mikä dominoi lapsen kokemusta, ja toisaalta sen mukaan, mihin lapsi kiinnittää huomionsa. Ensin lapsi kiinnittää tunnevaltaisesti huomion itseensä. Sen jälkeen hän alkaa hahmottaa ryhmiä ja ryhmään kuulumista sekä tekee lopuksi jo tiedollisia arviointeja ja vertailuja eri ryhmien välillä. Lapsen kokemustapa on siten siirtymistä tunnevaltaisuudesta tiedollisempaan suhtautumiseen sekä minäkeskeisestä yhteisöperspektiiviin. (Aboud 1988, 23 - 25; Wahlström 1991, 18 - 19.)

Billigin (1985) tavoite on ollut löytää kategorisoinnille vastakkainen prosessi. Hänen mukaansa on unohdettu, että ihmiset eivät aina yritä pusertaa maailmaa valmiiseen luokittelujärjestelmään, vaan ihmiset voivat luoda myös uusia käsitteitä ja luokkia. Ihmiset erottelevat ärsykeitä (ihmisiä) luokista (ryhmistä) ja antavat heille luokasta (ryhmästä) poikkeavia ominaisuuksia. Tämän partikularisoinnisen eli luovan ja joustavan

a.

aa

ja

i-

3 -

i-

o-

ei

io

na

an

ät

en

a-

i-

n-

at

lä

ia

n-

8;

en

n.

1;

ja

et

in

3;

5 OPETTAJA ASEENTEIDEN JA ENNAKKOLUULOJEN VÄLITTÄJÄNÄ

Suvaitsevuus on välttämätöntä sivistyneen yhteiskunnan olemassaolon ja ihmiskunnan säilymisen kannalta. Suvaitsevuus ei tarkoita väkivallan hyväksymistä, vaan aktiivista tasa- arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden puolustamista. Suvaitsevuuteen kasvattamisessa pyritään kehittämään ihmisen kykyä ulottaa ihmisarvoa kunnioittava, hyväksyvä asennoituminen myös siihen, mikä on erilaista. (Wahlström 1996, 104 -105.)

Vaikka opettamisella on voitu hälventää etnisiä vähemmistöjä koskevia ennakkoluuloja ja lisätä joustavuutta monikulttuurisuuden kohtaamiseen omassa yhteiskunnassa, opetus ei ole osoittautunut ratkaisevaksi tekijäksi vähemmistöjen hyvinvoinnin turvaamisessa. Ensinnäkin juuri ne, jotka asennoituvat valmiiksi myönteisesti pakolaisiin, hyödyntävät valistusta parhaiten. Ihmiset keräävät useammin tietoa, joka ei ole ristiriidassa heidän aiempien käsitystensä kanssa. Triandiksen (1989) mukaan ihmiset myös käsittelevät nopeammin aiempia käsityksiään tukevaa tietoa kuin itseään uhkaavaa tai aiempien käsitysten kanssa ristiriitaista tietoa. Toiseksi pakolaisten ja etnisten vähemmistöjen huono-osaisuus ja syrjintä johtuvat usein aivan muusta kuin tietämättömyydestä, kuten todellisista eturistiriidoista. (Liebkind 1988, 118 - 138; Matinheikki-Kokko 1992, 17.)

Britanniassa on pyritty selvittämään syitä etnisten vähemmistöryhmien lasten huonoon koulumenestykseen. Näitä syitä ovat mm. opettajien stereotyyppiset asenteet ja koulujärjestelmän rasismi. Monissa maissa opetussuunnitelmaa on kehitetty kohti monikulttuurista hyväksymistä. Sillä voidaan edistää muutoksia tietoja ja taitoja välittämällä. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota piilo- opetussuunnitelmaan, jolla on tärkeä merkitys arvojen ja asenteiden muuttamisessa. (Hilasvuori & Mikkola 1994, 61 - 72.) Opetusministeriön ja nuorisosiainneuvottelukunnan teettämässä nuorisobarometrissä 2/3 800:sta alle 30 vuotiaasta nuoresta oli sitä mieltä, että rasismi on lisääntynyt. 90 % heistä kuitenkin hyväksyisi ulkomaalaisen työtoverikseen. He eivät kokeneet ulkomaalaisia uhkana työmarkkinoille pääsemiseksi. 47 % nuorista sanoi opettajan vaikuttaneen paljon tai jonkin verran heidän ajatteluunsa. Koululaisilla ja opiskelijoilla opettajan vaikutus korostui (54 %). Tärkeimmäksi vaikuttajaksi määriteltiin vanhemmat (74 %) ja kaverit (73 %). TV:n ja radion kertoi vaikuttavan 50 % nuorista. (Ruuskanen 1996.)

Sosiaalisen reflektion teorian mukaan ihmiset ovat sosiaalisen miljöön tuotteita. He adoptoivat ryhmän asenteet ja stereotyyppiat. Kasvatus suvaitsevuuteen kytkey-

tyy yhteiskunnassa vallitsevaan ilmapiiriin. Vallitsevalla sosiaalisen suotavuuden ilmapiirillä on heijastusvaikutus kasvatukseen. Opettaja suodattaa opetuksensa oman maailmankuvansa läpi. Opettaja on sidoksissa kulttuurissa sosiaalisesti hyväksytyihin asenteisiin ja arvoihin ja samalla luo niitä välittämällä asennoitumistaan kasvatettaviin. Opettaja heijastaa hylkääviä tai hyväksyviä asenteita ilmeillään, eleillään, valinnoillaan ja äänenpainollaan. Useasti omaksi ryhmäksi muodostuu luokka, jolloin luokan asenteet ja luokkakulttuurin kehittäminen ovat keskeisiä ennakkoluulojen vähentämisessä. Lapset ovat usein vahvasti myönteisiä omaa ryhmäänsä (luokka) kohtaan ja kielteisiä muita ryhmiä kohtaan. Oppimista tehokkaammin oppilaat omaksuvat opettajan asenteet ja stereotyyppit. (Wahlström 1991, 16 - 18; 1996, 105.)

Opettajan asenteet ja ennakkoluulot vaikuttavat lapsen identiteetin kehittymiseen, varsinkin etniseen vähemmistöön kuuluvan lapsen kohdalla. Vanhemmat, opettajat ja luokkatoverit ovat lapsuudessa tärkeimmät identiteetistä neuvottelukumppanit. Heidän suhtautumistapansa lapsen ominaisuuksiin määrää pitkälti sen, millaiseksi hänen identiteettinsä muodostuu. Aikuisen arvostukset, tiedostamattomat ja tiedostetut, vähemmistöryhmästä uppoutuvat lapseen huomaamatta. "Lapsi aistii erehtymättä, pitääkö joku häntä rakastamisen arvoisena vai ei." (Liebkind 1996, 213.)

Stereotyyppit ja ennakkoluuloinen asenne määrittävät syntyneen väärän tiedon ja yleistämisen pohjalta. Tämän perusteella kielteistä asennoitumista voidaan poistaa tai lievittää oikean tiedon jakamisella ja lisäämisellä. Opettaja on ensiarvoisessa asemassa tiedonjakajana. Stereotyyppit esiintyvät usein piilevinä. Tiedostamattomina ne ohjaavat käyttäytymistä ja toimintaa. Mikäli verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä ovat ristiriidassa, on nonverbaalisen viestin omaksuminen voimakkaampaa. Monet tutkijat korostavat kokemuksen merkitystä asenteiden muodostumisessa. Asenteiden katsotaan olevan melko pysyviä, mutta niihin pystytään vaikuttamaan lisäämällä kokemuksia ja tietoa. Opettajalla on suuri merkitys tässä prosessissa. Opettaja luo olosuhteet positiivisille kokemuksille ja toimii itse esimerkkinä.

Monet tutkimukset ovat tukeneet kontaktiteoriaa. Aitojen ja tasa-arvoisten kontaktien katsotaan lisäävän myönteistä suhtautumista eri etnisten ryhmien välillä. Mikäli opettajalla itsellään on myönteiset asenteet eri etnisiä ryhmiä kohtaan, hänen on mahdollista luoda aitoja kontakteja myös oppilaiden ja eri etnisten ryhmien jäsenten välille. Mikäli opettajalla on kielteiset asenteet, on tasa-arvoisen kontaktin luominen oppilaiden

ja eri etnisten ryhmien jäsenten välille mahdotonta. Opettajan asenteet ohjaavat tiedostamattomina hänen käyttäytymistään.

Behavioristisen ajattelutavan mukaan asenteidenkin muodostuminen ja muuttuminen noudattavat sosiaalisen oppimisen säännönmukaisuuksia. Palkitseamalla ja hyväksymällä opettaja vahvistaa oppilaan asenteita. Rankaisemalla ja osoittamalla asenteen olevan ei-hyväksyty opettaja heikentää ja tätä kautta muuttaa oppilaan asennetta. Opettaja on taipuvainen palkitsemaan asenteita, jotka ovat yhdenmukaisia hänen omien asenteidensa kanssa. Mikäli opettaja on suvaitseva, hän myös vahvistaa oppilaiden suvaitsevia asenteita.

Opetussuunnitelman perusteissa korostuu nyt uudella tavalla kulttuuri-identiteetti ja monikulttuurisuus. Jokaisella oppilaalla katsotaan olevan oikeus kasvaa sekä oman kulttuuriyhteisönsä että suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Useissa tutkimuksissa (esim. Furnham & Bochner 1986) moniarvoisista yhteiskunnista on noussut esille se, että positiivinen ryhmäidentiteetti lisää kulttuurista sietokykyä ja vastaavasti omaa identiteettiä kohtaan koettu uhka lisää kulttuurista vastustusta. (Hilasvuori & Mikkola 1994, 45, 79.) Etnisen identiteetin tiedostaminen on osa itsensä tuntemista ja arvostamista, mikä on pohjana hyvälle itsetunnolle. Omakohtainen pohdinta auttaa tiedostamaan sen, miten sidottuja olemme kulttuurissamme vallitseviin ajattelutapoihin. Itsetuntonne ja arvomme vaikuttavat siihen miten suhtaudumme erilaisuuteen. Heikko itsetunto voi ilmetä kaiken erilaisen ja vieraan halveksimisena tai päinvastaisessa tapauksessa liiallisena epärealistisena ihailuna. (Wahlström 1996, 79, 107.) Opettajalla on suuri merkitys lapsen etnisen identiteetin ja tätä kautta hyvän itsetunnon muodostumiselle. Etnisen identiteetin voimakkuus vaikuttaa lapsen itsetunnon kehitykseen. Voimakkaalla etnisellä identiteetillä on yhteys hyvään itsetuntoon ja heikolla etnisellä identiteetillä heikkoon itsetuntoon. Jotta opettaja pystyy tukemaan lapsen etnisen identiteetin kehittymistä tulee hänen olla tietoinen omasta etnisestä identiteetistään. Näin hänellä on hyvä itsetunto ja hän on avoimempi uusille näkemyksille sekä asioiden arviointikyvyllä. Tällainen opettaja pystyy tukemaan myös toisesta kulttuurista tulevan oppilaan etnisen identiteetin kehitystä täyspainoisesti. Kulttuuri-identiteetin tiedostaminen on lähtökohtana kulttuurien ymmärtämiselle ja kansainvälisyyskasvatukselle (Liikanen 1993, 149).

Toivosen (1990) tutkimuksessa tuli esille rotuennakkoluuloisuuden luokkasteittainen voimistuminen. Mitä kauemmin oppilas on ollut koulussa sitä voimakkaampaa

on hänen rotuennakkoluulonsa. Asianhan pitäisi olla juuri päinvastoin, koulun tulisi toimia ennakkoluulojen vähentäjänä eikä voimistajana. Missä määrin tämä johtuu koulukasvatuksesta tai opettajien omista asenteista ei voida sanoa, eikä siihen tässä tutkimuksessa saada vastausta. On kuitenkin tärkeä selvittää opettajien asenteita ulkomaalaisia kohtaan sekä niiden ilmenemistä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on saada opettajat pohtimaan omaa suhtautumistaan, asenteitaan ja ennakkoluulojaan ulkomaalaisia kohtaan ja tätä kautta refleктоimaan omaa toimintaansa kasvattajana kohti suvaitsevuuutta.

6 KOOSTE AIKAISEMMISTA TUTKIMUKSISTA

Jaakkolan (1995) tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että suhtautuminen pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja asemaan Suomessa oli huomattavasti kielteisempää vuonna 1993 kuin vuonna 1987. Tutkimusmenetelmänä oli käytetty koko väestöä edustavia haastatteluja; 1993 N = 1035 ja 1987 N = 1088. Tutkimuksen tulokset kertoivat myös sen, että asenneilmasto on moniaineksinen ja eri väestöryhmissä asenteet ovat erilaisia. Myös suhtautuminen eri syistä ja eri maista muuttaviin vaihtelee. Ulkomaalaisvastaisuus oli lisääntynyt jo ennestään kielteisempien vähän koulutettujen, työväestön ja maanviljelijöiden keskuudessa. Jaakkolan tutkimuksessa erilaisista taustatekijöistä juuri korkea koulutus selitti parhaiten myönteisiä ulkomaalaisasenteita. Poskiparta (1995) selvitti pro gradu- tutkielmassaan kyselylomakkein luokanopettajien asennoitumista ulkomaalaisiin ja ulkomaalaislasten opettamiseen; N = 137. Poskiparta vertasi luokanopettajien asennoitumista Jaakkolan (1995) tutkimuksen tuloksiin. Luokanopettajat osoittautuivat jonkin verran suvaitsevammiksi muita kansoja kohtaan kuin keskimäärin muut suomalaiset. Kuitenkin joukosta löytyi luokanopettajia, joiden asennoitumista ulkomaalaisia kohtaan voisi kuvailla rotuennakkoluuloiseksi. Asennoituminen ulkomaalaisen oppilaan erityistarpeisiin oli vaihtelevaa, mutta yleensä ottaen melko positiivista.

Matinheikki-Kokko (1992) tutki sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden sekä aikuiskoulutuskeskusten opettajien pakolaisten hyvinvoinnin turvaamista koskevia toimintasääntöjä kyselylomakkein 35:ssä pakolaisia vastaanottaneessa kunnassa; N = 283. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että koulutus on lisännyt normien sosiokulttuurista

joustavuutta; erityisesti opettajat olivat sosiokulttuurisissa toimintasäännöissään joustavia. Norjalaiset Jenssen ja Engesbak (1994) toteavat, että vähemmistöjen oikeuksia kunnioittavien normien sisäistäminen vie aikaa. Sisäistämisen edellyttämä kypsyys lisääntyy koulutuksen kuluessa. Tämän vuoksi pisimmälle koulutetut olisivat suvaitsevimpia. Myös koulutuksen suuntaus saattaa vaikuttaa siten, että opettajat ja sosiaalityöntekijät olisivat muita suvaitsevampia. (Jaakkola 1995, 13.) Matinheikki-Kokon (1992) tutkimuksen tulokset tukevat tätä oletusta. Virrankoski (1994) puolestaan tutki peruskoulun päättöluokan oppilaiden muukalaisvihaa, $N = 983$. Tutkimuksessa oppilaat, joiden vanhemmat olivat enemmän kouluttautuneita, olivat suvaitsevampia. Myös Toivonen (1990) tulkitsi, tutkiessaan pohjoissuomalaisten peruskoululaisten, $N = 1723$, rotuennakkoluuloisuutta, vanhempien sosiaalisen statuksen vaikuttavan lasten asenteisiin siten, että sosiaaliselta statukseltaan alempien vanhempien lapset olivat ennakkoluuloisempia kuin sosiaaliselta statukseltaan ylempien vanhempien lapset.

Jaakkolan (1995) tutkimus tukee kontaktiteoriaa. Kun muiden taustatekijöiden vaikutus oli kontrolloitu, säilyi henkilökohtaisten kontaktien, korkean koulutuksen ja naissukupuolen yhteys myönteisiin asenteisiin merkittävänä. Helsinkiläisten, joilla oli keskimääräistä enemmän kontakteja ulkomaalaisiin ja keskiväestöä korkeampi koulutustaso, ulkomaalaisasenteet olivat myönteisempiä kuin pienissä kaupungeissa ja maaseudulla asuvien. Myös Heino (1991) on saanut vastaavia tuloksia tutkiessaan pakolaismyönteisimpiä ja -kielteisimpiä ryhmiä osana kirkon kehitysyhteistyöhön asennoitumista tutkivassa tutkimuksessa, $N = 494$. Pakolaismyönteisimpiä olivat naiset, opiskelijat ja Suur-Helsingin alueella asuvat. Heino (1991) tutkimuksessa yli 60 prosentilla tutkituista oli kontakteja ulkomaalaisiin. Heino mukaan suomalaisten suhtautumisessa pakolaisiin on kyse pikemminkin asenteista kuin resursseista. Toivonen (1990) sai myös kontaktiteoriaa tukevia tuloksia, mutta tulokset osoittivat myös että pelkkä kontaktien määrän lisääminen ei lisää suvaitsevuuutta.

Jaakkolan (1995) tutkimuksen tulokset tukevat myös konfliktiteoriaa. Kiristyneisiin ulkomaalaisasenteisiin Jaakkola näkee syynä sen, että yhä useammat suomalaiset kokevat ulkomaalaisten maahanmuuton uhkaavan omaa sosioekonomista asemaansa. Jaakkolan tutkimuksessa kielteiset ulkomaalaisasenteet osoittautuivat osaksi laajempaa autoritaarista ja vieraantunutta asennekokonaisuutta, joka on tyypillistä vähän koulutetuille ja iäkkäille ihmisille. Ulkomaalaisiin kielteisesti asennoituvat suhtautuivat

kielteisesti myös muihin ryhmiin, esimerkiksi homoseksuaaleihin ja aseistakieltäytyjiin, jotka eivät uhkaa kenenkään taloudellista turvallisuutta. Virrankosken (1994) tutkimuksessa maaseutukouluissa suvaitsevampia oli 70 prosenttia ja kaupunkikouluissa 60 prosenttia. Erityisesti suurten kaupunkien (Helsinki, Turku) lähiökouluissa, joiden piirissä asui muukalaisia, suvaitsemattomuutta oli enemmän kuin muualla. Toivosen (1990) tutkimuksen tulokset kertoivat, että tutkimusjoukko oli ennakkoluuloinen romaneja kohtaan, mutta asennoituminen saamelaisia kohtaan oli päinvastaista. Toivonen tulkitsi havaitsemansa rotuennakkoluuloisuuden luonnolliseksi ilmiöksi, jota voidaan selittää konfliktiteorialla: ryhmien välisellä ristiriidalla ja kilpailulla. Kaikki tutkijat selittävät koulutuksen merkitystä myönteisten asenteiden selittäjänä konfliktiteorialla. Ylemmän sosiaalisen statuksen omaavat eivät koe sosioekonomista uhkaa niin kuin alemman sosiaalisen statuksen omaavat. Toivosen tutkimuksessa tuli esille myös rotuennakkoluuloisuuden luokka -asteittainen voimistuminen. Ylemmillä luokka -asteilla rotuennakkoluuloisuus oli voimakkaampaa kuin alemmilla.

Laitinen ja Riikonen (1993) tutkivat kyselylomakkein pro gradu -tutkielmasaan Jyväskylän opettajankoulutuslaitoksen ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoiden vähemmistöennakkoluuloisuutta, $N = 124$. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että luokanopettajaksi opiskelevilla oli ennakkoluuloinen asenne useita vähemmistöryhmiä kohtaan (somalipakolaiset, mustalaiset, alkoholistit, suomenruotsalaiset, homoseksuaalit, lestadiolaiset, feministit, kommunistit, jehovan todistajat ja mormonit). Selvästi myönteinen asenne kohdistui vain sotaveteraaneihin ja luonnonsuojeluaktivisteihin. Laitisen ja Riikosen tutkimuksen tulokset tukivat konfliktiteoriaa. Vastaajia pyydettiin täydentämään vähemmistöjä käsitteleviä lauseita loppuun. Tutkijat havaitsivat somalipakolaisiin suuntautuneen ennakkoluuloisen asenteen tunnistimina käytettyjen stereotyyppien samankaltaisuuden samaan aikaan tiedotusvälineissä esitettyjen stereotyyppisten käsitysten kanssa. Somalipakolaisten koettiin kilpailevan samoista sosiaalietuuksista suomalaisten kanssa. Tyypillistä ennakkoluuloisille vastauksille oli stereotyyppien niukkuus ja samankaltaisuus. Vastaajat myös luottivat suurella määrällä omaan intuitioonsa ja tietoonsa asian oikeasta laidasta. Sen avulla he jopa perustelivat ennakkoluuloisen asenteensa todellisuutta kuvaavaksi tilanteeksi. Laitinen ja Riikonen selvittivät myös vastaajien vähemmistötietouden ja kontaktien yhteyden ennakkoluuloisuuteen. Tulokset antoivat tukea teorialle, jonka mukaan stereotypia ja ennakkoluuloinen asenne syntyy väärän tiedon ja yleistämisen

pohjalta. Tulokset vahvistivat myös kontaktiteoriaa. Vastaajien henkilökohtaiset kontaktit lisäsivät myönteistä suhtautumista vähemmistöihin.

Tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia verrataan Jaakkolan saamiin tuloksiin koko väestön asenteista.

TAULUKKO 3. Kooste aikaisemmista tutkimuksista.

Tutkija	Tutkimuksen kohde	Tulokset
Poskiparta Hannele 1995	Luokanopettajat N = 137	- Luokanopettajat jonkin verran muuta väestöä suvaitsevampia (vrt. Jaakkola 1993) - Asennoituminen ulkomaa-laiseen oppilaaseen melko myönteistä
Jaakkola 1989, 1995	Suomen väestö 1987 N = 1088 1993 N = 1035	- Ulkomaalaisvastaisuus lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1987 vuoteen 1993 - Korkea koulutus ja henkilökohtaiset kontaktit selittävät myönteisiä ulkomaa-laisasenteita - Ulkomaalaiset koetaan uhkana omalle sosioekonomiselle asemalle
Matinheikki - Kokko 1992	Sosiaali - ja terveydenhuollon työntekijät 35:ssä pakolaisia vastaanottaneessa kunnassa, N = 283	Opettajat ja sosiaalityöntekijät olivat suvaitsevaisimpia
Virrankoski 1994	Peruskoulun päättöluokan oppilaat, N = 983	- Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset olivat suvaitsevaisimpia - Lähiökouluissa, joiden piirissä asui muukalaisia, suvaitsemattomuutta oli enemmän kuin muualla

Toivonen 1990	Pohjoissuomalaiset peruskoululaiset, N = 1723	<ul style="list-style-type: none"> - Sosiaaliselta statukseltaan ylempien vanhempien lapset olivat suvaitsevaisimpia - Pelkkä kontaktien määrä ei lisää suvaitsevuuatta
Heino 1991	Suomen väestö, N = 494	<ul style="list-style-type: none"> - Pakolaismyönteisimpiä olivat naiset, opiskelijat ja Suur - Helsingin alueella asuvat
Laitinen ja Riikonen 1993	Luokanopettajaopiskelijat, N = 124	<ul style="list-style-type: none"> - Somalipakolaisten koettiin kilpailevan sosiaalietuuksista suomalaisten kanssa - Henkilökohtaiset kontaktit lisäsivät myönteistä suhtautumista vähemmistöihin

7 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSONGELMAT

7.1 Tutkimuksen viitekehys

Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten opettajat ja luokanopettajaksi opiskelevat asennoituvat ulkomaalaisiin. Tutkimuksen viitekehys on kuvattu kuviossa 1.

KUVIO 1. Tutkimuksen viitekehys.

OPETTAJA / OPISKELIJA					
SUKUPUOLI	IKÄ	KOTIKUNTA	OPETTAJAKOKEMUS	KONTAKTIT	ETNINEN IDENTITEETTI

ASENNOITUMINEN SUOMESSA ASUVIIN ULKOMAALAIISIIN		
Affektinen alue	Kognitiivinen alue	Toiminnallinen alue
Arviot ja tunteet ulkomaalaisista Autoritaarinen persoonallisuus	Ajatukset ja uskomukset ulkomaalaisista Tieto ulkomaalaisten määrästä Suomessa	Ulkomaalaisiin kohdistuvat toimintataipumukset
STEREOTYPIAT ulkomaalaisista ja suhtautuminen eri kansallisuuksiin ASENTEET ulkomaalaisten oikeuksiin Suomessa sekä ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja sen mahdollisiin seurauksiin		SOSIAALINEN ETÄISYYS ulkomaalaisiin

Opettajien ja luokanopettajaksi opiskelevien asennoitumista ulkomaalaisiin tutkitaan yleisellä tasolla sekä stereotyyppien ja sosiaalisen etäisyyden osalta. Asennoituminen ulkomaalaisiin nähdään taipumuksena reagoida heihin myönteisesti tai kielteisesti. Tämä ilmenee kognitiivisina uskomuksina, affektiivisina tunteina sekä toiminnallisina taipumuksina ulkomaalaisia kohtaan. Tässä tutkimuksessa yleistä asennoitumista selvitetään asenneväittämällä sekä suorilla kysymyksillä, esimerkiksi siitä, mitä oikeuksia ollaan valmiita antamaan Suomessa asuvalle ulkomaalaiselle. Stereotyyppiat nähdään yleistettyinä uskomuksina ulkomaalaisten ominaispiirteistä. Ne ilmentävät erityisesti asenteen kognitiivista ulottuvuutta, mutta sisältävät myös affektiivisia aineksia. Tässä tutkimuksessa selvitetään opettajien ja luokanopettajaksi opiskelevien asennoitumista eri kansallisuuksiin stereotyyppien avulla. Toiminnallisia valmiuksia kanssakäymiseen ulkomaalaisen kanssa tutkitaan selvittämällä tutkittavien sosiaalista etäisyyttä ulkomaalaisiin.

Asennoitumista selittävästä tekijöistä tutkitaan sukupuolen, iän, kotikunnan ja opettajakokemuksen yhteyttä asennoitumiseen, koska aikaisemmissa tutkimuksissa juuri nämä tekijät ovat selittäneet asennoitumista. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet kontaktien lisäävän myönteistä asennoitumista ulkomaalaisiin. Kontakteja katsotaan olevan kahdenlaisia; vapaaehtoisia (esim. matkustelu ulkomailla ja ulkomaalaiset ystävät) sekä pakotettuja (esim. naapurit ja työtoverit). Tässä tutkimuksessa selvitetään sekä vapaaehtoisten että pakotettujen kontaktien yhteyttä asennoitumiseen. Lisäksi selvitetään etnisen identiteetin yhteyttä asennoitumiseen ulkomaalaisia kohtaan.

Tutkimuksen kohteeksi valittiin kaksi ryhmää; opettajat sekä luokanopettajaksi opiskelevat. Nämä kaksi ryhmää valittiin siksi, että halutaan verrata opettajia ja opiskelijoita. Toisin sanoen halutaan verrata kouluissa jo työskentelevien opettajien asennoitumista vielä koulutuksessa olevien opettajien asennoitumiseen. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat ovat opintojensa loppuvaiheessa ja siirtymässä työelämään. Tämä ryhmä valittiin siksi, että haluttiin selvittää tulevaisuuden näkymiä; minkälaisilla ulkomaalaisasenteilla ollaan siirtymässä työelämään.

Tutkittavat paikkakunnat eroavat jonkin verran toisistaan. Jyväskylä on keskisuuri kaupunki, jonka katukuvassa näkee ulkomaalaisia. Petäjävesi on kirkonkylä maaseudulla, jossa ulkomaalaisten lukumäärä on varsin pieni. Jämsänkoski on pieni teollisuuskaupunki. Myöskin Jämsänkoskella ulkomaalaisia asuu melko vähän.

7.2 Tutkimusongelmat

Tutkimuksessa etsitään vastausta seuraaviin ongelmiin:

1. Miten opettajat ja luokanopettajaopiskelijat suhtautuvat ulkomaalaisiin?
 - 1.1 Miten suhtaudutaan ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja pakolaisten vastaanottoon sekä eri syistä Suomeen muuttaneisiin?
 - 1.2 Miten suhtaudutaan eri kansallisuuksiin?
 - 1.3 Minkälaisia oikeuksia ollaan valmiita antamaan Suomessa asuville ulkomaalaisille ja mitkä ovat yhteiskunnan velvollisuudet Suomessa asuvaa ulkomaalaista kohtaan?
 - 1.4 Millaiseen kontaktiin ollaan valmiita ulkomaalaisen kanssa?
 - 1.5 Miten koetaan hyödyt ja haitat ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena?

2. Mitkä tekijät selittävät suvaitsevuutta / suvaitsemattomuutta?
 - 2.1 Selittävätkö ikä, sukupuoli, kotikunta, opettajakokemus ja koulutus asennoitumista?
 - 2.2 Selittävätkö kontaktit asennoitumista?
 - 2.3 Selittääkö etninen identiteetti asennoitumista?
 - 2.4 Selittääkö tieto tai sen puute asennoitumista?
 - 2.5 Selittääkö autoritaarinen persoonallisuus asennoitumista?

8 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

8.1 Mittarin laadinta / esitetaus / muuttajat

Opettajien ja luokanopettajiksi opiskelevien suhtautumista ulkomaalaisiin tutkittiin kyselylomakkeen avulla. Kyselylomakkeen käyttöön päädyttiin siksi, että haluttiin tutkia laajempi joukko kuin haastatteluin olisi ollut mahdollista. Valintaan vaikutti myös se, että

tutkimuksen aiheen arkaluontoisuuden vuoksi vastaajien henkilöllisyyden haluttiin pysyvän salassa mahdollisimman totuudenmukaisten vastausten saamiseksi. Kyselylomake koostui taustatekijöitä (muuttujat x0- x12), ulkomaalaisiin kohdistuvaa yleistä asennetta (x13 - x26, x42 - x50, x59 - x70), sosiaalista etäisyyttä (x51 - x58), stereotypioita (x27 - x41) sekä etnistä identiteettiä mittaavista (x71 - x73) osioista. Kyselylomake ja muuttujat ovat numeroituna liitteessä 1. Taustamuuttujat poikkesivat hieman opettajilla ja opiskelijoilla. Poikkeavat kysymykset on raportoitu liitteessä 1.

Esitestaus suoritettiin maaliskuussa 1998 ja siihen osallistui 12 opiskelijaa, jotka opiskelevat Monikulttuurista opetusta. Vastaajia pyydettiin kommentoimaan kyselylomakkeen sisältöä, vastaamiseen käytettyä aikaa ja tutkimuksen aihetta. Esitestauksessa lomake osoittautui varsin toimivaksi, mutta vastaajat kokivat vastaamisen vievän turhan paljon aikaa. Tästä johtuen kyselylomaketta muokattiin ja tiivistettiin (avokysymyksiä poistettiin). Lopullista kyselylomaketta ei katsottu tarpeelliseksi testata ennen tutkimuksen suorittamista.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä osiossa selvitettiin seuraavia vastaajien taustatekijöitä:

- kotikunta (x0)
- ikä (x1)
- sukupuoli (x2)
- koulutus (x3)
- opettajakokemus (x4)
- matkustelu / asuminen ulkomailla (x9 - x10)
- kontaktit ulkomaalaisiin (x11 - x12)

Opettajilta kysyttiin myös seuraavia taustatekijöitä:

- ulkomaalaiset oppilaat luokassa (x5)
- koulun / luokan ystävyysuhteet ulkomaille (x6 - x7)
- osallistuminen yhteydenpitoon koulun / luokan kanssa ulkomaille (x8)

Opiskelijoilta kysyttiin lisäksi seuraavia taustatekijöitä:

- Juliet- opiskelija (x5)
- opiskeluvuodet (x6)
- halukkuus yhteydenpitoon koulun / luokan kanssa ulkomaille (x7 - x8)

Vastaajat ympyröivät oikean vaihtoehdon. Vastausta täydentäville tiedoille oli varattu tila,

johon vastaaja vastauksensa kirjoitti.

Vastaajien sosiaalista etäisyyttä tutkittiin tätä mittaavien kysymysten avulla (x51 - x58). Osiossa tutkittiin kuinka mieluisena vastaaja kokee vuorovaikutuksen ulkomaalaisen kanssa eri sosiaalisissa tilanteissa. Vastaajia pyydettiin ilmaisemaan tuntemuksensa viisiportaisen asteikon pohjalta, jonka toisessa päässä vuorovaikutus koettiin erittäin positiivisena ja toisessa päässä erittäin negatiivisena. Etnistä identiteettiä mittaavassa osiossa vastaajia pyydettiin ilmaisemaan kuinka voimakkaasti he kokevat olevansa suomalaisia, eurooppalaisia ja maailmankansalaisia (x71- x73). Vastaajat valitsivat viisiportaisesta asteikosta oikean väittämän väliltä erittäin voimakkaasti - en lainkaan.

Stereotypioita tutkittiin osiossa, jossa vastaajia pyydettiin jatkamaan lause loppuun sen mukaan, mikä on vastaajan ensi vaikutelma asiasta (x27- x41). Osio mittasi myös vastaajien suhtautumista eri kansallisuuksiin sekä suhtautumista ulkomaalaisiin tietyn ryhmän edustajana (esim. pakolainen, paluumuuttaja). Vastaukset luokiteltiin kolmeen luokkaa: negatiivinen, neutraali ja positiivinen. Negatiiviseksi tai positiiviseksi vastaus luokiteltiin vain jos vastauksessa oli selkeä positiivinen tai negatiivinen kannanotto.

Yleistä asennoitumista mitattiin usealla osiolla; suhtautuminen maahanmuuttoon (x16 - x26), ulkomaalaisen oikeudet Suomessa ja yhteiskunnan velvollisuudet ulkomaalaista kohtaan (x42 - x50) sekä ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena koetut hyödyt ja haitat (x59 - x70). Useiden tutkijoiden mukaan asenne rakentuu kolmesta komponentista - kognitiivinen, affektiivinen ja toiminnallinen - jotka ovat erillisiä asenteen osatekijöitä, mutta silti tiiviisti yhteydessä toisiinsa. (Hirsjärvi 1983, 17; Ojala & Uutela 1993, 32; Oskamp 1991, 8-10; Wahlström 1991, 17; 1996, 72.) Tässä tutkimuksessa kysymyksiä ei ole rakennettu niin, että ne mittaisivat vain yhtä asenteen osatekijää, vaan pohjana on käsitys asenteesta kokonaisuutena, jossa kaikki kolme komponenttia vaikuttavat asenteeseen ja sen ilmenemiseen joko positiivisena tai negatiivisena reaktiona. Yleistietoa ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa ja omassa kotikunnassa sekä pakolaiskiintiön määrää mitattiin osioilla x13 - x15.

Aineistosta rakennettiin neljä summamuuttujaa, jotka on raportoitu muuttujineen taulukossa 4. Summamuuttuja, "Eri perustein Suomeen tulevien vastaanotto", muodostettiin muuttujista, joilla selvitettiin tutkittavien mielipidettä siitä, pitäisikö tietyllä

perusteella (esim. turisti) Suomeen tulevia ulkomaalaisia ottaa vastaan enemmän vai vähemmän. Vastaukset valittiin viisiportaisesta asteikosta. Summamuuttuja, ”Suhtautuminen eri kansallisuuksiin”, muodostettiin muuttujista, joilla selvitettiin tutkittavien suhtautumista eri kansallisuuksiin ja ulkomaalaisiin yleensä. Tutkittavat täydensivät lauseet ja vastaukset luokiteltiin positiivisiksi, neutraaleiksi tai negatiivisiksi. Summamuuttuja, ”Sosiaalinen etäisyys”, muodostettiin muuttujista, joilla selvitettiin halukkuutta sosiaalisen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa. Tutkittavat valitsivat mieleisensä vaihtoehdon viisiportaisesta asteikosta. Summamuuttuja, ”Ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena koetut hyödyt ja haitat”, muodostettiin muuttujista, joilla selvitettiin tutkittavien käsitystä siitä, kuinka todennäköisinä he pitävät joitakin asioita (esim. huumeet leviävät) ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena.

Summamuuttujien reliabeliutta osoittavat Cronbachin alfa-kertoimet löytyvät taulukosta 8 sivulta 46.

TAULUKKO 4. Summamuuttujien muodostuminen

Summamuuttuja	Muuttujat
Eri perustein Suomeen tulevien vastaanotto	x19 - x26
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	x27 - x29, x31 - x39
Sosiaalinen etäisyys	x51 - x58
Ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena koetut hyödyt ja haitat	x59 - x70

Kyselylomakkeen sisällön ja kysymysten muotoilussa käytettiin avuksi Jaakkolan (1989; 1995) tutkimuksia. Tämä siksi, että Jaakkola on tutkinut koko väestön asennoitumista ulkomaalaisiin ja tässä tutkimuksessa haluttiin verrata opettajien ja luokanopettajiksi opiskelevien asenteita koko väestön asenteisiin.

8.2 Kohdejoukko

Tutkimus suoritettiin kahdessa kunnassa Keski- Suomen alueella, Petäjävedellä ja Jämsänkoskella. Tutkimuksen kohteena ovat ala- ja yläasteella työskentelevät opettajat: luokanopettajat, aineenopettajat ja erityisopettajat; N=65. Tutkimukseen osallistuivat myös lukion opettajat, koska näissä kunnissa lukio ja yläaste toimivat yhdessä ja osa opettajista opettaa sekä yläasteella että lukiossa. Taulukkoon 5 on koottu tiedot kuntien asukasmääristä ja ulkomaalaisista asukkaista. Tiedot on päivätty 30.6 1998. Vertailun mahdollistamiseksi taulukosta näkee myös Suomessa vakituisesti asuvien ulkomaalaisten määrän. Taulukkoon 6 on koottu tiedot tutkimukseen osallistuneista kouluista. Koulujen tiedot on päivitetty 5/98.

Toisena kohderyhmänä oli Jyväskylän Yliopistossa luokanopettajaksi opiskelevat; N= 47. Tutkimukseen valittiin opintojensa loppusuoralla olevia opiskelijoita, koska he ovat lähivuosina siirtymässä työelämään. Katsottiin, että kyseinen ryhmä on parhaiten verrattavissa jo työssä oleviin opettajiin. Opiskelijat olivat opiskelleet keskimäärin 3-4 vuotta. Tutkimuksessa haluttiin selvittää eroja opettajien ja opiskelijoiden välillä. Taulukossa 5 on nähtävissä myös Jyväskylän ulkomaalaisten asukkaiden suhde asukasmäärään. Opiskelijoiden kotikunnaksi katsottiin Jyväskylä, koska he opiskelevat Jyväskylässä.

TAULUKKO 5. Tutkittavien kotikuntien asukasmäärät ja ulkomaalaiset asukkaat

Kunta	Asukasmäärä / 1998	Ulkomaalaiset asukkaat / 1998	Ulkom. asukkaiden % osuus
Jämsänkoski	7822	62 (M 20, N 42)	0.8
Petäjävesi	3780	15 (M 8, N 7)	0.4
Jyväskylä	76515	1417 (M 750, N668)	1.9
Koko Suomi	5160000	80616	1.6

TAULUKKO 6. Tutkimukseen osallistuneet opettajat kunnittain

Koulu	Oppilaat		Opettajat			Tutkimukseen osallistuneet	
	Yht.	Ulk.	M	N	Yht.	Yht.	%
Jmsk ya/luki	482	-----	16	25	41	18	44
Jmsk a-a	494	6	8	19	27	24	89
Pet ya/luki	227	3	3	21	24	12	50
Pet a-a	283	2	7	12	19	11	58

Tutkimukseen osallistui 30 ala-asteen opettajaa sekä 35 yläasteella ja lukiossa työskentelevää opettajaa. Iän mukaan opettajat jakautuivat varsin tasaisesti kaikkiin neljään tutkimuksessa käytettyyn ikäluokkaan. Opiskelijat olivat kaikki alle 30 vuotiaita. Sukupuolijakauma ei ollut tasainen. Vain 22.1 % tutkimukseen osallistuneista oli miehiä. Opiskelijoista miehiä oli 12.5 %. Opiskelijoista valtaosa (81 %) oli opiskellut 3-4 vuotta. Opettajista 42 % omasi työkokemusta 10 vuotta tai vähemmän ja 58 % 11 vuotta tai enemmän. Opiskelijoiden kotikunnaksi katsottiin tässä tutkimuksessa Jyväskylä, Jämsänkoskella ja Petäjävedellä työskentelevistä opettajista 10 ilmoitti kotikunnakseen Jyväskylän sekä 11 opettajaa muun kunnan.

Neljäsosalla opettajista oli ulkomaalaisia oppilaita. Jämsänkosken ala- ja yläaste kuuluvat mm. kielenopetuksen Comenius-hankkeeseen ja ala-asteella on ystävyyskoulut Saksassa ja Englannissa. Myös Petäjäveden kouluilla on ystävyys-suhteita ulkomaille. Aktiivisesti yhteydenpitoon ulkomaille osallistuu 31 % opettajista. Opiskelijoista 98 % ilmoitti olevansa halukas luomaan ystävyys-suhteita ulkomaille oman luokkansa tai koulunsa kanssa.

Taulukossa 7 on tiivistelmä tutkimukseen osallistuneiden opettajien ja opiskelijoiden taustatekijöistä.

TAULUKKO 7. Tutkimukseen osallistuneiden jakautuminen sukupuolen, iän, koulutuksen ja kotikunnan mukaan.

Taustatekijä		f	%
Sukupuoli	Nainen	88	77.9
	Mies	25	22.1
Koulutus	Luokanopettajaopiskelija	48	42.5
	Luokanopettaja	30	26.5
	Aineenopettaja	30	26.5
	Erityisopettaja	3	2.7
	Muu	2	1.8
Ikä	<30	59	52.2
	31-40	22	19.5
	41-50	14	12.4
	51<	18	15.9
Kotikunta	Jyväskylä	58	52.3
	Jämsänkoski	30	26.5
	Petäjävesi	14	12.4
	Muu	11	9.7

8.3 Aineiston keruu

Aineisto kerättiin Petäjäveden ja Jämsänkosken kouluilta toukokuussa 1997. Vein haastattelulomakkeet kouluille, jossa jaoin ne osalle opettajista henkilökohtaisesti ja niille, joita en tavannut, opettajien lokerikkoihin. Opettajat täyttivät lomakkeet omalla ajallaan ja palauttivat ne mukana olleissa kirjekuorissa opettajainhuoneeseen jättämäni laatikkoon. Vastausaikaa oli viikko, jota pidennettiin toisella viikolla vähäisten vastausten vuoksi. Noudin lomakkeet kouluilta itse. Lopullinen vastausprosentti oli kohtuullinen. Jämsänkosken ala-asteella se oli peräti 89 %, muissa kouluissa n.50 %.

Luokanopettajaopiskelijoilta aineisto kerättiin syyskuussa 1997. Lomakkeet jaettiin opiskelijoille luennoilla henkilökohtaisesti, joko niin että olin itse jakamassa tai luentoa pitänyt opettaja jakoi lomakkeet. Opiskelijat täyttivät lomakkeet omalla ajallaan.

Vastausaikaa oli viikko, jonka kuluttua noudin täytetyt lomakkeet luennoilta tai ne palautettiin opettajalle. Suurinosa lomakkeista palautui luentojen yhteydessä, joitakin tuli myöhemmin postitse. Vastausprosenttiopiskelijoiden keskuudessa oli varsin korkea, 80 %.

Opettajille ja opiskelijoille ei annettu suullisia ohjeita lomakkeen täyttämiseen. Tarvittavat ohjeet olivat kirjallisina lomakkeen mukana. Taustatiedot kouluista (oppilas- ja opettajamäärät, ulkomaalaisten oppilaiden lukumäärät, ystävyyskoulutoiminta ulkomaille) saatiin haastatteleamalla kunkin koulun rehtoria vapaamuotoisesti.

8.4 Aineiston luotettavuus

Tutkimusaineiston luotettavuutta voidaan tarkastella sisäisen ja ulkoisen luotettavuuden näkökulmasta. Aineiston sisäinen luotettavuus tarkoittaa sitä, miten luotettavasti ja oikein tiedot tutkittavista on saatu eli mittausten tarkkuus, virheettömyys ja pysyvyys. Ulkoinen luotettavuus kuvaa sitä, missä määrin tutkimuksen tuloksia voidaan yleistää. Tulosten tarkka yleistäminen on mahdollista vain, jos tutkittu joukko on todennäköisyysotantamenetelmän avulla valittu otos perusjoukosta. (Erätuuli, Leino & Yli-Luoma 1994, 98 - 99; Valkonen 1981, 77 - 78.) Tässä tutkimuksessa kohdejoukko on valittu ilman otantamenetelmiä, joten tuloksia ei voida yleistää laajasti. Näytteet kuitenkin usein kuvaavat tyypillistä perusjoukon osaa tai ne valitaan melko satunnaisesti, joten tulosten varovainen yleistäminen on mahdollista (Koponen 1977, 8 - 9). Tutkimukseen valituille kouluille ei ollut tiukkoja kriteerejä, vaan ne valittiin lähes sattumanvaraisesti. Siten tämän tutkimuksen tuloksien voidaan katsovan antaa suuntaviivoja opettajien ja luokanopettajiksi opiskelevien suhtautumisesta ulkomaalaisiin. Tutkimuksen sisäistä luotettavuutta tarkastellaan ohessa tarkemmin reliaabeliuden ja validiuden kannalta.

8.4.1 Reliaabelius

Mittauksen reliaabeliudella tarkoitetaan sen kykyä antaa ei sattumanvaraisia tuloksia. Mitä pienempi sattuman osuus on tuloksissa, sitä parempi on reliaabelius. (Eskola 1981, 77). Mittarin reliaabeliutta ja samalla validiutta alentaa huolimaton ja epäjohdonmukainen vastaaminen (Oskamp 1991, 64). Välttääkseni tätä pyrin laatimaan kyselylomakkeesta selkeän ja ymmärrettävän. Vastaajilta saadun palautteen perusteella olin tässä myös

onnistunut. Vastaajien huolellisuuteen ei kuitenkaan pystytty suoranaisesti vaikuttamaan, koska kyselylomakkeet täytettiin vastaajien omalla ajalla.

Reliaabeliutta voidaan arvioida mm. puolitusmenetelmällä, rinnakkaismittauksella, uusintamittauksella tai alfakerroimella, joita kaikkia raportoidaan yleisesti alfakerroimen avulla (Erätuuli ym. 1994, 100 - 103; Valkonen 1981, 56 - 58). Näistä Cronbachin esittämää alfakerrointa osioiden sisäisestä yhteneväisyydestä pidetään parhaana reliabiliteetin mittana (Valkonen 1981, 58). Tutkimuksessa reliabeliutta mitattiin Cronbachin alfakerroimen avulla. Aineistosta muodostetuille summamuuttujille lasketut Cronbachin alfakerroimet näkyvät taulukossa 8. Summamuuttujien muodostuminen näkyy taulukossa 4 sivulla 41.

Tavallisesti sanotaan, että jos kyselytutkimuksissa reliabiliteetti on yli .80, voi tutkija olla tyytyväinen. Mikäli reliabiliteetti jää alle .50, on syytä pohtia mahdollisuutta muuttujien yhdistämiseen tai pois jättämiseen. (Erätuuli ym. 1994, 104.) Summamuuttujista ainoastaan suhtautumista eri kansallisuuksiin mittaavien osioiden korrelaatio jäi matalaksi. Summamuuttujaa muodostaessa jätin pois huonoimmin korreloivat muuttujat (x30, x40 ja x41) reliabiliteetin nostamiseksi. Vastaavasti summamuuttujaan otettiin mukaan varsinaisesti kansallisuuksiin liittymättömät muuttujat (x32, x33) summamuuttujan reliabiliteetin nostamiseksi. Vaikka näistä toimenpiteistä huolimatta summamuuttujan reliabiliteetti jäi vain keskinkertaiseksi, katsoin, että summamuuttujaa voidaan käyttää tulosten analysoinnissa. Muiden summamuuttujien osalta reliabiliteettia voidaan pitää varsin hyvänä.

TAULUKKO 8 Summamuuttujille lasketut Cronbachin alfakerroimet.

Summamuuttuja	Osioiden lukumäärä	Cronbachin alfakerroin
Eri perustein Suomeen tulevien vastaanotto	8	.81
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	8	.55
Sosiaalinen etäisyys	8	.89
Ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena koetut hyödyt ja haitat	12	.78

Hieman tutkimuksen reliabiliteettia laskee puuttuvat vastaukset. Esim. muutamat vastaajat olivat ympyröineet kaksi vaihtoehtoa, piirtäneet ympyrän vaihtoehtojen välille tai jättäneet kokonaan vastaamatta. Puuttuvien vastausten osuus osioittain tarkasteltuna oli 0.9 %:tin ja 3.5 %:tin välillä. Ainoastaan kysymyksiin ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa (x13) ja pakolaiskiintiön määrästä (x15) jätti vastaamatta tai vastausta ei voitu tulkita 10.6 % vastaajista. Kysymyksissä ulkomaalaisten lukumäärästä kotikunnassa (x14) ja ulkomaalaisten maahanmuuttoa koskevista laista (x17) vastaus puuttui 8 %:tilla vastaajista.

8.4.2 Validius

Validiudella tarkoitetaan sitä, missä määrin mittarit edustavat sitä sisältöaluetta, jota oli tarkoitus mitata (Erätuuli ym. 1994, 104; Nummenmaa, Konttinen, Kuusinen & Leskinen 1997, 204; Valkonen 1981, 67 - 68.) Tässä tutkimuksessa käytettiin mittaria laadittaessa hyväksi lähinnä Jaakkolan (1989, 1995) tutkimuksia ja niissä toimiviksi osoittautuneita mittareita. Näin haluttiin varmistaa validiutta.

Tutkimuksessa ei tutkittaville tarkemmin määritelty kuka on ulkomaalainen, mikä saattaa kyseenalaistaa tutkimuksen validiutta. Vastaajat ovat saattaneet ajatella vastatessaan hyvinkin eri tavoin sitä, kuka on ulkomaalainen. Joku on vastatessaan saattanut ajatella vain pakolaisia, joku toinen vain katukuvassa erottuvia ihonväriältään tummia ihmisiä. Mielestäni tämä ei kuitenkaan alenna tutkimuksen validiutta, koska tutkimuksella haluttiin mitata vastaajien asenteita ulkomaalaisia kohtaan ja se ketä tai mitä ryhmiä vastaajat ovat vastatessaan ajatelleet, on nimenomaan se ryhmä tai yksilö, jota he ajattelevat puhuessaan ulkomaalaisesta ja on heidän asenteidensa pohjana.

Ongelmia, jotka vaikuttavat asennemittauksen validiuteen, ovat mm. vastaajien huolimattomuus, taipumus antaa sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia sekä yleinen taipumus myöntyä esitettyihin kysymyksiin tai väittämiin niiden sisällöstä huolimatta (Oskamp 1991, 64 - 66). Näitä ongelmia välttääkseni korostin kyselylomakkeen ohjeissa vastausten käsittelyn luottamuksellisuutta sekä oman mielipiteen ilmaisua. Kysymykset muotoiltiin siltä, osin kuin se oli mahdollista, niin, että niissä sekoittuivat positiiviset ja negatiiviset väittämät sekä myönteisen ja kielteisen arvion esiintyminen asteikoiden ääripäissä vaihteli.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä sosiaalisen ryhmän vaikutus. Vastaukset olivat hyvin neutraaleja, niin kuin opettajalla kuuluu yleisen käsityksen mukaan olla. Vastaukset olivat myös yhdensuuntaisia. Aihe on melko arka, eikä voida varmuudella sanoa kuinka paljon opettajat ja opiskelijat vastasivat sosiaalisen identiteetinsä tai henkilökohtaisen mielipiteensä pohjalta. Ajankohta, toukokuu, oli opettajien kohdalla huono. Opettajat ovat toukokuussa varsin kiireisiä ja varmasti väsyneitä. Tämä näkyi huolimattomina vastauksina osassa kyselylomakkeita. Ajankohta myös varmasti laski vastausprosenttia. Kyselyn ajankohta varmasti myös vaikutti siihen, että opiskelijat olivat opettajia enemmän perustelleet vastauksiaan. Lisäksi opettajien vastauksissa oli enemmän vastaamatta jätettyjä kohtia kuin opiskelijoiden vastauksissa. Vastaajien kysymysten ymmärtämisessä ei ilmennyt ongelmia. Vastaukset olivat juuri sellaisia, joita kysymyksillä haettiin. Ainoastaan kohtaan “Olen matkustanut ulkomaille” (x9), saatiin vastauksia, joita ei kyetty tulkitsemaan, koska luokittelussa käytettiin ulkomaanmatkojen lukumäärää.

8.5 Aineiston käsittely

Aineisto koodattiin ja aineiston luonteesta johtuen jokainen osio käsiteltiin erikseen ja raportoitiin kuvailevasti. Täydennyslauseosiossa (x27 - x41) vastaukset luokiteltiin kolmeen luokkaan- negatiivinen, neutraali, positiivinen- vastauksen sisällön perusteella. Arvioinnin luotettavuutta lisättiin sillä, että yksi tutkimuksen ulkopuolinen henkilö luokitteli vastaukset itsenäisesti. Lopullinen luokittelu tehtiin yhdistämällä nämä kaksi luokittelua. Tämän jälkeen aineistosta rakennettiin neljä summamuuttujaa, joiden avulla tutkittiin taustamuuttujien yhteyttä (ryhmien välisiä eroja) asennoitumiseen. Summamuuttujat on koottu taulukkoon 4. sivulle 40 ja reliabiliteetia ilmoittavat Cronbachin alfa-kertoimet löytyvät taulukosta 8. sivulta 44. Taustamuuttujista muodostettiin ryhmiä ryhmien välisen vertailun mahdollistamiseksi. Taustamuuttujista muodostetut ryhmät on raportoitu tulosten yhteydessä.

Muuttuja x18, joka oli avokysymys siitä, millä perusteilla ulkomaalainen on oikeutettu muuttamaan Suomeen, jätettiin pois aineiston käsittelyvaiheessa. Vastaukset eivät kertoneet sitä, mitä muuttujalla haluttiin mitata. Muuttujan poisjättäminen ei vaikuttanut muiden muuttujien käsittelyyn.

Aineisto käsiteltiin tilastollisesti SPSS-ohjelmistolla taulukossa 9 kuvattuja menetelmiä käyttäen. Jyväskylän yliopiston laskentakeskuksen neuvontapalvelua apuna käyttäen käsittelin tutkimusaineiston itse.

TAULUKKO 9 Tutkimusaineiston käsittelyssä käytetyt tilastolliset menetelmät ja niiden käyttötarkoitus ongelmittain.

ONGELMA	AINEISTON KÄSITTELY	KÄYTTÖTARKOITUS
1. Miten opettajat ja luokanopettajaopiskelijat suhtautuvat ulkomaalaisiin?	jakaumat keskiarvot prosenttiosuudet	aineiston kuvailu
2. Mitkä tekijät selittävät suvaitsevuutta/ suvaitsemattomuutta?	Cronbachin alfakerroin t-testi yksisuuntainen varianssianalyysi	reliaabelius yhteyksien tarkastelu

Tutkimuksessa käytettiin seuraavia tilastollisia merkitsevyystasoja:

$p < .05^*$ tilastollisesti melkein merkitsevä

$p < .01^{**}$ tilastollisesti merkitsevä

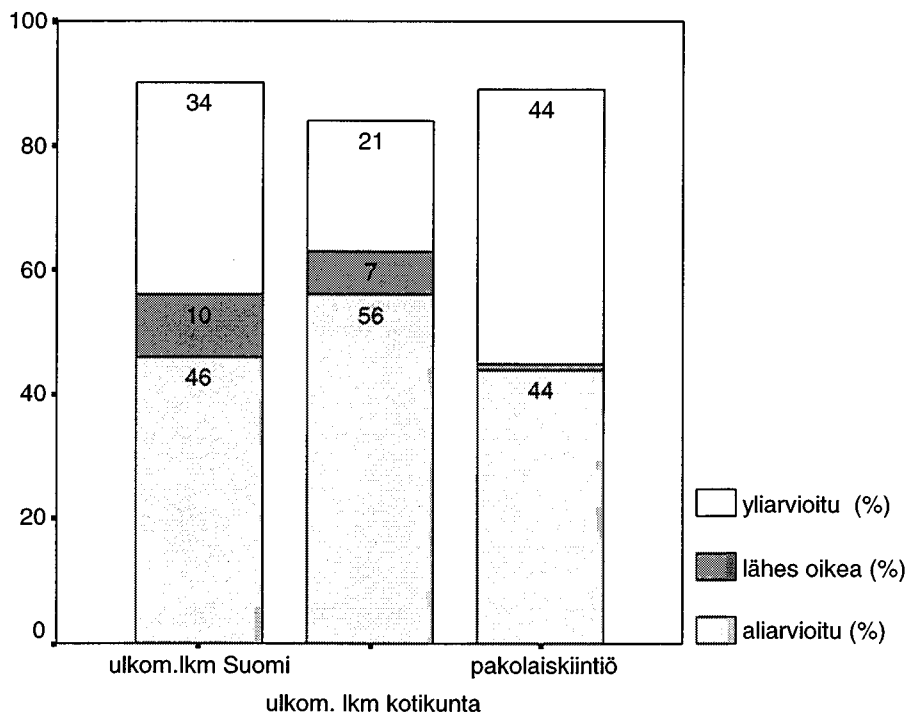
$p < .001^{***}$ tilastollisesti erittäin merkitsevä

9 TUTKIMUKSEN TULOKSET

9.1. Arviot ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa

Suomessa on 82336 (31.5.1998) vakituisesti asuvaa ulkomaan kansalaista. Vastaukset luokiteltiin 10000:nen tarkkuudella. Kuviosta 2 ilmenee, että lähes oikean lukumäärän (72000 - 92000) arvioi vain 10 % kysymykseen vastanneista. 46 % aliarvioi ja 34 % yliarvioi ulkomaalaisten määrän Suomessa. Tulosten perusteella voidaan päätellä ettei opettajilla ja opiskelijoilla ole oikeaa tietoa ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa.

KUVIO 2. Arviot ulkomaalaisten lukumäärästä Suomessa ja kotikunnassa sekä Suomen vuosittaisesta pakolaiskiintiöstä.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan ulkomaalaisten lukumäärää kotikunnassaan. Petäjävedellä asuu vakituisesti 15 ulkomaalaista (0.4 %), Jämsänkoskella 62 (0.8 %) ja Jyväskylässä 1417 (1.9 %). Opiskelijoita pyydettiin arvioimaan ulkomaalaisten lukumäärä Jyväskylässä. Heidät katsottiin Jyväskyläläisiksi, koska he opiskelevat Jyväskylässä. Lisäksi opiskelijoiden kotikuntia on niin monia ettei tutkimuksen kannalta ollut mielekästä pyytää heitä arvioimaan kotikuntansa ulkomaalaisten lukumäärää. Kahdeksan opettajaa jätettiin pois luokittelusta, koska heidän kotikuntansa ei ollut Petäjävesi, Jämsänkoski tai Jyväskylä. Vastauksesta ei voinut sanoa varmasti ovatko he arvioidessaan ajatelleet todellista kotikuntaansa vai kuntaa, jossa käyvät työssä. Vain 7 % arvioi lähes oikein. Ulkomaalaisten lukumäärän kotikunnassaan aliarvioi peräti 56 % ja yliarvioi 21 %.

Suomen pakolaiskiintiö vuonna 1998 oli 600 (1997; 500). Vastaukset luokiteltiin sadan tarkkuudella niin, että oikeaksi vastaukseksi hyväksyttiin 551 - 650. Vastaajista vain 0.9 % tiesi oikean määrän. Sekä yli- että aliarvioituja vastauksia oli 44 %. Valtaosa aliarvioijista vastasi pakolaiskiintiön olevan 500. Vastaajilla on siis ollut tietoa, mutta vanhentunutta tietoa. Yliarvioijien yleisin vastaus pakolaiskiintiön määrästä oli 1000 pakolaista vuodessa. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä ettei opettajilla ja luokanopettajiksi opiskelevilla ole tietoa Suomen pakolaispolitiikasta. Muutamissa vastauksissa mainittiin tietämättömyys siitä, mitä pakolaiskiintiöllä tarkoitetaan. Siitä, johtuuko tietämättömyys vastaajien omasta passiivisuudesta tiedonhankinnassa vai yhteiskunnan vähäisestä tiedottamisesta, ei tässä tutkimuksessa saatu tietoa. Huolestuttavaa on kuitenkin tiedon puute. Vastauksissa, jotka käsittelivät ulkomaalaisen maahanmuuttoa koskevien lakien sopivuutta, tuli myös esille vastaajien tietämättömyys. Positiivisista tuloksista oli se, että kun tietoa ei ole, suhtaudutaan asiaan pääsääntöisesti neutraalisti.

9.2 Suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon

Kuviossa 3 ilmenee, että yli puolet tutkimuksen kohderyhmästä (51 %) olisi valmiita ottamaan vastaan pakolaisia nykyistä enemmän. 44 % oli valmiita vastaanottamaan pakolaisia yhtä paljon kuin tähänkin asti. Vain 4 % oli sitä mieltä, että pakolaisia tulisi vastaanottaa vähemmän. Pakolaistenvastaanoton lisäämistä perusteltiin Suomen resursseilla.

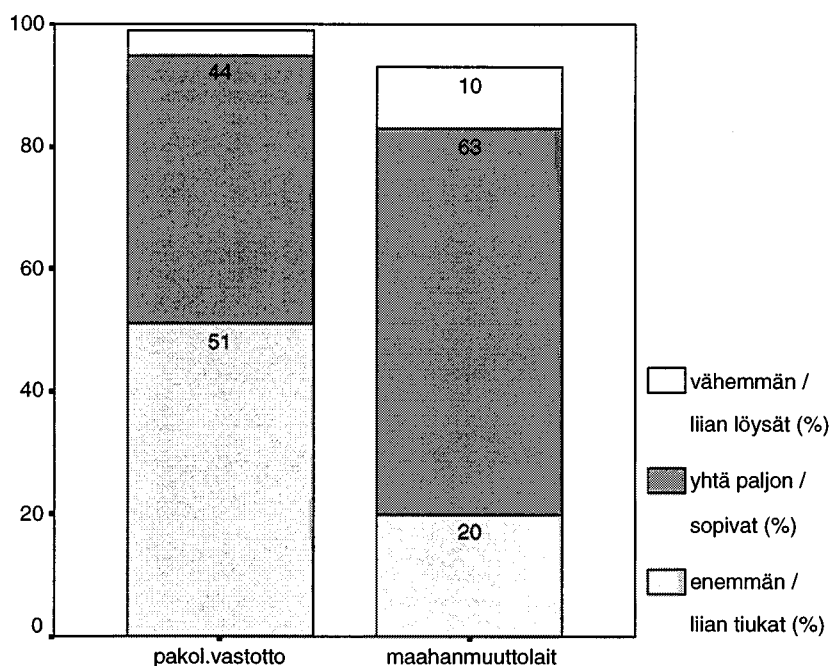
“Rikkaana valtiona siihen on mahdollisuus.”

“Tilaa on.”

“Mahtuuhan tänne, kun uuden kotimaan tarvitsijoita on.”

“Hommaa pitäisi järkeistää. Jonnekin päin Suomea pakolaisia vielä mahtuisi. Ongelmaisia paikkakuntia ei pitäisi enää kuormittaa.”

KUVIO 3. Vastausten jakautuminen suhtautumisessa pakolaisten vastaanottoon ja ulkomaalaisen maahanmuuttoa koskeviin lakeihin.

Pakolaistenvastaanoton pitämistä samoissa mitoissa perusteltiin suomalaisten tottumattomuudella ulkomaalaisiin ja Suomen valmistautumattomuudella. Tärkeänä pidettiin oman maan asioiden kuntoon saattamista ennen pakolaistenvastaanoton lisäämistä.

“Enemmänkin toki mahtuisi, mutta suomalaisilla täytyy olla aikaa totutella ulkomaalaisiin.”

“Ei kannata ottaa liikaa ennen kuin suomalaiset ja yhteiskuntarakenteet pikkuhiljaa tottuvat ja sopeutuvat. Vältetään ongelmia.”

“Täytyy ensin suunnitella mihin pakolaiset sijoitetaan ja kuinka tarjota mielekäs elämä täällä vieraassa maassa. ”

“Ensin on saatava maan sisäiset asiat kuntoon ennen kuin määrää voi lisätä. Kyllähän maahamme mahtuisi. ”

“Jos Suomi lisäisi vuosittaista pakolaistenvastaanottomäärää, voisi heidän sijoittamisestaan tulla vaikeuksia. ”

Vähemmän pakolaisia haluavien perusteluissa kommentoitiin miesten suurta osuutta pakolaisista.

“Suurinosa raavaita miehiä - Minne jää naiset ja lapset?”

Valtaosa vastaajista (63 %) oli sitä mieltä, että ulkomaalaisten maahanmuuttoa koskevat lait ovat sopivat. 20 % piti lakeja liian tiukkoina ja vain 10 % liian löysinä. Lakien sopivuutta perusteltiin tiedon puutteella ja niiden oikeudenmukaisuudella.

“En ole perehtynyt kovin tarkasti, mutta tuo on mielikuvani.”

“Ei paljon tietoa kyseisistä lainsäädännöistä.”

“Mielestäni liian helpolla ei Suomeen voi muuttaa. Täytyy olla perusteltu syy.”

“En tiedä niistä juurikaan, mutta luulisin, että apua todella tarvitsevat vastaanotetaan, joskaan ei läheskään kaikkia halukkaita.”

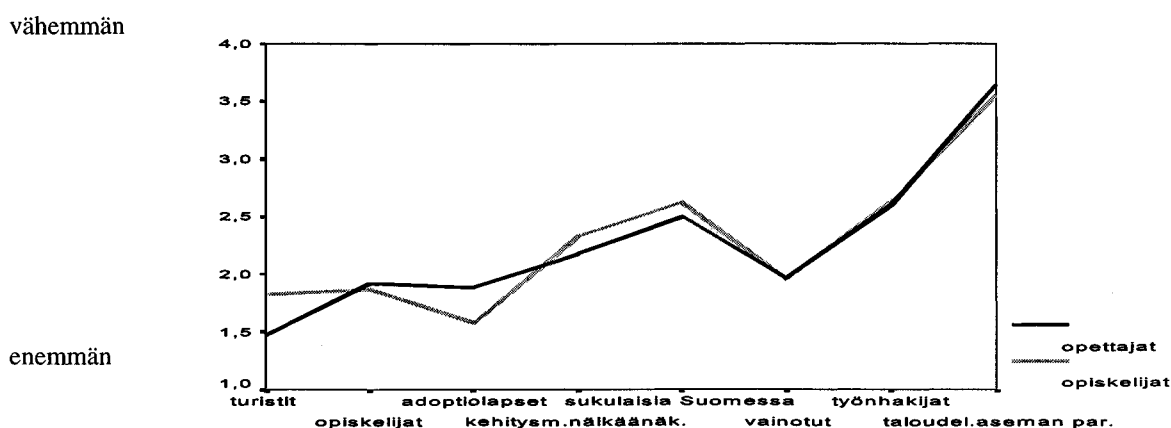
“Olen ymmärtänyt, että he kenellä on todellinen syy tulla Suomeen on myös siihen mahdollisuus.”

Kuviosta 4 ilmenee, että mieluiten Suomeen vastaanotetaan ulkomaalaisia turisteja sekä adoptiolapsia. Noin puolet vastaajista olisivat valmiita vastaanottamaan Suomeen paljon enemmän turisteja (54 %) ja adoptiolapsia (45 %). Jonkin verran enemmän turisteja vastaanottaisi 33 % vastaajista, saman verran 12 % ja vähemmän ainoastaan

2 % vastaajista. Adoptiolapsia jonkin verran enemmän Suomeen vastaanottaisi 37 %, saman verran 12 % ja vähemmän vain 3 % vastaajista. Positiivisesti suhtauduttiin myös ulkomaalaisten opiskelijoiden, kehitysmaiden nälkää näkevien sekä poliittisesti, uskonnollisesti tai rodun vuoksi vainottujen vastaanottoon. Ulkomaalaisia opiskelijoita ottaisi vastaan paljon enemmän 36 %, jonkin verran enemmän 43 %, saman verran 19 % ja vähemmän ainoastaan 3 % vastaajista. Eri syistä vainottuja ulkomaalaisia olisi valmis vastaanottamaan paljon enemmän 33 %, jonkin verran enemmän 41 %, saman verran 23 % ja vähemmän vain 4 %. Kehitysmaiden nälkää näkeviä paljon enemmän vastaanottaisi 25 %, jonkin verran enemmän 34 %, saman verran 32 % ja vähemmän 6 % vastaajista.

Melko positiivisesti suhtauduttiin myös ulkomaalaisten työnhakijoiden vastaanottoon sekä niiden ulkomaalaisten, joiden sukulaisia asuu jo Suomessa, vastaanottoon. Työnhakijoita vastaanottaisi saman verran 47 %, jonkin verran enemmän 28 % ja paljon enemmän 12 % vastaajista. Vähemmän ulkomaalaisia työnhakijoita vastaanottaisi 12 % vastaajista. Niitä ulkomaalaisia, joiden sukulaisia asuu jo Suomessa, vastaanottaisi saman verran 43 %, jonkin verran enemmän 30 %, paljon enemmän 13 % ja vähemmän 10 % vastaajista. Selkeästi negatiivisimmin suhtauduttiin taloudellisen aseman parantamisen toivossa muuttavien ulkomaalaisten vastaanottoon. Heitä saman verran vastaanottaisi 30 % vastaajista, jonkin verran vähemmän 25 % ja paljon vähemmän 28 % vastaajista. Enemmän taloudellisen aseman parantamisen toivossa muuttavia ulkomaalaisia vastaanottaisi ainoastaan 15 % vastaajista.

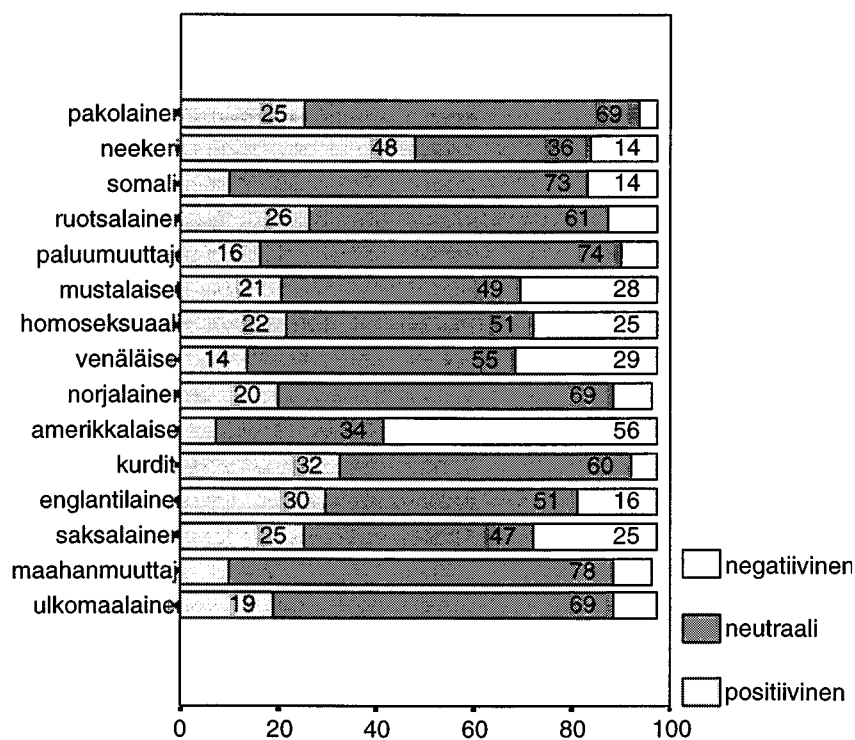
KUVIO 4. Keskiarvojakaumat siitä, pitäisikö eri perustein Suomeen tulevia ulkomaalaisia vastaanottaa enemmän vai vähemmän (max 5.0).

9.3 Suhtautuminen eri kansallisuuksiin

Opettajien ja luokanopettajaksiopiskelevien suhtautuminen eri kansallisuuksiin oli hyvin neutraalia. Kuviosta 5 ilmenee että, neutraalien vastausten osuus kokonaismäärästä oli selvästi yli 50 %. Ainoastaan vastaukset kohtiin neekeri, amerikkalaiset, ja saksalainen painottuivat positiivinen- negatiivinen akselille. Myönteisimmin suhtauduttiin kurdeihin, englantilaisiin, ruotsalaisiin ja saksalaisiin, negatiivisimmin amerikkalaisiin, venäläisiin ja saksalaisiin. Saksalaisten kohdalla neutraalien vastausten osuus oli vähäisin suhteessa positiivisiin ja negatiivisiin. Kulttuuriset stereotyyptit ilmentävät etnosentrismiä, jossa oma yhteiskunta ja kulttuuri nähdään keskipisteenä. Muita kansoja luonnehditaan usein niiden kuviteltujen ominaisuuksien perusteella. Kansanluonnetta koskevat vahvasti etnosentriset luonnehdinnat ovat usein rassististen asenteiden taustalla. Tässä tutkimuksessa esille tuli joitakin hyvinkin voimakkaita stereotyyppioita, jotka eivät kuitenkaan ole pelkästään negatiivisia, vaan myös positiivisia ja neutraaleja. Näitä stereotyyppioita käsitellään ohessa tarkemmin.

KUVIO 5. Suhtautuminen eri kansallisuuksiin.

9.3.1 Paluumuuttaja, maahanmuuttaja, pakolainen ja ulkomaalainen

Kaikkiin neljään käsitteeseen vastattiin lähinnä jonkinlaisella määritelmällä, siitä keitä tai mitä nämä ovat. Vastauksia joista olisi ilmennyt vastaajan suhtautuminen kyseisen käsitteen alle sijoittuviin ihmisiin oli hyvin vähän. Lisäksi vastaajien määritelmät olivat hyvin lähellä virallista määritelmää. Tässä tutkimuksessa virallinen määritelmä on otettu Suomenkielen perussanakirjasta. Ajatellessamme opettajia työssään voidaan tulos nähdä positiivisena. Onhan opettajan työssään kyettävä selittämään oppilaille mitä kyseinen käsite tarkoittaa välittämättä samalla oppilaille omia asenteitaan. Käsitettä määrittelevät vastaukset luokiteltiin neutraaleiksi (N). Positiivisiksi (P) ja negatiivisiksi (Ne) luokiteltiin vastaukset, joissa myönteinen tai negatiivinen kanta oli selkeästi tulkittavissa sellaiseksi.

Suomenkielen perussanakirjan mukaan paluumuuttaja palaa kotimaahansa tai kotiseudulle (Suomenkielen perussanakirja 1993, 409). Suuri osa vastaajista määritteli paluumuuttajan suomalaiseksi, joka palaa kotiin yleisimmin Ruotsista tai Inkeristä.

“On suomalainen, joka muuttaa takaisin (N).”

“Tulee takaisin juurilleen. (N)”

“On usein Inkeriläinen. (N)”

“On oikeus tulla takaisin. (P)”

“Saa tulla takaisin. (P)”

“On järkiinsä tullut pakolainen. (Ne)”

Suomenkielen perussanakirjassa ei ollut määritelmää maahanmuuttajalle. Maahanmuutto määriteltiin siirtolaisten maahanmuuttoa rajoittavaksi tekijäksi. (Suomenkielen perussanakirja 1993, 140.) Yleisimmin maahanmuuttaja määriteltiin omasta maasta vieraaseen maahan muuttavaksi tai Suomeen muuttavaksi ei-suomalaiseksi.

“Eri syistä Suomeen muuttava henkilö. (N)”

“Tervetuloa. (P)”

“Ei ole niin häirikkö kuin yleensä oletetaan. (P)”

“Kuulostaa epäilyttävältä. (Ne)”

Suomenkielen perussanakirjassa pakolainen määriteltiin rotunsa, uskontonsa, mielipiteensä tms vuoksi vainoa peläten vieraaseen maahan paenneeksi henkilöksi (Suomenkielen perussanakirja 1993, 398). Virallista määritelmää mukailleen pakolainen määriteltiin yleisimmin henkilöksi, joka on pakotettu jättämään kotimaansa sodan tai

poliittisen vainon takia. Tähän määritelmään liittyvät kommentit luokiteltiin neutraaleiksi.

“Tarvitsee ihmisarvoisen kohtelun. (P)”

“Ihminen, ystävä.(P)”

“Ongelma ei parane länsimaihin siirtymällä. (Ne)”

“Miehiä kuitenkin eniten. (Ne)”

Suomenkielen perussanakirjan mukaan ulkomaalainen on vieraan valtion kansalainen, vierasmaalainen (Suomenkielen perussanakirja 1994, 419). Ulkomaalainen määriteltiin yleisimmin ei- suomalaiseksi tai Suomen ulkopuolella asuvaksi. Neutraaleja vastauksia oli huomattava enemmistö. Positiivisiksi tulkituissa vastauksissa nähtiin erilaisuus tervetulleena rikkautena.

“Erilainen, kiinnostava. (P)”

“Mielenkiintoinen, erilainen, tutustumisen arvoinen. (P)”

“Ihmehimmeli. (Ne)”

9.3.2 Neekeri

Tiedotusvälineissä on paljon käyty keskustelua neekeri- sanan käytöstä. Suomen kielen perussanakirjassa neekeri-sanana perässä huomautetaan, että neekeri on joidenkin mielestä halventava sana. Neekeri määriteltiin negridiseen rotuun kuuluvaksi, hyvin tummaihoiseksi ihmiseksi. (Suomenkielen perussanakirja 1993, 284.) Vastaajista 38 % oli sitä mieltä, että neekeri on halventava nimitys tummaihoiselle. Nämä vastaukset tulkittiin positiivisiksi. Ainoastaan 7 % vastaajista oli sitä mieltä, että neekeri on hyvä suomenkielinen nimitys tummaihoisesta eikä se ole halventava. Nämä vastaukset tulkittiin negatiivisiksi. 19 % vastaajista määritteli neekerin tummaihoiseksi ja 6 % afrikkalaiseksi. Nämä vastaukset tulkittiin neutraaleiksi.

“Nimitys, jota kaikki eivät käytä. (N)”

“Mielipiteitä herättävä. (N)”

“Samanarvoinen kuin valkoinen. (P)”

“Upea rotu. (P)”

“Musta alkuasukas. (Ne)”

9.3.3 Somali

Yleisimmät vastaukset somaleista liittyivät heidän alkuperäänsä, “Tullut Somaliasta /afrikasta (N)”, pakolaisuuteen, “Ensimmäiset pakolaiset Suomessa (N)”, sekä esiintymiseen tiedotusvälineissä, “Saaneet negatiivista huomiota tiedotusvälineissä (N)”. Positiivisiksi tulkitut vastaukset liittyivät ulkonäköön ja negatiiviset miesten naisia suurempaan määrään Suomessa.

“Komeita miehiä. (P)”

“Kauniisti puetut vaimot ja lapset. (P)”

“Elelee perheensä jätettyään poikamiehenä veronmaksajien siivellä. (Ne)”

“Missä naiset ja lapset? (Ne)”

9.3.4 Ruotsalainen

Selkeästi yleisin määritelmä ruotsalaisesta liittyi naapuruussuhteeseen. 32 % vastaajista määritteli ruotsalaisen naapurimaan kansalaiseksi tai naapurimaassa asuvaksi. Nämä vastaukset tulkittiin neutraaleiksi. 13 % vastaajista kirjoitti ruotsalaisen olevan rakas naapuri. Nämä vastaukset tulkittiin positiivisiksi. Muissa vastauksissa tuli nousi esille vaaleat hiukset, ylpeys, urheilu sekä Suomen ja Ruotsin välinen kilpailu ja kateus.

“Kilpakumppani. (N)”

“Avoin, sivistynyt, auttavainen. (P)”

“Isoveli. (P)”

“On ällöttävän hyvä ja onnekas naapurikansa. (Ne)”

“Kateuden kohde. (N)”

“Pysykööt lestissään. (Ne)”

9.3.5 Venäläiset

Venäläisten kohdalla negatiivisten kannanottojen määrä (28 %) oli hieman positiivisia (13 %) suurempi. Neutraaleiksi tulkituissa vastauksissa viitattiin yleisimmin naapuruuteen. Venäläisten lisääntyvä turismi Suomessa näkyi vastauksissa. Suhtautuminen siihen jakautui kaikille kolmelle sektorille.

“Käyvät paljon Suomessa ostoksilla. (N)”

“Tuovat rahaa Suomeen. (P)”

“Uusrikkaat valtaavat Suomen. (Ne)”

“Valtaavat Suomen turistikeskukset. (Ne)”

“Mafia. (Ne)”

“Varkaita, ei luottamusta. (Ne)”

“Suurisydämissä. (P)”

9.3.6 Norjalainen

Vastauksissa nousi esille kalastus, öljy, talviurheilu, norjalaisneuleet ja rikkaus. Näitä käsittelevät vastaukset tulkittiin neutraaleiksi. Positiivisiksi tulkituissa vastauksissa käsiteltiin yhteenkuuluvuutta norjalaisten kanssa. Negatiivisiksi tulkituissa vastauksissa viitattiin norjalaisten ylpeyteen.

“Turska. (N)”

“Norjalaisneuleet, viikinki ja retkeily. (N)”

“Hengenheimolaiset. (P)”

“Veljeys. (P)”

“Reiluja ja fiksuja. (P)”

“Ovat voimansa tunnossa. (Ne)”

“Nousee pissa päähän. (Ne)”

9.3.7 Amerikkalaiset

Ainut ryhmä johon suhtauduttiin selkeästi kielteisesti oli amerikkalaiset. Vastauksista negatiivisiksi tulkittiin 55 %. Neutraaleja vastauksia oli 35 % ja positiivisia ainoastaan 7 %. Neutraaleista vastauksista yleisimpiä olivat viittaukset hampurilaisiin ja maan laajuuteen/ monipuolisuuteen. Positiivisiksi tulkituissa vastauksissa nousi esille avoimuus ja iloisuus. Negatiivisissa vastauksissa yleisimpiä olivat luonnetta kuvaavat adjektiivit kuten ylimielisyys, pinnallisuus, turhamaisuus ja itsekeskeisyys sekä se, että amerikkalaiset näkevät itsensä maailmannapana.

“Kaikkea mahdollista. (N)”

“Syövät hampurilaisia. (N)”

“Iloisia ja avoimia. (P)”

“Moneen junaan, maailmaa nähneitä, avoimia. (P)”

“Luulevat olevansa parhaita. (Ne)”

“Pinnallisia pinkkihuulisia hössöjä. (Ne)”

“Rahan ja vallan perässä töhöttäjiä. (Ne)”

“Hallitsevat maailmanpolitiikkaa, ovat suurimpia kuluttajia ja materialisteja. (Ne)”

9.3.8 Kurdit

Kurdit määriteltiin yleisimmin Turkissa tai Irakissa asuvaksi vähemmistöryhmäksi, joka on ilman omaa valtiota. Myös pakolaisuus, sota ja vainot tulivat esille monissa vastauksissa. Määrittelevät vastaukset tulkittiin neutraaleiksi. Neutraaleiksi vastauksiksi tulkittiin myös oman tietämättömyytensä kurdeista ilmaisseet, joita oli 10 % neutraaleista vastauksista. Positiivisiksi tulkitut vastaukset käsittelivät yleisimmin kurdien kohtaamaan vainoa ja kärsimystä, kun taas negatiivissävytteiset vastaukset korostivat kurdien omaa julmuutta.

“Asuvat vuorilla usean maan alueella. (N)”

“Vähemmistöryhmä, josta en tiedä yhtään mitään. (N)”

“Joutuvat kokemaan järjetöntä vainoa. (P)”

“Ansaitisivat oman valtion. (P)”

“Saavat aikaan vain kuolemaa. (Ne)”

“Äkkipikaisia, raakoja heimoja. (Ne)”

9.3.9 Englantilainen

Englantilaisia kuvaavista vastauksissa viitattiin yleisimmin tehetkiin, olueen, englanninkielen osaamiseen ja konservatiivisuuteen. Positiivisiksi tulkituissa vastauksissa englantilaista kuvailtiin hienostuneeksi, hyvin käyttäytyväksi, suvaitsevaiseksi ja vieraanvaraiseksi herrasmieheksi. Negatiivisiksi puoliksi nähtiin muodollisuus, eristäytyneisyys, jäyhyys ja viileys.

“Selviävät vähällä kielten opiskelussa. (N)”

“Arvostaa perinteitä, pitää teestä ja ajaa autolla vasemmalla puolella tietä.

(N)”

“On kohtelias ja pidättyväinen. (P)”

“Hyvin käyttäytyvä konservatiivi. (P)”

“Riehuu lomakohteissa ja jalis-otteluissa. (Ne)”

“On luokkatietoinen ja viileä. (Ne)”

“Knallipäinen nipottaja. (Ne)”

9.3.10 Saksalainen

Positiivisiksi tulkituissa vastauksissa saksalaista kuvailtiin täsmälliseksi, tarkaksi, tehokkaaksi ja ystävälliseksi. Saksalaisiin liitettiin myös olut, autot, marssit ja eurooppalaisuus. Nämä vastaukset tulkittiin neutraaleiksi. Negatiivisissa vastauksissa viitattiin yleisimmin natsismiin, saituuteen ja omahyväisyyteen. Saksalainen kuvailtiin myös röyhkeäksi ja töykeäksi.

“Juo kaljaa. (N)”

“Tekee hyviä koneita. (N)”

“Joutuu kärsimään historiasta syyttä. (P)”

“Ystävällinen, antelias, perhekeskeinen. (P)”

“Äänekäs Euroopan omistaja. (Ne)”

“Natsi” mikä “natsi”. (Ne)”

“Ottaa hotellista aamupalan mukaan. (Ne)”

9.4 Ulkomaalaisen oikeudet Suomessa

Valtaosa vastaajista katsoi viisi vuotta Suomessa asuneella ulkomaalaisella, joka ei ole Suomen kansalainen, olevan oikeuden kuulua ammattiliittoon (87 %) ja poliittiseen järjestöön (86 %). Kunnallisvaaleissa ulkomaalaiselle oikeuden äänestää antaisi 66 % vastaajista ja oikeuden asettua ehdokkaaksi 55 % vastaajista. Eduskuntavaaleissa katsoi enää 45 % ulkomaalaisella olevan oikeuden äänestää ja vain 36 % katsoi ulkomaalaisella olevan oikeuden asettua ehdokkaaksi. Kuviosta 6 ilmenee keskiarvojakaumat halukkuudesta antaa oikeuksia Suomessa asuvalle ulkomaalaiselle. Oikeuksien puuttumista perusteltiin sillä, ettei ulkomaalainen ole Suomen kansalainen.

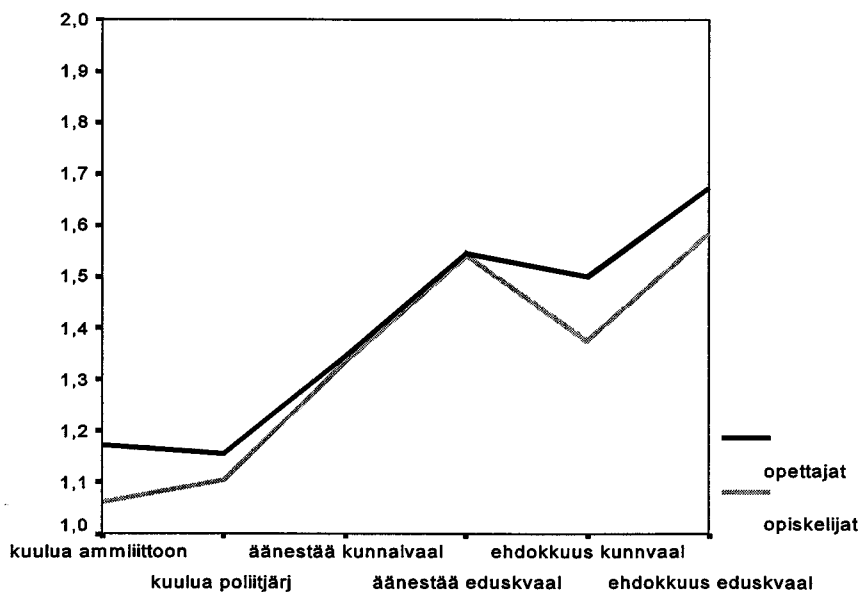
“Suomen kansalaisuus on edellytyksenä luottamustehtäviin sitoutumiselle.”

“Ei ole Suomen kansalainen.”

“Valtakunnallisella tasolla on suomalaisten hyvä päättää.”

“Eduskunta on toistaiseksi, vaikei uskoisi, Suomen korkein päätöksentekijä/lainsäätävä. Se pysyköön Suomen kansalaisilla.”

KUVIO 6. Keskiarvojakaumat halukkuudesta antaa oikeuksia viisi vuotta Suomessa asuneelle ulkomaalaiselle.

Oikeuksien kuulumista ulkomaalaiselle perusteltiin sillä, että viisi vuotta Suomessa on tarpeeksi pitkä aika oikeuksien saamiseen.

“Viisi vuotta osoittaa, että hän on tullut jäädäkseen.”

“Viisi vuotta on jo tarpeeksi pitkä aika, että voisi jo saada joitakin oikeuksia-kin eikä pelkkiä velvollisuuksia.”

Opiskelijat olivat keskimäärin hieman myöntyväisempiä antamaan Suomessa viisi vuotta asuneelle ulkomaalaiselle oikeuksia. Opiskelijoista useampi katsoi ulkomaalaisella olevan oikeuden kuulua ammattiliittoon tai poliittiseen järjestöön. He olivat myös keskimäärin opettajia myöntyväisempiä antamaan ulkomaalaiselle oikeuden asettua ehdokkaaksi kunnallisvaaleissa. Opettajat ja opiskelijat jaettiin kahteen ryhmään sen perustella, miten valmiita he olivat antamaan oikeuksia ulkomaalaiselle. Keskiarvot laskettiin muuttujista $x_{42} - x_{47}$. Myönteisesti katsottiin suhtautuvan niiden, joiden keskiarvo oli < 1.50 ($N = 28, 25\%$). Kielteisesti katsottiin suhtautuvan niiden, joiden keskiarvo oli > 1.51 ($N = 85, 75\%$). Ryhmiä verrattiin summamuuttujiin. Niiden, jotka olivat valmiimpia antamaan ulkomaalaiselle oikeuksia, suhtautuminen ulkomaalaisiin oli myönteisempää. Tilastollisesti melkein merkitsevä ero saatiin suhtautumisessa eri perustein Suomeen tulevien vastaanottoon ($t = -2.14, df = 111, p = .039$). Ne, jotka olivat valmiita antamaan ulkomaalaiselle oikeuksia Suomessa, olivat valmiimpia vastaanottamaan ulkomaalaisia kuin ne, jotka suhtautuivat kielteisemmin ulkomaalaisen oikeuksiin Suomessa. Ulkomaalaisen oikeuksiin myönteisesti suhtautuvat näkivät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset positiivisemmin kuin oikeuksiin kielteisesti suhtautuvat. Ero ryhmien välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($t = -2.19, df = 111, p = .031$).

9.5 Yhteiskunnan velvollisuudet ulkomaalaista kohtaan

Valtaosa vastaajista katsoi yhteiskunnan velvollisuudeksi tukea Suomessa asuvien ulkomaalaisten oman kielen (78 %) ja kulttuurin (72 %) säilymistä. Kuvioista 7 ilmenee, että vastaajista 88 % oli sitä mieltä, että Suomessa asuvien ulkomaalaisten ei ole pyrittävä tulemaan suomalaisten kaltaisiksi. Yhteiskunnan tukea oman kielen ja kulttuurin säilymiseen perusteltiin kulttuuri-identiteetin tärkeydellä ja erilaiset kulttuurit nähtiin rikkautena.

“Mikäli heitä on tarpeeksi paljon. Jokaisella on oikeus omaan kieleen.”

“Ihmistä ei voi repiä, eikä pidä repiä, irti juuristaan ja persoonallisuudestaan.”

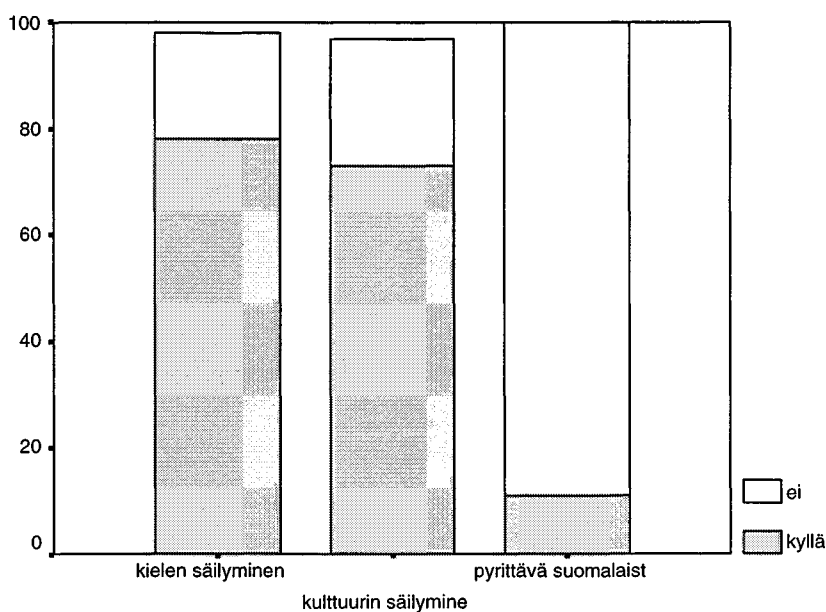
“Kieli kuuluu niihin juuriin, joihin koko ihmisen kasvu perustuu.”

“Edelleen juuret on pohja koko hyvälle elämälle.”

“Oma kieli tärkeä osa omaa identiteettiä.”

“Erilaiset kulttuurit ovat rikkaus ja rikastuttavat meitäkin, jos haluamme.”

KUVIO 7. Jakaumat suhtautumisesta yhteiskunnan velvollisuuteen tukea ulkomaalaisten oman kielen ja kulttuurin säilymistä sekä suhtautumisesta ulkomaalaisten suomalaistumiseen.

Viidesosa vastaajista koki, että oman kielen (20 %) ja kulttuurin (24 %) säilymisen tukeminen ei ole yhteiskunnan tehtävä.

“Kieli siirtyy vanhemmilta lapsille, jos on siirtyäkseen. Kielen voi opiskella siellä maassa missä sitä puhutaan. Se ei ole yhteiskunnan tehtävä.”

“Yhteiskunnan ei tarvitse holhota ja maksaa kaikkea. Omaa vastuuta lisää.”

“Perhe voi puhua ja opettaa omaa kieltään. Suomessa ei voida kustantaa kaikkea.”

“Pitää sopeutua siihen kulttuuriin, jossa asuu.”

“Jos kulttuuri poikkeaa suomalaisesta kulttuurista ja on tavallaan “sopimaton”, ei tule tukea.”

11 % vastaajista oli sitä mieltä, että Suomessa asuvien ulkomaalaisten on pyrittävä tulemaan suomalaisten kaltaisiksi. Tätä perusteltiin ympäristöön sopeutumisen välttämättömyydellä.

“Maassa maan tavalla; sopeuduttava ympäristöön omaa identiteettiään kadottamatta.”

“Maassa maan tavalla, helpompi heille itselleenkin.”

Sitä, että ulkomaalaisen ei ole pyrittävä tulemaan suomalaisten kaltaiseksi perusteltiin ulkomaalaisen oman identiteetin säilymisen tärkeydellä. Yhteiskuntaan (esim. lait) sopeutumista pidettiin tärkeänä ja mahdollisena omasta kulttuuri-identiteetistä huolimatta.

“Miksi pitäisi? Kyllä heidän pitää saada pitää oma kulttuurinen identiteettinsä, uskontonsa, tapansa jne. Ei suomalaisen kaltaiseksi tuleminen koskaan täysin onnistu ja ihmisen psyykkisen hyvinvoinnin kannalta on tuhoisaa, jos tämä joutuu kieltämään sen, mitä on ja yrittää olla jotain mitä ei ole. Ja miten kävisikään monikulttuurisuuden? Yhteiskunnan lakeihin ja sääntöihin ulkomaalaisten on kuitenkin sopeuduttava ja suostuttava suvaitsemaan suomalaisia ja näiden tapoja.”

“Ei kaltaisiksi, mutta heidän tulisi ymmärtää “maassa maan tavalla”.”

“Sopeutua täytyy, mutta juuriaan ei tarvitse unohtaa.”

“Suomalaisuuteen sopeutumiseen ei tarvita suomalaiseksi tuleamista.”

9.6 Sosiaalinen etäisyys

Kuvio 8 osoittaa, että myönteisintä suhtautuminen ulkomaalaiseen oli ystävänä. Vastaajista 90 % koki ulkomaalaisen ystävänä erittäin (58 %) tai melko (32 %) positiivisena. Ulkomaalaisen ystävänä koki negatiivisena vain 0.9 %. Kantaansa ulkomaalaiseen ystävänä ei osannut sanoa 10 %. Positiivista oli myös suhtautuminen ulkomaalaiseen naapurina (77 %), oppilaana (81 %), työtoverina (68 %) ja lähisukulaisen aviopuolisona (71 %). Vain 0.9 % vastaajista ilmoitti kokevansa ulkomaalaisen oppilaana, naapurina, työtoverina ja lähisukulaisen aviopuolisona negatiivisena. Niiden, jotka eivät osanneet sanoa kantaansa, osuus oli melko suuri; naapurina (22 %), oppilaana (17 %), työtoverina (31 %) ja lähisukulaisen aviopuolisona (25 %). Tätä perusteltiin lähinnä henkilökohtaisen kokemuksen puuttumisella. Positiivista suhtautumista perusteltiin yleisimmin sillä, että ihmissuhteissa vaikuttaa enemmän persoonallisuus kuin rotu sekä eri kulttuurien rikkautella ja toinen toiselta oppimisella. Lisäksi ulkomaalainen oppilas nähtiin haasteena.

“Niin ulkomaalaisia kuin suomalaisiakin on moneen lähtöön. Olennaista ei ole se, minkä maalainen on, vaan se, millainen on ihmisenä.”

“En katso rotuun vaan sydämeen.”

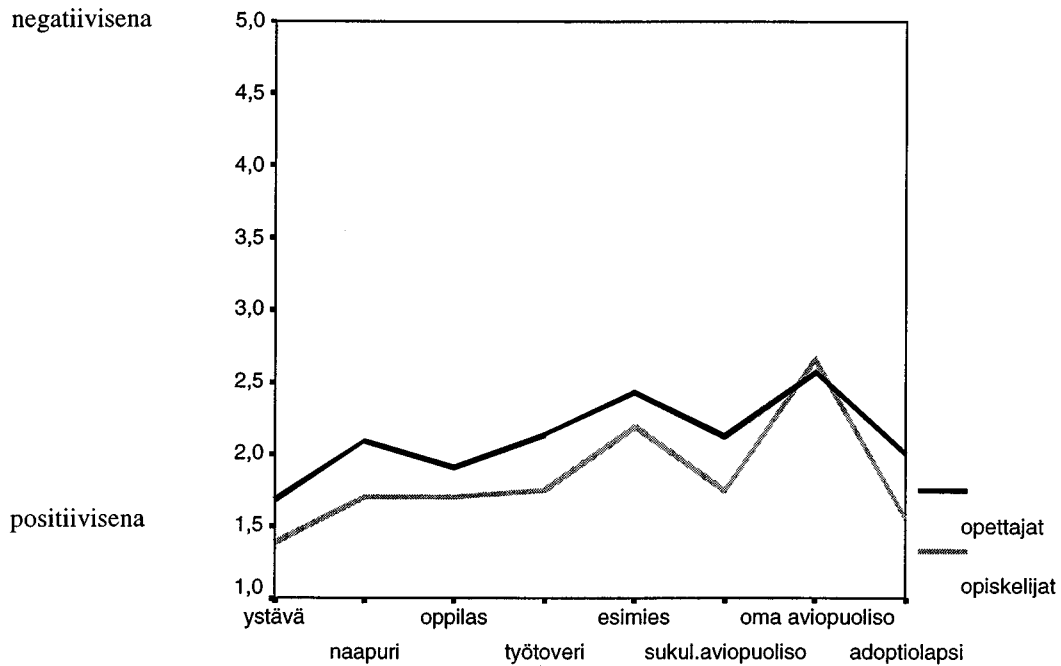
“Nämä ovat tilanne- ja persoonakohtaisia.”

“Ei paljon kokemusta varsinkaan työ- ja perhepuolella.”

“Jokainen ihminen on enemmän kuin kansallisuutensa määrittelemä yhtälö. Oppilaan kohdalla koen ulkomaalaisuuden eri tavoin haasteena.”

“Ulkomaalaiselta voisi oppia jotain mielenkiintoista hänen kulttuuristaan- mutta loppujen lopuksi ihmiset ovat pohjimmiltaan ihan samanlaisia.”

KUVIO 8. Keskiarvojakauma siitä, miten ulkomaalainen koetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Vähiten positiivisena koettiin ulkomaalainen omana aviopuolisona. Erittäin tai melko positiivisena avioliiton ulkomaalaisen kanssa koki 36 % vastaajista. Negatiivisen suhtautumisen avioliittoon ulkomaalaisen kanssa ilmoitti kuitenkin vain 12 % vastaajista. Huomattavaa on, että en osaa sanoa- vastausten osuus oli 52 %. Tätä selitettiin sillä, että ollaan jo naimisissa suomalaisen kanssa, eikä avioitumista ulkomaalaisen kanssa osata ajatella lainkaan. Voidaan olettaa, että suurempi osa opettajista kuin opiskelijoista on jo naimisissa. Kuitenkin opettajat suhtautuivat hieman positiivisemmin avioliittoon ulkomaalaisen kanssa. Opiskelijoiden nuoruus selittänee tätä tulosta. He ovat vielä niin nuoria, ettei avioliitto tunnu ajankohtaiselta. Negatiivista suhtautumista avioitumiseen ulkomaalaisen kanssa perusteltiin myös kulttuurieroilla ja eri äidinkielellä. Positiivisesti suhtautuvat eivät nähneet kulttuurieroja esteenä avioliitolle.

“Mielestäni en pysty puhumaan syvimmistä tunteistani kovinkaan hyvin vieraalla kielellä.”

“Olen jo naimisissa suomalaisen kanssa.”

“Omaksi aviopuolisoksi en toivoisi ulkomaalaista, koska itse en haluaisi asumaan ulkomaille ja kulttuurierot voisivat olla suhteelle vaikeita.”

“Kulttuurilliset erot saattavat tuoda omat ymmärrysongelmansa perhe-elämään, mutta estettä ei ole, etteikö voisi avioitua ulkomaalaisen kanssa.”

“Ulkomaalaisuus ei ole este ihmissuhteelle missään määrin.”

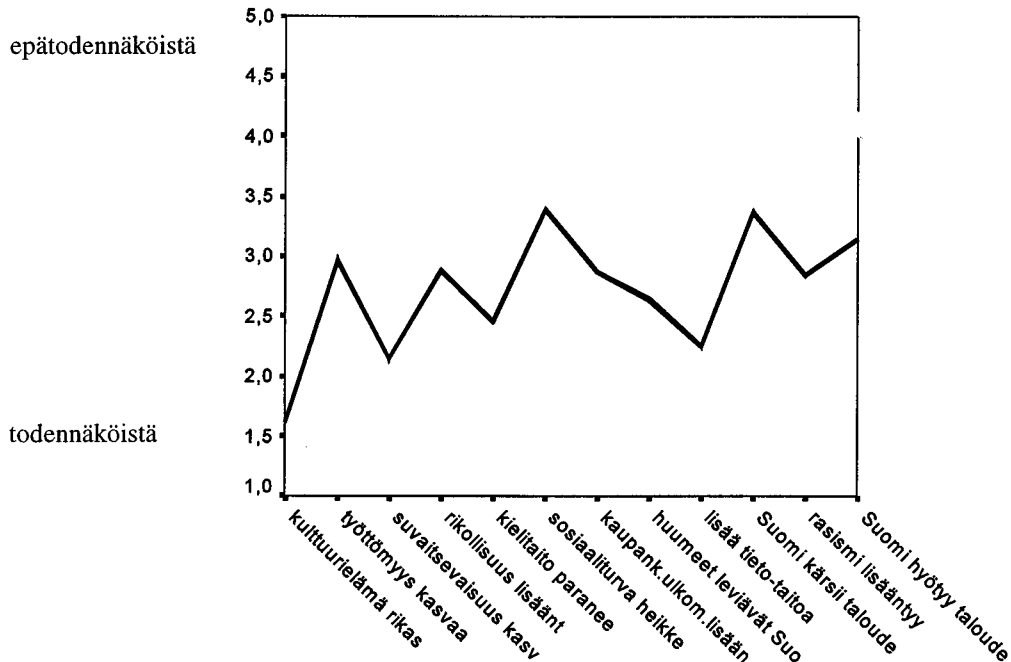
“Kulttuurierot aiheuttavat aina jonkinlaisia hankaluuksia hyvin läheisissä ihmissuhteissa, esim. avioliitossa, eikä sitä kenellekään vaikeuksia toivo. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ongelmista ja erilaisuuksista selvittäisi; pitää vaan olla valmis tekemään suhteen hyväksi paljon töitä ja sopeutumaan.”

Vastaajista puolet koki ulkomaalaisen esimiehenä positiivisena. Negatiivisesti ulkomaalaisen esimiehenä kokevien osuus oli kuitenkin vain 3 %. Kantaansa ei osannut sanoa 48 % vastaajista.

9.7 Ulkomaalaisten maahanmuuton hyödyt ja haitat

Kuvio 9 osoittaa, että todennäköisimpänä seurauksena ulkomaalaisten maahanmuutosta koettiin kulttuurielämän rikastuminen. Vastaajista 94 % piti kulttuurielämän rikastumista todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä ja ainoastaan 4 % epätodennäköisenä. Suvaitsevuu­den kasvamisesta ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena piti erittäin todennäköisenä 18 % ja todennäköisenä 56 % vastaajista. Epätodennäköiseksi suvaitsevuu­den lisääntymisen koki 5 % vastaajista. Rasismin lisääntymisen suomalaisten keskuudessa erittäin todennäköisenä koki 4 % vastaajista ja todennäköisenä peräti 37 % vastaajista. Epätodennäköiseksi sen koki 21 % ja erittäin epätodennäköiseksi 4 % vastaajista. Vaikka ulkomaalaisten maahanmuuton koettiin lisäävän suvaitsevuu­ta, katsottiin sen lisäävän myös rasismia.

KUVIO 9. Keskiarvojakaumat ulkomaalaisten maahanmuutonseurausten kokemisesta.

Lähes puolet vastaajista koki huumeiden leviävän Suomeen ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena. Erittäin todennäköisenä sitä piti 9 % ja todennäköisenä peräti 41 % vastaajista. Epätodennäköisenä huumeiden leviämisen näki 17 % ja erittäin epätodennäköisenä 4 % vastaajista. Kantaansa ei osannut sanoa 29 % vastaajista. Rikollisuuden ja väkivallan lisääntymistä ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena ei pidetty aivan yhtä todennäköisenä kuin huumeiden leviämistä. Kuitenkin vastaajista 34 % piti rikollisuuden ja väkivallan lisääntymistä todennäköisenä ja 3 % erittäin todennäköisenä. Epätodennäköiseksi asian katsoi 20 % vastaajista ja erittäin epätodennäköiseksi 4 % vastaajista. Huomioitavaa on kuitenkin kantaansa ilmoittamattomien suuri osuus (40 %). Työttömyyden kasvua ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena piti todennäköisenä 27 % ja erittäin todennäköisenä 7 % vastaajista. Epätodennäköiseksi sen koki 27 % ja erittäin epätodennäköiseksi 5 % vastaajista. Kolmasosa vastaajista ei ilmoittanut 33 % kantaansa. Lähes puolet vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että sosiaaliturva ei heikkene ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena. 42 % vastaajista näki sosiaaliturvan heikkenemisen epätodennäköisenä ja 8 % erittäin epätodennäköisenä. Todennäköisenä sosiaaliturvan

heikkenemisen koki 12 % ja erittäin todennäköisenä ainoastaan 4 % vastaajista. Kantaansa ilmoittamattomien vastausten määrä oli tässäkin kysymyksessä varsin suuri (35 %).

Suomalaisten kielitaidon paranemista ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena piti todennäköisenä 46 % ja erittäin todennäköisenä 15 % vastaajista. Kun taas epätodennäköisenä sitä piti 15 % vastaajista ja erittäin epätodennäköisenä ainoastaan 3 % vastaajista. Tieto- taidon lisääntymiseen Suomessa uskoi peräti 69 % vastaajista. Erittäin todennäköisenä sitä piti 12 % ja todennäköisenä 57 % vastaajista. Ainoastaan 7 % vastaajista koki tieto- taidon lisääntymisen epätodennäköisenä. Viidesosa vastaajista ei ilmoittanut kantaansa kielitaidon paranemiseen ja tieto- taidon lisääntymiseen. Ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena uskottiin kaupankäynnin ulkomaille lisääntyvän. Todennäköisenä sitä piti 32 % ja erittäin todennäköisenä 7 % vastaajista. Epätodennäköiseksi kaupankäynnin lisääntymisen koki 27 % ja erittäin epätodennäköiseksi 3 % vastaajista. Kantaansa ei osannut sanoa 29 % vastaajista. Suomen taloudelliseen hyötyyn ulkomaalaisten maahanmuutosta ei kuitenkaan uskottu kovin voimakkaasti. Erittäin todennäköisenä sitä piti ainoastaan 2 % ja todennäköisenä 22 % vastaajista. Epätodennäköisenä taloudellisen hyödyn saamisen koki 32 % ja erittäin epätodennäköisenä 4 % vastaajista. Kantaansa ei ilmaissut 40 % vastaajista. Lähes puolet vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että Suomi ei kärsi taloudellisesti ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena. Epätodennäköisenä Suomen kärsimistä taloudellisesti piti 43 % ja erittäin epätodennäköisenä 6 % vastaajista. Todennäköisenä asian koki 15 % ja erittäin todennäköisenä 0.9 % vastaajista. Kantaansa ei osannut sanoa 35 % vastaajista.

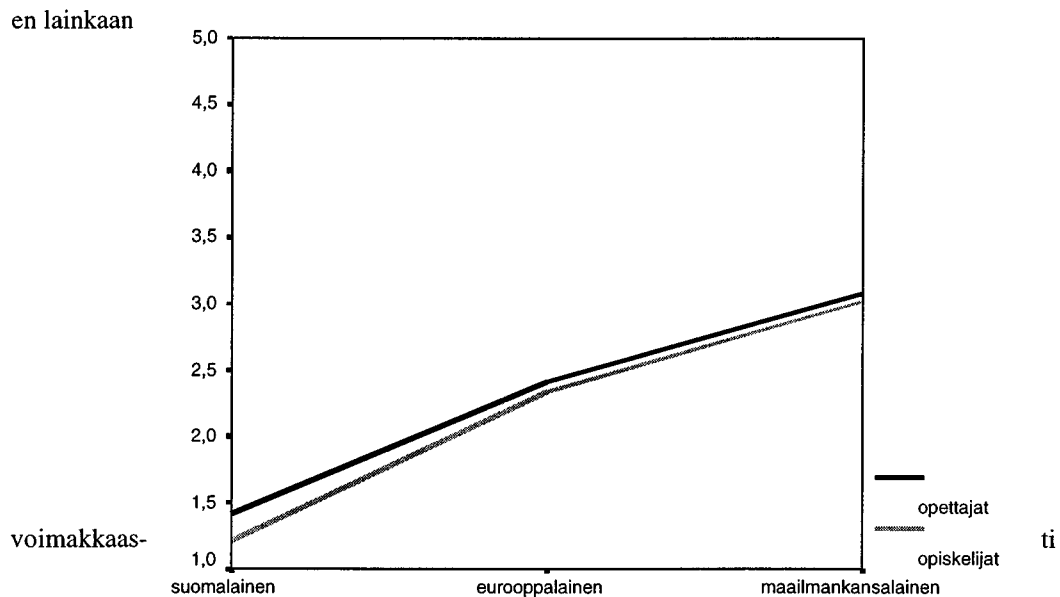
9.8 Etninen identiteetti

Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan yksilön ankkuroitumista tiettyyn etniseen ryhmään. Se on tunne kuulumisesta johonkin ryhmään. Etninen identiteetti on jatkuvan itsemäärittely- ja itsearviointiprosessin tulos, mutta kuitenkin suhteellisen pysyvä ilmiö. Etnisen identiteetin perustana on vuorovaikutuksessa syntyvä tarve luokitella itseä, omaa ryhmää ja toisia ryhmiä. Yksilö voi tuntea kuuluvansa useampaan etniseen ryhmään samanaikaisesti eri perusteisiin vedoten kieleensä, kansallisuuteensa tai asuinmaahansa. Yksilöiden välillä on myös eroja siinä, missä määrin etninen identiteetti ohjaa heidän käyttäytymistään. Saman ryhmän sisällä voi olla ihmisiä, joille ryhmä on kaikista tärkein, ja sellaisia, joille sen merkitys on hyvin vähäinen. Samastumisen määrä saattaa vaihdella yksittäisellä ihmisellä myös eri ajankohtina. Kielteinen suhtautuminen muihin etnisiin ryhmiin voidaan sosiaalisen identiteetin teorian mukaan tulkita pyrkimykseksi selventää oman ryhmän erikoislaatuisuutta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa identiteettiään vastaamalla kysymyksen tunnen olevani suomalainen / eurooppalainen / maailmankansalainen valitsemalla oikea vaihtoehto viisiportaisesta asteikosta.

Vastaajista 74 % koki olevansa suomalainen erittäin voimakkaasti ja 20 % voimakkaasti. Jonkin verran suomalaiseksi koki itsensä vain 4 % ja ei lainkaan suomalaiseksi ainoastaan 0.9 % vastaajista. Erittäin voimakkaasti eurooppalaiseksi itsensä koki vain 12 % ja maailmankansalaiseksi ainoastaan 4 % vastaajista. Voimakkaasti eurooppalaiseksi koki itsensä 42 % ja jonkin verran eurooppalaiseksi 40 % vastaajista. Voimakkaasti maailmankansalaiseksi koki itsensä 20 % ja jonkin verran maailmankansalaiseksi 46 % vastaajista. Heikosti eurooppalaiseksi koki itsensä vain 4 % ja ei lainkaan eurooppalaiseksi 0.9 %. Heikkoa maailmankansalaisuutta koki 22 % vastaajista ja 5 % ei kokenut olevansa lainkaan maailmankansalainen.

Kuviossa 10 on kuvattu keskiarvojakaumat etnisestä identiteetistä.

KUVIO 10. Keskiarvojakaumat etnisestä identiteetistä.

Perusteluista nousi esille suomalaisuuden arvostaminen ja tärkeys, mm. sukujuuret, itsenäisyys, perinteet ja historia. Euroopan koettiin tulleen tutuksi ja läheiseksi lähinnä EU:n myötä. Maailmankansalaisuus koettiin kaukaisemmaksi, tulevaisuuteen kuuluvaksi. Ne, jotka eivät kokeneet itseään maailmankansalaiseksi, perustelivat sitä yleisimmin vähäisellä matkustelulla.

“Asun täällä ja olen siihen tyytyväinen. Olen siis suomalainen ja perinteet merkitsevät paljon.”

“Suomalaisuuden leima on lyöty otsaan jo lapsena. EU ja rajojen avautuminen ovat vasta tulevaisuudessa enemmän vaikuttavia.”

“Ulkomailla ollessa oma suomalaisuus useasti korostuu, toisaalta ulkomailla huomaa ihmisten samanlaisuuden ja -arvoisuuden, mikä saa tuntemaan minut myös maailmankansalaiseksi.”

“En juuri ole matkustellut, joten en tunne voimakkaasti olevani maailman kansalainen.”

“Olen ensisijaisesti ehdottomasti suomalainen, mutta toisaalta myös eurooppalainen- maailman “valloittajaksi” minusta ei kyllä ehkä ole.”

“Eurooppa tuntuu yhtä tutulta ja kotoisalta kuin Suomi, muu maailma on vielä suht’ tuntematon.”

“Ollessani poissa Suomesta, koen hyvin vahvana suomalaisuuteni.”

Tulokset antavat vahvistusta sille, että ihminen voi kuulua useampaan etniseen ryhmään samanaikaisesti. Vain 0.9 % vastaajista ei kokenut itseään lainkaan eurooppalaiseksi ja vain 5 % vastaajista ei kokenut itseään lainkaan maailmankansalaiseksi. Yksilöt eivät samaistu etniseen ryhmään joko- tai- periaatteella, vaan omaksuvat yleensä osan kulttuurista ja torjuvat loput. Tässä tutkimuksessa ei selvitetty mitä asioita kustakin etnisestä ryhmästä on omaksuttu ja kuinka voimakkaasti. Tutkimus ei myöskään selvitä kokevatko vastaajat samastumiskonflikteja samastuessaan useampaan etniseen ryhmään. Vastaajien perustelut antavat tukea väittämälle, että etninen kulttuuri välittyy ihmiselle jo lapsuudessa. Kaikkein voimakkaimmin koetaan olevan suomalainen, 95 % koki olevansa suomalainen erittäin voimakkaasti tai voimakkaasti. Suomalaisuuteen kasvetaan pienestä pitäen.

9.9 Asenteita selittävät tekijät

Aineistosta rakennettiin neljä summamuuttujaa osioista, joiden väittämien väliset korrelaatiot olivat erittäin merkitseviä. Summamuuttujien reliabiliteetti tarkistettiin laskemalla Cronbachin alfa (taulukossa 8 sivulla 46). Summamuuttujien muodostaminen on raportoitu taulukossa 4 sivulla 41. Taustamuuttujia (ikä, sukupuoli, kontaktit, opettajakokemus, kotikunta, etninen identiteetti) verrattiin summamuuttujiin selittävien tekijöiden selville saamiseksi.

9.9.1 Sosiaalinen ympäristö

Sosiaalisen reflektion teorian mukaan adaptoidaan ryhmän yhteiskunnallista statusta vastaavat asenteet ja ennakkoluulot. Alemman statuksen omaavaa ja tasa-arvoista kilpailevaa ryhmää halveksitaan. Aboudin mukaan ihmiset ovat sosiaalisen miljööön tuotteita (Aboud 1988, 18; Wahlström 1991, 17; 1996, 76). Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan pyritään säilyttämään hyvä itsetunto arvioimalla omaa sosiaalista ryhmäjäsensyyttä mahdollisimman myönteisesti. Kun jostain luokittelusta tulee tärkeä, ihmiset käyttäytyvät ryh-

mäidentiteettinsä mukaisesti eivätkä henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaisesti.

Tutkimuksen kohteena on yksi ammattiryhmä, opettajat, sekä opiskelijat, jotka ovat valmistumassa opettajiksi. Sosiaalisen reflektion teoria näkyy tutkimuksen tuloksissa. Tulokset ovat yhdensuuntaisia. Vastajaat ovat omaksuneet sosiaalisen ryhmänsä, opettajat, asenteet. Opettajien oletetaan suhtautuvan ulkomaalaisiin myönteisesti tai neutraalisti. Tämä oletus tulee esille tutkimuksen tuloksissa. Vastaukset ovat hyvin neutraaleja. Taustamuuttujia verrattaessa saatiin esille joitakin eroja eri ryhmien välillä, mutta erot ovat pieniä.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (Jaakkola 1987, 1993; Heino 1991) naiset ovat olleet suvaitsevampia kuin miehet. Erot sukupuolten välillä ovat olleet selkeitä. Myös tässä tutkimuksessa naisten suhtautuminen ulkomaalaisiin oli miehiä myönteisempää, mutta erot olivat pienempiä kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Suurin ero naisten ja miesten välillä oli suhtautumisessa eri kansallisuuksiin ($t= 3.916$, $df= 107$, $p= .000$). Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Suhtautuminen sosiaaliseen kanssakäymiseen ulkomaalaisen kanssa oli naisilla myönteisempää kuin miehillä. Ero oli tilastollisesti merkitsevä ($t= 2.78$, $df= 110$, $p= .006$). Sukupuolten välinen ero maahanmuuton seurauksena koetuissa hyödyissä ja haitoissa oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($t= 2.01$, $df= 111$, $P= .047$). Poikkeuksellinen tulos oli suhtautumisessa eri perustein Suomeen tulevien ulkomaalaisten vastaanottoon. Miesten suhtautuminen oli hieman myönteisempää kuin naisten. Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

Heinon (1991) tutkimuksessa opiskelijat olivat muuta väestöä pakolaismyönteisempiä. Myös tässä tutkimuksessa opiskelijat olivat hieman opettajia suvaitsevampia. Erot eivät kuitenkaan olleet merkittäviä. Tilastollisesti melkein merkitsevä ero saatiin sosiaalisessa etäisyydessä. Opiskelijat olivat opettajia valmiimpia sosiaaliseen kontaktiin ulkomaalaisen kanssa ($t= 2.57$, $df= 110$, $p= .011$). Opiskelijoista Juliet-ohjelman opiskelijoiden suhtautuminen ulkomaalaisiin oli hieman suvaitsevampaa kuin muiden opiskelijoiden. Tilastollisesti merkitsevä ero Juliet-opiskelijoiden suuremmasta suvaitsevuudesta saatiin kuitenkin ainoastaan suhtautumisessa eri kansallisuuksiin ($t= 2.70$, $df= 44$, $p= .010$).

Jaakkolan tutkimusten (1987, 1993) tulosten mukaan ikäryhmien väliset erot olivat merkitseviä. 25- 29- vuotiaat osoittautuivat myönteisimmäksi ryhmäksi suhtautumisessa eri kansallisuuksiin. Alle 30 -vuotiaat ja eläkeläiset suhtautuivat kielteisimmän

pakolaisten vastaanottoon. Tätä tulosta Jaakkola selitti sillä, että nämä ikäryhmät kokivat muita useammin ulkomaalaisten uhkaavan heidän sosioekonomista turvallisuuttaan. Tässä tutkimuksessa vastaajat olivat iältään 21- 60 vuotiaita. Ikä ei kuitenkaan selittänyt vastaajien välisiä eroja. Myöskään kotikunta, koulutus ja opettajakokemus eivät selittäneet eroja. Tutkimuksen tulokset antavat tukea sosiaalisen reflektion teorialle, sosiaalisen ryhmän asenteiden omaksumiselle.

9.9.2 Kontaktit

Kontaktiteoria mukaan asenteet muuttuvat positiivisemmiksi ja ennakkoluulot vähenevät kun kontaktit lisääntyvät, monipuolistuvat ja muuttuvat henkilökohtaisemmiksi myönteisessä ilmapiirissä ilman kilpailua. Kontaktit jaetaan vapaaehtoiisiin (ystävät, matkustelu, asuminen / opiskelu ulkomailla) ja pakotettuihin (naapurit, työtoverit) kontakteihin. Tässä tutkimuksessa tutkittiin kontaktien yhteyttä asenteisiin vertaamalla kontaktien perusteella tehtyjä ryhmiä keskenään suhteessa summamuuttujiin. Taulukossa 10 on kuvattu kontaktien perusteella muodostetut ryhmät sekä vastaajien jakautuminen niihin. Ulkomaille matkustelun kohdalla jouduttiin jättämään melko suuri osa vastaajista (n= 16) tarkastelun ulkopuolelle epäselvän vastauksen vuoksi. Taulukossa olevat prosenttijakaumat kertovat tarkastelussa mukana olleiden ryhmien väliset jakaumat.

TAULUKKO 10. Opettajien ja opiskelijoiden jakautuminen kontaktien mukaan.

Kontaktit	Muodostetut ryhmät	f	%
Ulkomaille matkustaminen	vähän matkustelleet (<10)	58	59.8
	paljon matkustelleet (>10)	39	40.2
Ulkomailla asuminen, työskentely tai opiskelu	kyllä	45	40.5
	ei	66	59.5
Ulkomaalaiset ystävät	kyllä	74	67.3
	ei	36	32.7
Ulkomaalaiset naapurit tai työtoverit	kyllä	22	20.4
	ei	86	79.6

Tässä tutkimuksessa kontaktiteoria ei saa voimakasta tukea. Yleisesti voidaan tutkimuksen tulosten perusteella todeta, että ne, joilla on ollut kontakteja (vapaaehtoisia tai pakotettuja) olivat hieman muita suvaitsevampia. Tilastollisesti merkitseviä eroja tuli esille vain muutamia. Vertailtaessa ulkomailla asuneita, opiskelleita tai työskennelleitä niihin, jotka eivät ole ulkomailla asuneet, opiskelleet tai työskennelleet, saatiin tilastollisesti melkein merkitsevä ero ainoastaan suhtautumisessa ulkomaalaisten maahanmuuton hyötyihin ja haittoihin ($t = 2.49$, $df = 109$, $p = .014$). Ulkomailla asuneet näkivät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset positiivisemmin kuin ne, jotka eivät ole ulkomailla asuneet. Ne, joilla on naapureina tai työtovereina ulkomaalaisia, suhtautuivat myönteisemmin eri kansallisuuksiin kuin ne, joilla ei ole ulkomaalaisia naapureita tai työtovereita. Tulos oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($t = 2.60$, $df = 104$, $p = .011$).

Konfliktiteorian mukaan kontaktit muuttavat asenteita kielteisimmiksi mikäli ryhmien välillä on kilpailua tai sen uhkaa. Tässä tutkimuksessa ne, joilla on ulkomaalaisia ystäviä, olivat hieman muita suvaitsevampia. Tilastollisesti merkittävä ero saatiin ryhmien välille kuitenkin ainoastaan suhtautumisessa ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksiin. Ne, joilla ei ole ulkomaalaisia ystäviä, näkivät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset negatiivisemmin kuin ne, joilla on ulkomaalaisia ystäviä. Ero ryhmien välillä on tilastollisesti melkein merkitsevä ($t = 2.157$, $df = 108$, $p = .033$). Tulos antaa tukea sekä kontaktiteorialle. Kontaktit lisäävät myönteistä suhtautumista. Toisaalta taas koetaan ulkomaalaiset uhkana, esim. ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena työttömyys lisääntyy. Sosiaalisen reflektion teorian mukaan alemman statuksen omaavaa kilpailevaa ryhmää halveksitaan. Ulkomaalaiset koetaan kilpailevaksi ryhmäksi ja heillä on alempi yhteiskunnallinen status. Uhan kokeminen on helpompaa, jos ystäväpiiriin ei kuulu ulkomaalaisia.

Konfliktiteoriaa tukevia tuloksia saatiin vertaamalla ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena uhkaa kokevia niihin, jotka eivät uhkaa kokeneet. Opettajat ja opiskelijat jaettiin kahteen ryhmään sen perusteella kokevatko he uhkaa ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena (muuttajat $x_{59} - x_{70}$). Keskiarvon < 2.99 saaneet katsottiin niihin, jotka eivät koe uhkaa ja näkevät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset myönteisemmin ($N = 83$, 73.5%). Keskiarvon > 3.00 saaneet katsottiin niihin, jotka kokevat uhkaa ja näkevät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset kielteisemmin ($N = 30$, 26.5%). Ne, jotka eivät koe uhkaa suhtautuivat ulkomaalaisiin myönteisemmin kuin

ne, jotka kokevat uhkaa. Tilastollisesti merkitsevä ero saatiin suhtautumisessa eri perusteiden Suomeen tulevien vastaanottoon ($t = -2.83$, $df = 111$, $p = .006$). Uhkaa kokemattomat olivat valmiimpia vastaanottamaan ulkomaalaisia Suomeen. Tilastollisesti merkitsevä ero saatiin myös suhtautumisessa eri kansallisuuksiin ($t = -3.05$, $df = 108$, $p = .003$). Niiden, jotka kokivat uhkaa, suhtautuminen oli uhkaa kokemattomia kielteisempää. Tulokset antavat tukea konfliktiteorialle.

9.9.3 Tieto

Kognitiivisen teorian mukaan sosiaalista maailmaa jäsennetään eri kategorioihin. Luokittelun seurauksena ryhmän sisäiset yhtäläisyydet ja ryhmien väliset erot korostuvat. Ennakko-
luulot ja stereotypiat ovat seurausta tästä luokittelusta ja niille on ominaista se, että ne ovat syntyneet puutteellisen tai väärän tiedon pohjalta. Tässä tutkimuksessa selvitettiin vastaajien tietoa Suomessa tällä hetkellä asuvien ulkomaalaisten lukumäärästä. Ainoastaan 9.7 % vastaajista tiesi tai arvioi lähes oikean määrän, 82336 (31.5. 1998). Ulkomaalaisten lukumäärän omassa kotikunnassa tiesi/ arvioi lähes oikein vain 7.1% vastaajista. Todellista tiedon puutetta kuvastaa se, että pakolaiskiintiön (vuonna 1998 600) oikean määrän tiesi vain 0.9% vastaajista. Lukumäärän oikein arvioineita sekä yli- ja aliarvioineita verrattiin summamuuttujiin.

Ulkomaalaisten lukumäärän aliarvioineet olivat hieman ulkomaalaisten lukumäärän yliarvioineita suvaitsevampia. Erot olivat kuitenkin hyvin pieniä, eivätkä ne olleet tilastollisesti merkittäviä. Ulkomaalaisten lukumäärän oikein arvioineet suhtautuivat ulkomaalaisiin sekä myönteisemmin että kielteisemmin kuin ali- ja yliarvioijat. Erot olivat edelleen hyvin pieniä, eivätkä ne olleet tilastollisesti merkitseviä. Pakolaiskiintiön yliarvioineet olivat pakolaiskiintiön aliarvioineita hieman suvaitsevampia kaikissa osioissa. Erot olivat kuitenkin hyvin pienet, eivätkä ne olleet tilastollisesti merkitseviä. Pakolaiskiintiön oikein arvioi vain yksi vastaaja, joten sitä ei otettu luokitteluun mukaan. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että tietämättömyydellä ei ole vaikutusta asennoitumiseen ulkomaalaisia kohtaan.

9.9.4 Autoritaarinen persoonallisuus

Psykoanalyttisen teorian mukaan vihaa ja ahdistusta ei kyetä käsittelemään, jolloin syntyy autoritaarinen persoonallisuus. Lapsuudenkokemukset vaikuttavat keskeisesti autoritaarisen persoonallisuuden kehittymiseen. Alistava ja ankara kasvatus synnyttää aggressiivisuutta, jota lapsi ei pääse purkamaan. Koska aggressioiden on päästävä joskus purkautumaan, etsitään niihin hyväksyttävää kohdetta ulkoryhmästä. Tällöin vihan ja ahdistuksen purkautuminen on vääristynyttä. Kohteena ovat ryhmät, joilla ei ole auktoriteettia tai valtaa. Jaakkolan tutkimuksissa (1987, 1995) kielteiset ulkomaalaisasenteet olivat tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä autoritaariseen persoonallisuuteen. Tässä tutkimuksessa tutkittiin onko negatiivinen suhtautuminen ulkomaalaisiin osa autoritaarista persoonallisuutta tiedustelemalla vastaajien suhtautumista kahteen vähemmistöryhmään, jotka eivät ole ulkomaalaisia; mustalaisiin ja homoseksuaaleihin.

Mustalaisiin ja homoseksuaaleihin kohdistuvien asenteiden yhteyttä ulkomaalaisiin kohdistuviin asenteisiin tutkittiin vertaamalla positiivisesti, neutraalisti ja negatiivisesti mustalaisiin / homoseksuaaleihin suhtautuneiden välisiä eroja. Ryhmiä vertailtiin summamuuttujien osalta. Mustalaisiin positiivisesti suhtautuneiden asennoituminen oli myönteisempää kuin mustalaisiin negatiivisesti tai neutraalisti suhtautuneiden. Erot olivat kuitenkin melko pieniä. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ryhmien välille saatiin suhtautumisessa eri kansallisuuksiin ($p = .000$). Mustalaisiin positiivisesti suhtautuneiden asennoituminen eri kansallisuuksiin oli huomattavasti myönteisempää kuin mustalaisiin neutraalisti tai negatiivisesti suhtautuneiden. Neutraalisti mustalaisiin suhtautuneet olivat hieman suvaitsevampia kuin mustalaisiin negatiivisesti suhtautuneet. Negatiivisesti mustalaisiin suhtautuneet olivat kuitenkin hieman valmiimpia vastaanottamaan eri perustein Suomeen tulevia ulkomaalaisia kuin neutraalisti mustalaisiin suhtautuneet.

Myös homoseksuaaleihin positiivisesti suhtautuneet olivat homoseksuaaleihin kielteisesti suhtautuneita suvaitsevampia. Tilastollisesti melkein merkitsevä ero saatiin suhtautumisessa ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksiin ($p = .028$). Homoseksuaaleihin kielteisesti suhtautuneet näkivät ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset kielteisemmin kuin homoseksuaaleihin myönteisesti suhtautuneet. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero saatiin suhtautumisessa eri kansallisuuksiin ($p = .000$). Homoseksuaaleihin positiivises-

ti suhtautuvien asennoituminen eri kansallisuuksiin oli myönteisempää kuin homoseksuaaleihin neutraalisti suhtautuvien. Kielteisimmän asennoituivat homoseksuaaleihin negatiivisesti suhtautuvat. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että ulkomaalaisasenteet ovat jossain määrin osa suurempaa asennekokonaisuutta. Negatiivisesti eri vähemmistöryhmiin suhtautuvat omaavat negatiivisia asenteita myös ulkomaalaisia kohtaan. Tutkimuksen tulokset eivät kuitenkaan kerro missä määrin taustalta löytyy autoritaarinen persoonallisuus.

9.9.5 Etninen identiteetti

Opettajien ja opiskelijoiden välillä ei ollut suurta eroa. Voimakkain suomalainen identiteetti oli nuorimmilla vastaajilla ja identiteetti heikentyi mentäessä ikäryhmissä kohti vanhempia niin, että heikoin se oli vanhimmilla vastaajilla. Erot olivat kuitenkin niin pieniä, että niillä ei ole tilastollista merkitsevyyttä. Ikä ei myöskään selittänyt eroja eurooppalaisen identiteetin eikä maailmankansalaiseksi itsensä kokemisen välillä. Suomalaisen identiteetin vaikutusta asennoitumiseen ulkomaalaisia kohtaan tarkasteltiin tutkimalla suomalaisen identiteetin yhteyttä summamuuttujiin. Erittäin voimakkaasti itsensä suomalaiseksi kokevien suhtautuminen oli kielteisempää kuin voimakkaasti ja jonkin verran itsensä suomalaiseksi tuntevien suhtautuminen. Tilastollisesti merkitsevä ero ryhmien välille saatiin kuitenkin ainoastaan suhtautumisessa ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksiin ($p = .05$). Negatiivisimmän ulkomaalaisten maahanmuuton seuraukset näkivät ne, jotka kokivat olevansa erittäin voimakkaasti suomalaisia.

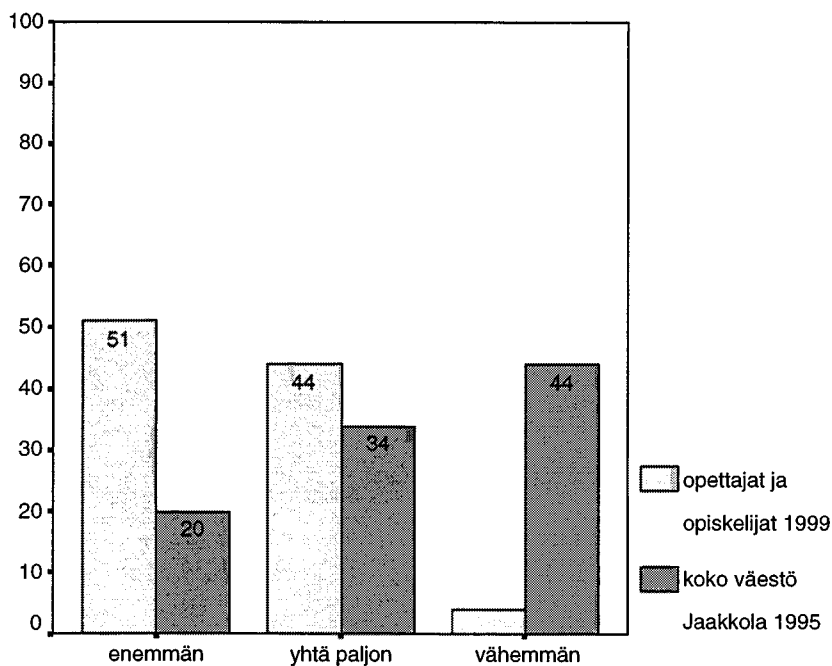
Myös eurooppalaisen identiteetin yhteyttä asennoitumiseen tutkittiin summamuuttujien avulla. Tilastollisesti merkittäviä eroja ei löytynyt. Maailmankansalaiseksi itsensä eri voimakkuuksien kokevien välillä löytyi tilastollisesti melkein merkitsevä ero sosiaalisessa etäisyydessä ($p = .05$). Kaikkein valmiimpia sosiaaliseen vuorovaikutukseen olivat itsensä erittäin voimakkaasti ja ei lainkaan itsensä maailmankansalaiseksi kokevat. Selkeästi muita ryhmiä haluttomampia vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa olivat ne, jotka kokivat olevansa heikosti maailmankansalaisia. Muissa osioissa erot ryhmien välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

9.10 Opettajat ja muu väestö

Jaakkola (1989, 1995) on tutkinut koko väestön ulkomaalaisasenteita. Jaakkolan tutkimuksen tulokset kertovat ulkomaalaisasenteiden olevan kielteisempiä vuonna 1995 kuin vuonna 1989. Tässä tutkimuksessa opettajat ja luokanopettajiksi opiskelivat asennoituivat ulkomaalaisiin melko myönteisesti tai neutraalisti. Verrattaessa opettajien ja opiskelijoiden suhtautumista ulkomaalaisiin koko väestön ulkomaalaisasenteisiin, voidaan todeta opettajien ja opiskelijoiden suhtautumisen olevan myönteisempää.

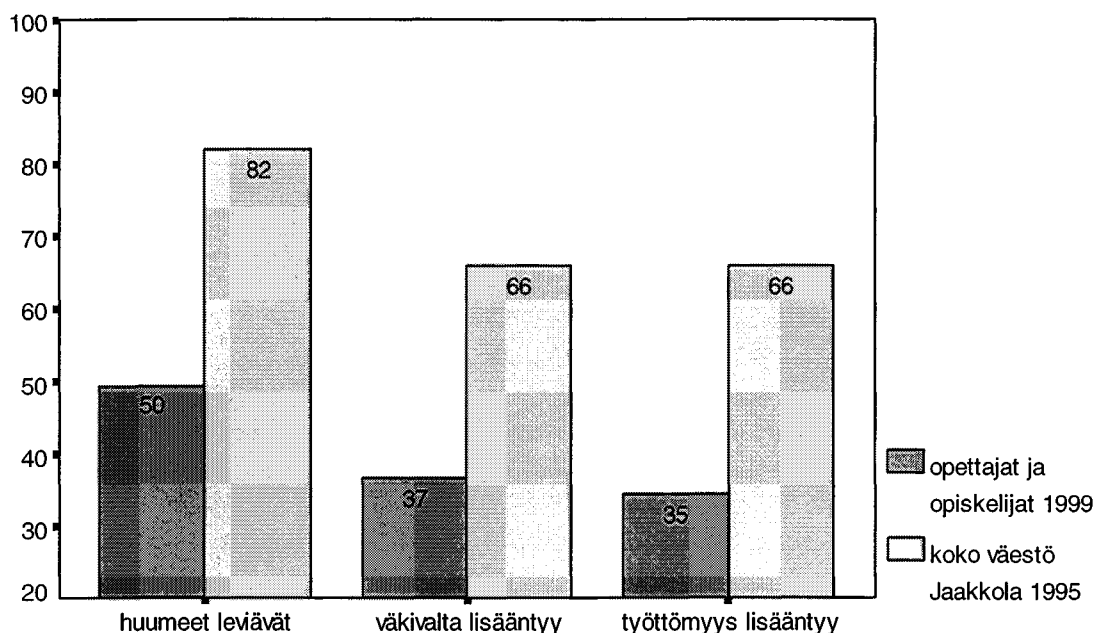
Kuviosta 11 ilmenee, että puolet opiskelijoista ja opettajista olisi valmiita vastaanottamaan pakolaisia nykyistä enemmän ja 44 % yhtä paljon kuin nyt. Koko väestöstä vain 20 % vastaanottaisi pakolaisia enemmän. Opettajista ja opiskelijoista vain 3.5 % on sitä mieltä, että pakolaisia tulisi vastaanottaa vähemmän, kun taas koko väestöstä sitä mieltä oli 44 % vastaajista. Ero on huomattava.

KUVIO 11. Suhtautuminen pakolaisten vastaanottoon.

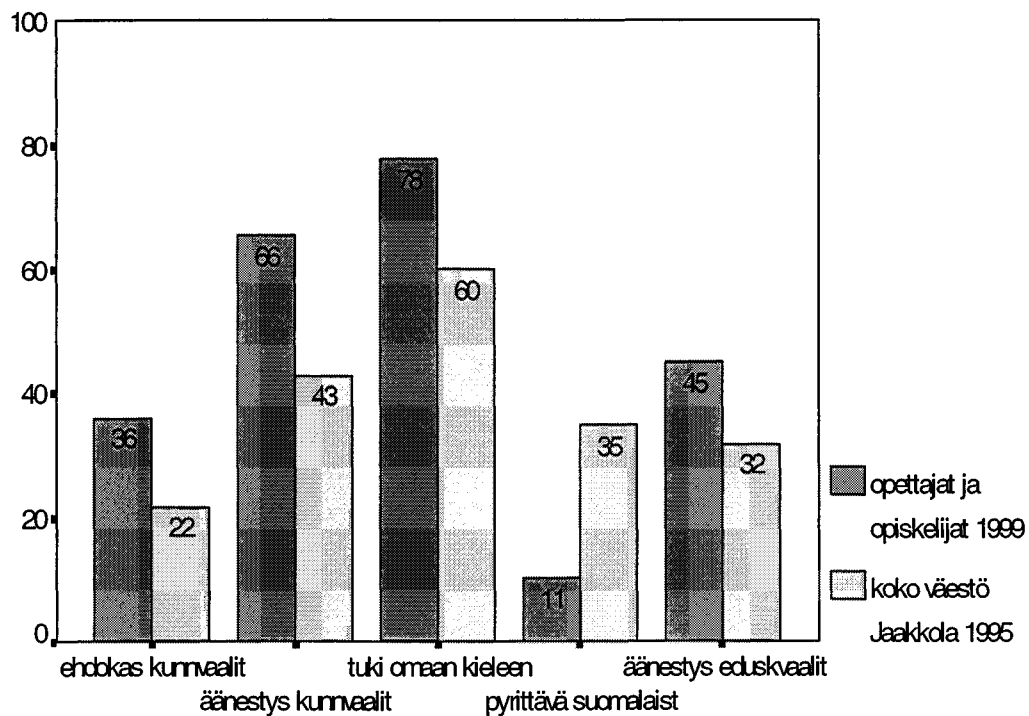
Kuvio 12 osoittaa, että opettajat ja opiskelijat näkivät ulkomaalaisten maahanmuuton uhat selvästi lievempinä kuin koko väestö. Kuitenkin puolet opettajista ja opiskelijoista pitivät todennäköisenä huumeiden leviämistä Suomeen ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena. Koko väestön kohdalla luku oli peräti 82 % (1989 56 %). Opettajista ja opiskelijoista väkivallan lisääntymistä piti todennäköisenä 37 %. Jaakkolan tutkimusten mukaan levottomuuksien ja mellakoiden lisääntymistä piti todennäköisenä 66 % ja 76 %:tin mielestä oli todennäköistä, että kansainvälinen terrorismi leviää Suomeen. Työttömyyden kasvua piti todennäköisenä 66 % koko väestöstä ja 35 % opettajista ja opiskelijoista.

KUVIO 12. Ulkomaalaisten maahanmuuttoon liitettyjä uhkia todennäköisinä pitävien osuus vastaajista.

Kuviosta 13 ilmenee, että opettajat ja opiskelijat olivat koko väestöä valmiimpia antamaan ulkomaalaiselle oikeuksia. Oikeuden äänestää kunnallisvaaleissa ulkomaalaiselle, joka on asunut Suomessa muutaman vuoden, oli valmis antamaan 66 % opettajista ja opiskelijoista ja 43 % koko väestöstä. Eduskuntavaalien kohdalla luvut olivat hieman matalammat, opettaja ja opiskelijat 45 % sekä koko väestö 32 %. Oikeuden asettua ehdokkaaksi kunnallisvaaleissa ulkomaalaiselle oli valmis antamaan enää 36 % opettajista ja opiskelijoista ja koko väestöstä 22 %. Opettajat ja opiskelijat näkivät ulkomaalaisen oman kulttuurin säilymisen huomattavasti tärkeämpänä kuin koko väestö. Opettajista ja opiskelijoista vain 11 % oli sitä mieltä, että ulkomaalaisen on pyrittävä suomalaistumaan. Koko väestöstä tätä mieltä oli peräti 35 %. Yhteiskunnan velvollisuus tukea omaa kieltä nähtiin melko tärkeänä. Opettajista ja opiskelijoista 78 % oli sitä mieltä, että yhteiskunnan on tuettava oman kielen säilymistä. Koko väestöstä tätä mieltä oli 60 %.

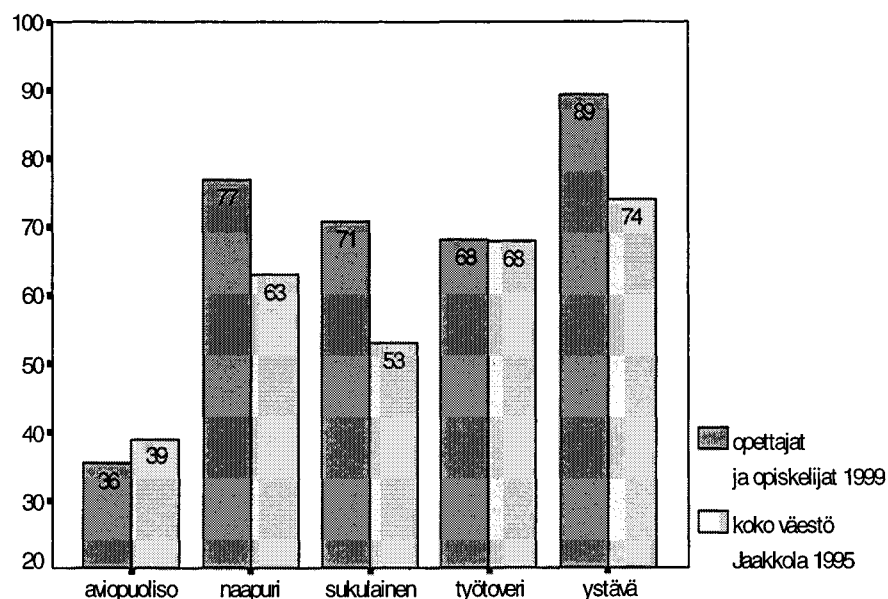
KUVIO 13. Ulkomaalaisen oikeuksia ja yhteiskunnan velvollisuuksia kannattavien osuus vastaajista.

Kuviosta 14 ilmenee, että suhtautuminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa oli enemmän myönteistä kuin kielteistä sekä opettajien ja opiskelijoiden että koko väestön keskuudessa. Ainoastaan ulkomaalaisen kanssa avioitumista koskevan kysymyksen osalta kielteiset vaihtoehdot olivat myönteistä vaihtoehtoa yleisempiä. Opettajat ja opiskelijat olivat muuta väestöä valmiimpia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa. Erot ryhmien välillä eivät sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta olleet niin suuria kuin muissa osioissa. Ulkomaalaisen ystävänä koki mieluisaksi 89 % opettajista ja opiskelijoista ja koko väestöstä 74 %. Ulkomaalaisen naapurina koki mieluisaksi 77 % opettajista ja opiskelijoista ja koko väestöstä 63 %. Molemmissa ryhmissä ulkomaalaisen työtoverin koki mieluisaksi 68 % vastaajista. Suurin ero ryhmien välillä oli suhtautumisessa ulkomaalaisen lähisukulaisen aviopuolisona (kuviossa 14 sukulainen).

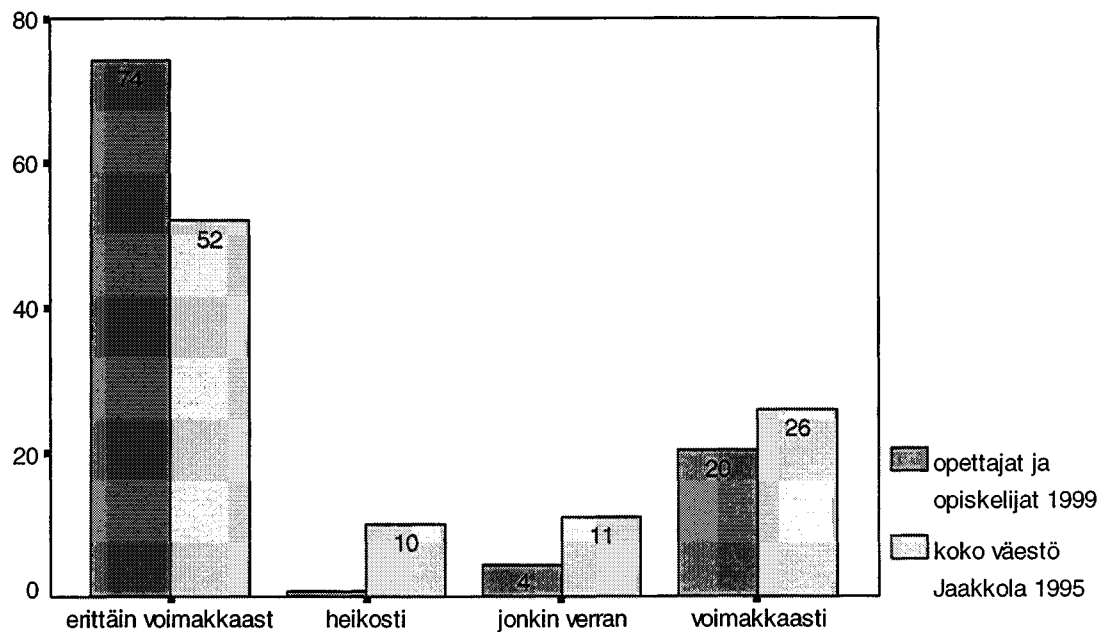
Opettajista ja opiskelijoista 71 % koki ulkomaalaisen lähisukulaisen aviopuolisona mieluisana, kun taas koko väestöstä mieluisana sen koki 53 % vastaajista. Suhtautumisessa omaan avioitumiseen ulkomaalaisen kanssa opettajat ja opiskelijat olivat koko väestöä kielteisempiä. Opettajista ja opiskelijoista 36 % koki avioitumisen ulkomaalaisen kanssa mieluisana, kun taas koko väestöä koskeva luku oli 39 %.

KUVIO 14. Myönteinen suhtautuminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa.

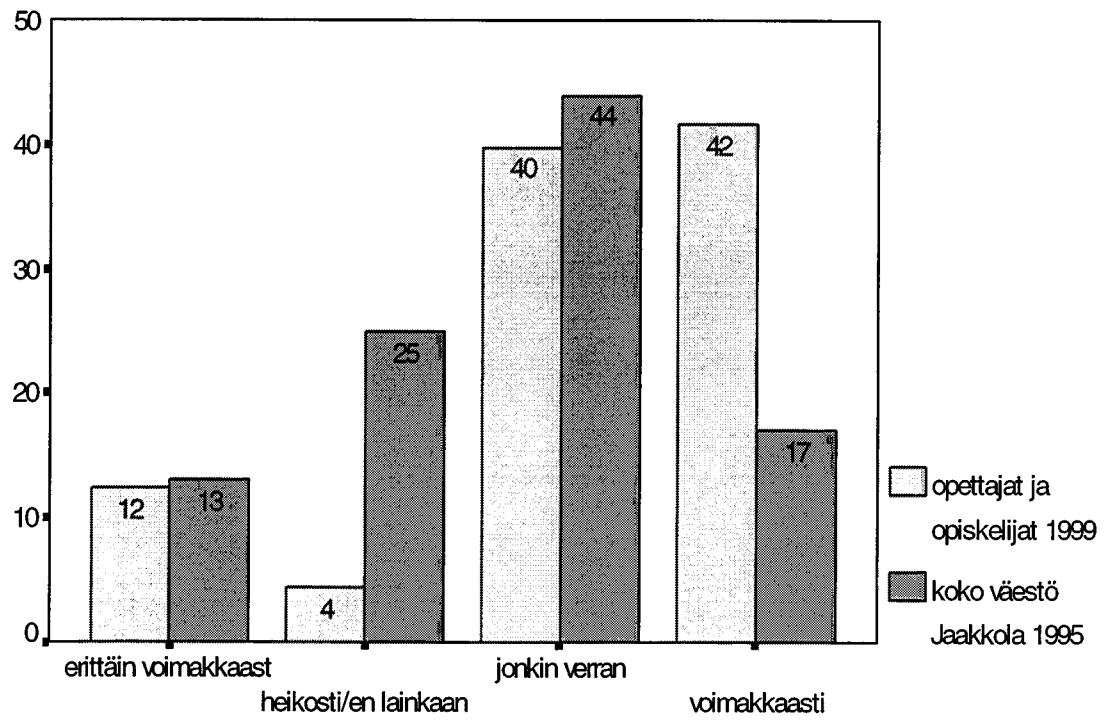

Sosiaalisen identiteetin osalta opettajat ja opiskelijat erosivat koko väestöstä jonkin verran. Kuvio 15 osoittaa, että opettajien ja opiskelijoiden suomalaiskansallinen identiteetti oli huomattavasti koko väestöä voimakkaampaa. Opettajista ja opiskelijoista 94 % tunsi olevansa suomalainen voimakkaasti tai erittäin voimakkaasti. Koko väestöstä koki olevansa suomalainen voimakkaasti tai erittäin voimakkaasti 72 %. Koko väestöstä jonkin verran tai heikosti suomalainen tunsi olevansa 21 %, kun taas opettajista ja opiskelijoista heikkoa suomalaista identiteettiä koki ainoastaan 6 %. Kuviosta 16 ilmenee, että eurooppalaista identiteettiä koki erittäin voimakkaasti lähes yhtä suuri osuus koko väestöstä (13 %) ja opettajista ja opiskelijoista (12 %). Voimakkaasti eurooppalaiseksi itsensä koki 42 % opettajista ja opiskelijoista ja vain 17 % koko väestöstä. Jonkin verran eurooppalaiseksi itsensä tuntevia oli lähes sama määrä molemmista ryhmistä. Opettajista ja opiskelijoista vain 4 % koki itsensä heikosti tai ei lainkaan eurooppalaiseksi. Koko väestöstä heikosti tai ei lainkaan eurooppalaiseksi itsensä tunsi peräti neljännes vastaajista.

KUVIO 15. "Tunnen olevani suomalainen"

KUVIO 16. "Tunnen olevani eurooppalainen"

10. POHDINTA

10.1 Tulosten tarkastelua

Jaakkolan (1989, 1995) tutkimusten mukaan koulutus selittää myönteistä suhtautumista ulkomaalaisiin, niin että korkeasti koulutetut ovat suvaitsevampia kuin alemmin koulutetut. Myös sukupuoli selittää ulkomaalaisasenteita niin, että naiset ovat keskimäärin miehiä suvaitsevampia. Tämän voidaan osaltaan katsoa selittävän opettajien ja opiskelijoiden koko väestöä myönteisempää suhtautumista ulkomaalaisiin. Valtaosa tähän tutkimukseen osallistuneista oli naisia sekä kaikki korkeasti koulutettuja; korkeakoulututkinnon suorittaneita tai keskimäärin 3 - 4 vuotta korkeakoulussa opiskelleita.

Jaakkolan (1989, 1995) tutkimuksessa kontaktit olivat yhteydessä suhtautumiseen pakolaisten vastaanottoon niin, että paljon matkustelleiden ja ulkomaalaisia henkilökohtaisesti tuntevien suhtautuminen pakolaisten vastaanottoon oli keskimääräistä myönteisempää (Jaakkola 1995, 27). Tässä tutkimuksessa kontaktit eivät selittäneet suhtautumista pakolaisten vastaanottoon. Yleisesti kontakteja omaavat olivat hieman suvaitsevampia kuin ne, joilla kontakteja ei ollut. Erot jäivät kuitenkin pieniksi. Kontaktit selittivät vain osittain asennoitumista. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan kysyä ovatko kontaktit muuttaneet merkitystään? Poskiparta kartoitti opettajien kontakteja ulkomaille ja ulkomaalaisiin vuonna 1995. Tähän tutkimukseen osallistuneista kaikki ilmoittivat matkustelleensa ulkomaille, kun taas vuonna 1995 7 % ilmoitti, että ei ole matkustanut ulkomaille. Huomattava kasvu oli ulkomaille asumisessa. Vuonna 1998 lähes puolet (41 %) oli asunut ulkomaille. Vuonna 1995 ainoastaan 15 % ilmoitti asuneensa ulkomaille. Myös ulkomaalaisten ystävien, naapureiden ja työtovereiden määrä oli kasvanut vuodesta 1995 vuoteen 1998. Kontaktit ovat siis lisääntyneet voimakkaasti. Voidaan ajatella, että kontaktien lisääntyessä niiden laatu muuttuu. Kontaktit eivät enää ole niin henkilökohtaisia kuin ennen. Pinnalliset kontaktit eivät riitä suvaitsevuuksien lisäämiseksi. Tämä selittäisi sitä, miksi kontaktit eivät tässä tutkimuksessa selittäneet asennoitumista ulkomaalaisiin.

Jaakkolan (1989, 1995) tutkimuksissa suurten kaupunkien asukkaat suhtautuivat myönteisemmin pakolaisten vastaanottoon kuin pienissä kaupungeissa ja maaseu-

dulla asuvat. Tässä tutkimuksessa opettajat ja opiskelijat asuvat pääosin pienessä kaupungissa tai maaseudulla. Tämän mukaan opettajien ja opiskelijoiden myönteisempi suhtautuminen korostuu. Tosin Jaakkolan mukaan pikemminkin koulutus, ulkomaalaiskontaktit ja muut taustatekijät (mm. ikä ja sukupuoli) kuin asuinpaikkakunta selittivät myönteistä suhtautumista pakolaisten maahanmuuttoon (Jaakkola 1995, 31). Tässä tutkimuksessa asuinpaikkakunta ei selittänyt asennoitumista ulkomaalaiseen.

Jaakkolan (1989, 1995) tutkimusten tulokset kertovat, että pelko AIDS'in, huumeiden ja rikollisuuden leviämisestä ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena on kasvanut jyrkästi. Maahanmuuton yhteiskuntarauhaa ja terveydellisiä haittoja pidetään entistä todennäköisimpänä. Syyksi Jaakkola näkee tiedotusvälineiden uhkakuvat hallitsemattomista pakolaisvirroista, itämafiasta ja venäläisten massamuutosta Suomeen. (Jaakkola 1995, 20.) Opettajien ja opiskelijoiden uhkakuvat ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksista olivat huomattavasti koko väestöä lievempiä. Kuitenkin puolet opiskelijoista ja opettajista pitivät huumeiden leviämistä todennäköisenä sekä reilu kolmannes (37 %) uskoi väkivallan lisääntyvän ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena. Myös tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta tiedotusvälineiden välittämällä tiedolla olevan suuri vaikutus asennoitumiseen. Eri kansallisuuksiin kohdistuvia stereotyyppioita mittaavassa osiossa nousi esille tiedotusvälineissä käsitellyjä asioita. Esimerkiksi lähes puolet vastaajista kommentoi vastauksessaan neekeri- sanan käyttöä, jota puitiin laajasti julkisuudessa tutkimusajankohtana, keväällä 1998. Venäläisiin kohdistuvat vastaukset käsittelivät venäläisten lisääntyntä turismia Suomessa ja siihen liittyviä lieveilmiöitä, joita tiedotusvälineissä on käsitelty. Amerikkalaisiin kohdistuneissa vastauksissa tuli esille elokuvien ja tv- sarjojen luomat kuvat amerikkalaisista. Englantilaisiin yhdistettiin riehuminen jalkapallo- otteluissa.

Jaakkolan (1989, 1995) tutkimusten mukaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisten kanssa suhtautuivat muita kielteisemmin ne, joiden suomalaiskansallinen identiteetti oli voimakkain (Jaakkola 1995, 50). Tässä tutkimuksessa heikomman suomalaisen identiteetin omaavat olivat valmiimpia vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa kuin voimakkaan suomalaisen identiteetin omaavat. Erot ryhmien välillä olivat kuitenkin pieniä. Huomioitavaa on kuitenkin se, että opettajilla ja opiskelijoilla oli koko väestöä huomattavasti voimakkaampi suomalainen identiteetti. Erittäin voimakkaasti suomalaiseksi itsensä koki 74 % opettajista ja opiskelijoista ja 52 % koko väestöstä. Myös eurooppa-

lainen identiteetti oli voimakkaampaa opettajien ja opiskelijoiden kuin koko väestön keskuudessa. Eroja selittänee tutkimusten suorittamisen välisenä ajankohtana tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset. Liittyminen EU:hun on kasvattanut suomalaista identiteettiä, tunnetta suomalaisten ainutlaatuisuudesta, ja samalla lisännyt yhteenkuuluvuutta muiden euroopan maiden kanssa.

Parhaiten tämän tutkimuksen tuloksia selittää sosiaalisen reflektion teoria. Opettajat ovat melko selkeä ja yhtenäinen ammattiryhmä. Voidaan ajatella, että opettajilla ammattiryhmän vaikutus on suuri ja sosiaalinen identiteetti voimakas. Tällöin opettaja adaptoi sosiaalisen ryhmänsä (opettajat) asenteet. Tilanteessa, jossa sosiaalisen ryhmän merkitys korostuu, opettaja toimii sosiaalisen identiteettinsä eikä henkilökohtaisen identiteettinsä mukaisesti. Tätä vahvistavat tutkimuksen tulokset. Voidaan olettaa, että tutkimustilanteessa, jossa tutkimuksen kohteena ovat opettajat, opettaja toimii sosiaalisen identiteettinsä mukaisesti. Opettajien ja opiskelijoiden vastaukset olivat keskenään samansuuntaisia ja neutraaleja, niin kuin opettajien asenteiden oletetaan olevan.

10.2 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimushaasteita

Tämän tutkimuksen tulokset antavat suuntaa opettajien ja luokanopettajiksi opiskelevien asenteista ulkomaalaisia kohtaan. Tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää suoraan koskemaan kaikkia opettajia tai kaikkia luokanopettajiksi opiskelevia. Voidaan kuitenkin olettaa, että tutkittavat edustavat perusjoukkoa, joten tutkimuksen tulokset ovat suuntaa-antavia. Tästä syystä voidaan sanoa opettajien ja opiskelijoiden olevan suvaitsevia. Tutkimuksen tulokset kertoivat myös opettajien kyvystä suhtautua neutraalisti ulkomaalaisiin sekä heitä koskeviin kysymyksiin. Tämä on erittäin tärkeää ja kannustavaa tietää, sillä asenteet ja ennakkoluulot vaikuttavat tiedostamattomina opettajien käyttäytymiseen ja toimintaan. Lisäksi opettajilla on suuri vaikutus ja vastuu asenteiden välittäjinä sekä lasten kasvattajina kohti suvaitsevuuutta ja ennakkoluulottomuutta. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan hyvillä mielin jatkaa suvaitsevuus- ja kansainvälisyyskasvatuksen kehittämistä ja toteuttamista.

Tutkimuksen tulokset kertovat opettajien ja opiskelijoiden asenteista ulkomaalaisia kohtaan sekä heidän halukkuudestaan toimia ulkomaalaisten kanssa. Opettajien ja opiskelijoiden asenteet ulkomaalaisia kohtaan olivat koko väestöä huomatta-

vasti myönteisempiä. Erot olivat kuitenkin varsin pieniä halukkuudessa sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa. Tältä osin opettajat ja opiskelijat eivät ole muuta väestöä suvaitsevampia. Onko niin, että teoriassa opettajat ja opiskelijat ovat suvaitsevia, mutta käytännön tasolla suvaitsevuus vähenee? Tässä tutkimuksessa ei saatu vastausta siihen, miten opettajat ja opiskelijat käytännössä toimivat eli miten valmiita he todellisuudessa ovat sosiaaliseen vuorovaikutukseen ulkomaalaisen kanssa ja mikä on vuorovaikutuksen taso ja laatu. Tämä onkin yksi jatkotutkimuksen haaste. Toimivatko opettajat ja opiskelijat kertomiensa asenteiden mukaisesti? Teorioiden mukaan (mm. Oskamp 1991; Pettigrew 1980) asenne on kolmen komponentin - kognitiivinen, affektiivinen ja toiminnallinen- kokonaisuus ja täydellisesti kehittynyt asenne ilmenee kaikilla kolmella komponentilla samansuuntaisesti. Tämä tutkimus antoi tietoa ulkomaalaisasenteiden toimintavalmiuksista, mutta ei siitä, miten todellisuudessa toimitaan.

Jaakkolan tutkimusten mukaan koulutus selittää myönteistä suhtautumista ulkomaalaisiin niin, että korkeasti koulutetut ovat alemmin koulutettuja suvaitsevaisempia. Myös tämän tutkimuksen tulokset antavat tukea koulutuksen merkitykselle suvaitsevuu- den edistämässä. Opettajat ovat ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneita ja opiskelijat opintojensa loppusuoralla. Tutkimuksen tulokset antoivat myös suuntaa siitä, millaisilla ulkomaalaisasenteilla opiskelijat ovat siirtymässä työelämään. Opiskelijat olivat hieman opettajia suvaitsevampia. Opettajankoulutuksessa on oikea suunta. Opettajankoulutuksen ei kuitenkaan tule tuudittautua yleisen koulutuksen riittävyteen suvaitsevuu- den lisäämisessä. Opettajankoulutuksessa laadulla on suuri merkitys. Opiskelijoiden tulisi tiedostaa asenteiden ja ennakkoluulojen muodostumisprosessit. Tätä kautta he pystyvät tiedosta- maan omat asenteensa ja ennakkoluulonsa ulkomaalaisia kohtaan sekä sen, miten he opettajina vaikuttavat ja pystyvät vaikuttamaan oppilaidensa asenteiden ja ennakkoluulo- jen kehittymiseen. Tätähän suvaitsevuuskasvatus yksinkertaistettuna on, ymmärtämisen kautta asenteiden ja ennakkoluulojen muuttamista suvaitsevammiksi.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että opettajilla ja opiskeli- joilla ei ole tietoa ulkomaalaisten määrästä Suomessa eikä myöskään Suomen pakolaispo- litiikasta (lait, pakolaiskiintiö). Tämä epäkohta tulisi huomioida. Koulutuksessa olisi syytä kiinnittää opiskelijan huomio myös yhteiskunnallisiin asioihin. Lisäksi maahanmuuttovi- ranomaisten olisi syytä lisätä tiedottamista ja yhteistyötä opettajien ja opiskelijoiden kanssa. Tiedon puutteesta huolimatta opettajat ja opiskelijat kykenevät suhtautumaan

myönteisesti tai neutraalisti ulkomaalaisiin. Tämä on ehdoton edellytys toimivan suvaitsevuuskasvatuksen toteuttamiselle. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan hyvillä mielin jatkaa suvaitsevuuskasvatusta kouluissa.

Tutkimuksen tulosten voidaan katsoa antavan tukea sosiaalisen reflektion teorialle, joka tarkoittaa sitä, että oman sosiaalisen ryhmän asenteet adaptoidaan. Opettajien ja opiskelijoiden vastaukset olivat hyvin yhdenmukaisia. Aihe on arka ja ajankohtainen. Tutkimuksen heikkoutena on se, että ei tiedetä vastasivatko tutkittavat kysymyksiin oman henkilökohtaisen mielipiteensä vai tiedostamiensa sosiaalisesti hyväksytyjen vastausten perusteella (sosiaalinen identiteetti). Haastatteluun olisi ehkä saatu tässä mielessä luotettavampaa tietoa, mutta silloin kohdejoukko olisi ollut huomattavasti pienempi. Tässä tutkimuksessa kuitenkin haluttiin ja saatiin tietoa suuremman perusjoukon asenteista.

Tästä tutkimuksesta puuttuivat opettajat, jotka opettavat ulkomaalaisia oppilaita. Olisi mielenkiintoista tutkia eroavatko näiden opettajien asenteet niiden opettajien asenteista, joilla ulkomaalaisia oppilaita ei ole. Maahanmuuttajaoppilaita on tutkittu, mutta heidän opettajansa ovat jääneet tutkimusten ulkopuolelle.

Tämä tutkimus sai ristiriitaisen vastaanoton kentällä. Osa opettajista ilmoitti heti, että ei aio vastata. Osa oli luovuttanut kyselylomakkeen täyttämisen kesken. Osa opettajista oli erittäin kiinnostunut ja innostunut vastaamaan. Kyselylomake herätti myönteisiä ja kielteisiä reaktioita. Positiivinen palaute kyselylomakkeissa koski yleisemmin sitä, että tutkimus sai vastaajan ajattelemaan asioita, joihin ei tavallisesti kiinnitä huomiota. Tämä oli tutkimuksen tavoitteena, saada tutkimukseen osallistuvat opettajat ja opiskelijat ajattelemaan omia ulkomaalaisiin kohdistuvia asenteita ja ennakkoluuloja ja tätä kautta kasvamaan kohti suvaitsevuutta. Tältä osin voin sanoa tutkimuksen päässeen tavoitteeseen. Toivon tutkimukseni myös herättävän kiinnostuksen jatkotutkimuksille tästä ajankohtaisesta ja tärkeästä aiheesta.

LÄHTEET

Abound, F. 1988. Children & prejudice. Oxford: Blackwell.

Ahlberg, N. (toim.) 1977. Kulttuuri-identiteetin ongelmia. Suomalaiset kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 14.

Allport, G. 1954. The nature of prejudice. New York: Doubleday.

Brown, A. (toim.) 1972. Prejudice in children. Springfield, IL: C. C. Thomas.

Duckitt, J. 1992. The social psychology of prejudice. New York: Praeger.

Erätuuli, M., Leino, J. & Yli-Luoma, P. 1994. Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät ihmis-tieteissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Eskola, A. 1981. Sosiologian tutkimusmenetelmät 1. 4.painos. Porvoo: WSOY.

Forsander, A., Ekholm, E. & Saleh, R. 1994. Monietninen työ - haaste ammattitaidolle. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Täydennyskoulutusjulkaisuja 9.

Glazer, N. & Moynihan, D. 1975. Ethnicity; Theory and experience. Cambridge; MA: Harvard University Press.

Heino, H. 1991. Suomalaisten suhtautuminen pakolaisiin. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja C : 37.

Helo, K., Kumpula, K., Matikainen, J. & Tapaninen, M. (toim.) 1990. Muukalainen on ystävä, jota et tunne. Suomen Punaisen Ristin julkaisuja 2. Helsinki.

- Hilasvuori, T. & Mikkola, A. (toim.) 1994. Monikulttuurinen koulu ja opetus. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitos. Helsinki: Painatuskeskus.
- Hirsjärvi, S. (toim.) 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Jaakkola, M. 1989. Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaispolitiikkaan. Työvoimaministeriö. Siirtolaistutkimuksia 21. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Jaakkola, M. 1995. Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Painatuskeskus.
- Jaakkola, M. 1996. Rasistinen väkivalta ja ulkomaalaisasenteet pohjoismaissa. Teoksessa T. Dahlgren, J. Kortteinen, K. J. Lång, M. Pentikäinen, & M. Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y:n julkaisusarja 4. Helsinki: Yliopistopaino, 199 - 226.
- Koponen, R. 1977. Tilastomenetelmien käyttämisestä kasvatustieteissä. Helsinki: Otava.
- Laitinen, K. & Riikonen, J. 1993. Luokanopettajaksi opiskelevien ihmiskäsitys ja vähemmistöennakkoluuloisuus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu- tutkielma.
- Lange, A. & Westin, C. 1981. Etnisk diskriminering och social identitet. Publica. Stockholm: LiberFörlag.
- Lehtonen, J. (toim.) 1993. Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kansainväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteen laitoksen julkaisuja 9.
- Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset - ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Politica-sarja. Helsinki: Gaudeamus.

- Liebkind, K. (toim.) 1994. Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K. 1996. Ennakkoluulot ja niiden uhrin. Teoksessa T. Dahlgren, J. Kortteinen, K. J. Lång, M. Pentikäinen, & M. Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y:n julkaisusarja 4. Helsinki: Yliopistopaino, 227 - 260.
- Liikanen, P. 1991. Rengistä isännäksi, oppilaasta opettajaksi. Suomalainen kulttuuri neljän peräkkäisen sukupolven kuvaamana. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 44.
- Liikanen, P. (toim.) 1993. Kasvaminen kansainvälisyyteen. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen kansainvälisyyskasvatus- ja Unescon Aspro- projekti 1989 - 1993. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 50.
- Löytömäki, J. 1995. Opettajat omasta mielestään suvaitsevaisia. Opettaja 1995: 46, 10.
- Matinheikki-Kokko, K. 1992. Pakolaiset kunnassa: Kenen ehdoilla? Sosiaali- ja Terveys- hallitus. Raportteja 69. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Milner, D. 1975. Children and race. Harmondsworth. Penguin.
- Nummenmaa, T., Konttinen, R., Kuusinen J. & Leskinen, E. 1997 Tutkimusaineiston analyysi. Porvoo: WSOY.
- Ojala, T. & Uutela, A. 1993. Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY.
- Oskamp, S. 1991. Attitudes and opinions. 2. painos. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Pettigrew, T., Fredrickson, G., Glazer, N., Knobbell, D. & Ueda, R. 1980. Prejudice; Dimensions of ethnicity. 2. painos. Cambridge, MA: Belknap Press.

- Poskiparta, H. 1995. Maahanmuuttajan kohtaaminen koulussa. Luokanopettajien asennoituminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaislasten opettamiseen. Tampereen yliopisto. Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Pro gradu- tutkielma.
- Puohiniemi, M. 1993. Suomalaisten arvot ja tulevaisuus. Valtioneuvoston kanslia. Tilastokeskus. Helsinki.
- Ruuskanen, E. 1996. Suomalaisten ulkomaalaisasenteet kiristyneet. Liikunta ja Tiede 1996: 5, 34 - 35.
- Räty, H. 1987. Optimistinen ja pessimistinen asenne. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Psykologian tutkimuksia 7.
- Salo- Lee, L. & Malmberg, R. & Halinoja, R. 1996. Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä. Yle- Opetuspalvelut. Jyväskylä: Gummerus.
- Suomenkielen perussanakirja. 1993. Toinen osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Painatuskeskus.
- Suomenkielen perussanakirja. 1994. Kolmas osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Painatuskeskus.
- Toivonen, K. 1990. Pohjois-Suomen peruskoululaisten rotuennakkoluulot. Tutkimus etnisiin vähemmistöihin kohdistuvista asenteista. Poroluu-projekti. Lapin korkeakoulun tieteellisiä julkaisuja.
- Valkonen, T. 1981. Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus.

- Virrankoski, O. 1994. Muukalaisuuden kohtaaminen peruskoulun päättöluokalla: Moraalikasvatus peruskoulussa ja päättöluokan oppilaiden kansalliset muukalaisuskomukset sekä ennakkoluulot sosio-kognitiivisena rakenteena. Turun yliopiston julkaisuja C : 107.
- Wahlström, R. 1991. Rauhan- ja kansainvälisyyskasvatus koulussa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen tutkimuslaitoksen julkaisusarja B:70.
- Wahlström, R. 1996. Suvaitsevuuteen kasvattaminen. Erilaisuus on rikkautta. Porvoo: WSOY.

LIITE 1

Arvoisa Opettaja,

Teen pro gradu tutkimusta Jyväskylän Yliopiston Opettajankoulutuslaitokselle. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää opettajien suhtautumista ulkomaalaisiin sekä heidän oikeuksiinsa Suomessa. Tutkimukseen osallistuvat kahden ala-asteen, kahden yläasteen ja kahden lukion opettajat Keski-Suomen alueella. Tutkimukseni valmistumisen kannalta vastauksenne on erittäin tärkeä. **Vastaathan** jokaiseen kysymykseen huolellisesti, mutta ennen kaikkea **ensivaikutelmasi perusteella**. Täytetty haastattelulomake tulisi palauttaa suljetussa kirjekuoressa opettajanhuoneessa olevaan laatikkoon torstaihin **14.5.98** mennessä. Käsittelen vastauksenne täysin luottamuksellisesti, eikä vastaajan henkilöllisyys tule tutkimuksen missään vaiheessa ilmi. Haastattelulomakkeen loppuun voit kirjoittaa terveisesi allekirjoittaneelle.

KIITOS!

Ulla-Maija Sarkkinen

Pitkäkatu 37 b 23

40700 Jyväskylä

p. 0400-739305

e-mail ullsark@silmu.jyu.fi

Pyydän Teitä vastaamaan oheisiin kysymyksiin kirjoittamalla vastaus sille varattuun tilaan tai ympyröimällä oikea vaihtoehto. Voitte tarvittaessa kirjoittaa myös paperin kääntöpuolelle.

x0. Kotikunta _____

x1. Ikä _____

x2. Sukupuoli mies 21.6% nainen 78.4%

x3. Koulutus luokanopettaja 27% aineenopettaja 27% muu, mikä 1.8% luokanopettaja-opiskelija 41.4%

x4. Olen toiminut opettajana _____ vuotta.

x5. Luokallani on 24.6% / ei ole 75.4% ulkomaalaisia oppilaita. (opettajat)

x5. Olen Juliet- opiskelija kyllä 26.7% / ei 73.3% (opiskelijat)

x6. Koulullani on 95.4% / ei ole 4.6% ystävyysuhteita ulkomaille. (opettajat)

x6. Olen opiskellut _____ vuotta. (opiskelijat)

x7. Luokallani on 32.8% / ei ole 67.2% ystävyysuhteita ulkomaille. (opettajat)

x7. Olen kiinnostunut 100% / En ole kiinnostunut --- luomaan luokkani tai kouluni kanssa ystävyysuhteita ulkomaille. (opiskelijat)

x8. Osallistun 29.2% / En osallistu 66.2% aktiivisesti yhteydenpitoon luokkani tai kouluni kanssa ulkomailla oleviin ystävyyskouluihin tai -luokkiin. (opettajat)

x8. Haluan osallistua 95.7% / En halua osallistua 4.3% aktiivisesti yhteydenpitoon luokkani tai kouluni kanssa ulkomailla oleviin ystävyyskouluihin tai -luokkiin. (opiskelijat)

x9. Olen matkustanut ulkomaille

Ei---Kyllä 100%, _____ kertaa, minne _____

ei vastausta 14.4%

x10. Olen asunut, opiskellut tai työskennellyt ulkomailla

Ei 57.7% Kyllä 40.5%, ___kk/vuotta, missä _____

ei vastausta 1.8%

x11. Ystäväpiiriini kuuluu Suomessa asuvia ulkomaalaisia

Ei 65.8% Kyllä 31.5%, minkä maalaisia _____

ei vastausta 2.7% kuinka monta _____

x12. Naapureinani tai työtovereinani on Suomessa asuvia ulkomaalaisia

Ei 76.6% Kyllä 19.8% minkä maalaisia _____

ei vastausta 3.6% kuinka monta _____

Pyydän Teitä täydentämään oheiset valmiiksi aloitetut lauseet tai ympyröimään mieleisenne vaihtoehdon yleistietonne tai mielipiteenne pohjalta.

x13. Suomessa asuu ulkomaalaisia (lukumäärä) _____

x14. Kotikunnassani asuu ulkomaalaisia (lukumäärä) _____

x15. Suomi ottaa vuosittain vastaan pakolaisia (pakolaiskiintiö) _____

x16. Suomi voisi vastaanottaa pakolaisia nykyistä
enemmän 55.4% / vähemmän 3.1% / yhtä paljon 41.5%

Perustelut _____

x17. Ulkomaalaisten maahanmuuttoa koskevat lainsäädännöt ovat mielestäni
liian tiukat 19.5% / sopivat 62.8% / liian löysät 9.7% ei vastausta 8.0%

Perustelut _____

x18. Millä perusteella ulkomaalainen on mielestäsi oikeutettu muuttamaan Suomeen
pysyvästi?

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5 _____

Perustelut _____

Pyydän Teitä valitsemaan mielipidettänne vastaavan väittämän käyttämällä asteikkoa:

1 paljon enemmän

2 jonkin verran enemmän

3 saman verran

4 jonkin verran vähemmän

5 paljon vähemmän

Suomen tulisi ottaa vastaan nykyistä	1	2	3	4	5	ei vast.
x19. turisteja	53.2%	33.3%	11.7%	0.9%	0.9%	--
x20. ulkomaalaisia opiskelijoita	36.0%	43.2%	18.0%	1.8%	0.9%	--
x21. ulkomaalaisia adoptiolapsia	45.0%	36.9%	12.6%	2.7%	1.8%	0.9%
x22. kehitysmaiden nälkäänäkeviä	25.2%	33.3%	31.5%	3.6%	2.7%	3.6%
x23. ulkomaalaisia, joiden sukulaisia asuu Suomessa	13.5%	30.6%	43.2%	6.3%	2.7%	3.6%
x24. poliittisesti, uskonnollisesti tai rodun vuoksi vainottuja	33.3%	41.4%	21.6%	2.7%	0.9%	--
x25. ulkomaalaisia työnhakijoita	12.6%	27.9%	46.8%	9.0%	2.7%	0.9%
x26. taloudellisen asemansa parantamisen toivossa muuttavia	5.3%	9.7%	30.1%	24.8%	28.3%	1.8%

Perustelut _____

Pyydän Teitä jatkamaan lauseet loppuun kirjoittamalla sen mukaan, mikä on ensivaikutelmanne asiasta. Esimerkiksi Hame on mieluiten käyttämäni asu työssä. Voit tarvittaessa kirjoittaa myös paperin kääntöpuolelle.

	positiivinen	neutraali	negatiivinen	ei vastausta
x27. Pakolainen	25.2%	68.5%	3.6%	3.7%
x28. Neekeri	48.7%	35.4%	13.3%	2.7%
x29. Somali	9.7%	73.5%	14.2%	2.7%
x30. Ruotsalainen	25.7%	61.9%	9.7%	2.7%
x31. Paluumuuttaja	15.9%	74.3%	7.1%	2.7%
x32. Mustalaiset	20.4%	48.7%	28.3%	2.7%
x33. Homoseksuaalit	21.2%	51.3%	24.8%	2.7%
x34. Venäläiset	13.3%	55.8%	28.3%	2.7%
x35. Norjalainen	19.5%	69.0%	8.0%	3.5%
x36. Amerikkalaiset	7.1%	35.4%	54.9%	2.7%
x37. Kurdit	31.9%	60.2%	5.3%	2.7%
x38. Englantilainen	29.2%	52.2%	15.9%	2.7%
x39. Saksalainen	24.8%	47.8%	24.8%	2.7%
x40. Maahanmuuttaja	9.7%	78.8%	8.0%	3.5%
x41. Ulkomaalainen	19.5%	69.0%	8.8%	2.7%

Pyydän Teitä ympyröimään mieleisenne vaihtoehdon ja perustelemaan lyhyesti valintanne.

Ulkomaalaisella, joka on asunut Suomessa viisi vuotta, mutta ei ole Suomen kansalainen, tulee mielestäni olla oikeus	kyllä	ei	ei vast
x42. kuulua ammattiliittoon	86.7%	12.4%	0.9%
x43. kuulua poliittiseen yhdistykseen	85.6%	13.5%	0.9%
x44. äänestää kunnallisvaaleissa	65.8%	34.2%	--
x45. äänestää eduskuntavaaleissa	45.0%	55.0%	--
x46. asettua ehdokkaaksi kunnallisvaaleissa	54.1%	45.9%	--
x47. asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa	36.0%	64.0%	--
Perustelut _____			

x48. Yhteiskunnan tulisi tukea Suomessa asuvien ulkomaalaisten oman kielen säilymistä.
kyllä 78.4% ei 19.8% ei vastausta 1.8%

Perustelut _____

x49. Yhteiskunnan tulisi tukea Suomessa asuvien ulkomaalaisten oman kulttuurin säilymistä.
kyllä 73.0% ei 23.4% ei vastausta 1.8%

Perustelut _____

x50. Suomessa asuvien ulkomaalaisten on pyrittävä tulemaan suomalaisten kaltaisiksi
kyllä 10.7% ei 87.5% ei vastausta 1.8%

Perustelut (miksi / miten) _____

Pyydän Teitä valitsemaan mielipidettänne vastaavan väittämän käyttämällä asteikkoa;

- 1 Erittäin positiivisena**
2 Melko positiivisena
3 En osaa sanoa
4 Melko negatiivisena
5 Erittäin negatiivisena

Koen ulkomaalaisen	1	2	3	4	5	ei vast
x51 ystävänä	57.7%	35.5%	9.9%	--	0.9%	--
x52 naapurina	33.3%	43.2%	22.5%	--	0.9%	--
x53 oppilaana	36.9%	44.1%	17.1%	0.9%	--	--
x54 työtoverina	36.9%	31.5%	30.6%	--	0.9%	--
x55 esimiehenä	21.6%	27.9%	47.7%	2.7%	--	--
x56 lähisukululaisen aviopuolisona	38.7%	32.4%	24.3%	3.6%	0.9%	--
x57 omana avio- puolisona	18.9%	16.2%	52.3%	9.9%	2.7%	--
x58 adoptio- lapsena	46.8%	31.5%	18.9%	0.9%	1.8%	--
Perustelut						

Pyydän Teitä ympyröimään mielipidettänne vastaavan väittämän käyttämällä asteikkoa;

- 1. Erittäin todennäköistä**
2. Todennäköistä
3. En osaa sanoa
4. Epätodennäköistä
5. Erittäin epätodennäköistä

Ulkomaalaisten Suomeen maahanmuuton seurauksena	1	2	3	4	5	ei vast
x59. kulttuurielämä rikastuu	47.7%	46.0%	1.8%	3.5%	--	0.9%
x60. työttömyys kasvaa	7.1%	27.4%	32.7%	26.5%	5.3%	0.9%
x61. suvaitsevaisuus muita kansoja kohtaan kasvaa	17.7%	55.8%	20.4%	5.3%	--	0.9%
x62. rikollisuus ja väkivalta lisääntyvät	0.9%	2.7%	33.6%	39.8%	19.5%	3.5%
x63. suomalaisten kielitai- to paranee	15.0%	46.0%	20.4%	15.0%	2.7%	0.9%
x64. sosiaaliturva heikke- nee	3.5%	11.5%	34.5%	41.6%	8.0%	0.9%
x65. kaupankäynti ulkomaille lisääntyy	7.1%	31.9%	29.2%	27.4%	2.7%	1.8%
x66. huumeet leviävät Suomeen	8.8%	40.7%	29.2%	16.8%	3.5%	0.9%
x67. Suomi saa lisää tieto-taitoa	0.9%	12.4%	56.6%	23.0%	7.1%	-
						jatkuu

jatkuu	1	2	3	4	5	ei vast
x68. Suomi kärsii taloudellisesti	0.9%	15.0%	34.5%	42.5%	6.2%	0.9%
x69. rasismi lisääntyy suomalaisten keskuudessa	3.5%	37.2%	32.7%	21.2%	3.5%	1.8%
x70. Suomi hyötyy taloudellisesti	1.8%	22.1%	38.9%	31.9%	3.5%	1.8%
Perustelut						

Pyydän Teitä valitsemaan tunnettanne vastaavan väittämän käyttämällä asteikkoa;

1. Erittäin voimakkaasti

2. Voimakkaasti

3. Jonkin verran

4. Heikosti

5. En lainkaan

Tunnen olevani	1	2	3	4	5	ei vast
x71. suomalainen	73.9%	20.7%	4.5%	--	0.9%	--
x72. eurooppalainen	12.6%	41.4%	39.6%	3.6%	0.9%	1.8%
x73. maailmankansalainen	3.6%	20.7%	45.0%	22.5%	5.4%	2.7%
Perustelut						

Kommentteja ja terveisiä tutkimuksen tekijälle;

KIITÄN TEITÄ LÄMPIMÄSTI VAIVANNÄÖSTÄNNE, JOLLA ON ENSIARVOISEN TÄRKEÄ MERKITYS TUTKIMUKSENI VALMISTUMISELLE!

LIITE 2a Iän yhteys asennoitumiseen yksisuuntaisella varianssianalyysillä tarkasteltuna.

ikä	<30		31-40		41-50		51<		ryhmien ero	
	N=58		N=22		N=14		N=18		F-arvo	p
	x	s	x	s	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.3	.52	2.2	.80	2.4	.68	2.4	.53	.82	.48
Suhtautuminen eri kansallis.	2.0	.20	1.9	.30	2.0	.35	2.0	.30	.08	.97
Sosiaalinen etäisyys	1.9	.55	2.1	.87	2.2	.47	2.1	.70	1.60	.19

LIITE 2b Sukupuolen yhteys asennoitumiseen t- testillä tarkasteltuna.

sukupuoli	mies		nainen		ryhmien ero	
	N=25		N=88		t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.2	.52	2.3	.62	-.80	.42
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	2.1	.23	1.9	.24	3.92	.000***
Sosiaalinen etäisyys	2.3	.62	1.9	.63	2.78	.006**
Maahanmuuton seuraukset	2.9	.39	2.6	.50	2.01	.047*

LIITE 2c Opettajien ja opiskelijoiden asennoituminen t-testillä tarkasteltuna.

	opettajat		opiskelijat		ryhmien ero	
	N=65		N=48		t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.3	.66	2.3	.52	-.33	.75
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.97	.30	1.96	.18	.12	.91
Sosiaalinen etäisyys	2.1	.70	1.8	.52	2.57	.011*
Maahanmuuton seuraukset	2.6	.55	2.8	.38	-1.2	.23

LIITE 3a Juliet- opiskelijoiden ja opiskelijoiden asennoituminen t-testillä tarkasteltuna.

	Juliet N=13		ei-Juliet N=33		ryhmien ero	
	x	s	x	s	t-arvo	p
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.2	.74	2.3	.42	-.77	.46
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.86	.18	2.0	.17	-2.7	.010*
Sosiaalinen etäisyys	1.7	.58	1.8	.51	-.89	.38
Maahanmuuton seuraukset	2.7	.45	2.8	.34	-1.2	.24

LIITE 3b Ulkomaalaisten ystävien yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

Ulkomaalaisia ystäviä	ei N=74		kyllä N=36		ryhmien ero	
	x	s	x	s	t-arvo	p
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.4	.55	2.2	.64	1.3	.20
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	2.0	.25	1.9	.26	.72	.48
Sosiaalinen etäisyys	2.0	.65	1.9	.61	.75	.46
Maahanmuuton seuraukset	2.8	.45	2.6	.53	2.2	.033*

LIITE 3c Ulkomaanmatkailun yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

	vähän matk. N=58		paljon matk. N=39		ryhmien ero	
	x	s	x	s	t-arvo	p
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.28	.64	2.25	.52	.24	.80
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.98	.25	1.97	.27	.17	.86
Sosiaalinen etäisyys	2.0	.70	2.0	.58	.04	.97
Maahanmuuton seuraukset	2.7	.45	2.7	.50	-.32	.75

LIITE 4a Ulkomailla asumisen, työskentelyn tai opiskelun yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

Asunut, työskennellyt tai opiskellut ulkomailla	ei N=65		kyllä N=45		ryhmien ero t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.4	.56	2.2	.65	1.7	.09
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	2.0	.26	1.9	.24	.91	.36
Sosiaalinen etäisyys	2.1	.61	1.9	.69	1.8	.08
Maahanmuuton seuraukset	2.8	.47	2.6	.49	2.5	.014*

LIITE 4b Ulkomaalaisten naapureiden tai työtovereiden yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

Ulkomaalaisia naapureita tai työtovereita	ei N=86		kyllä N=22		ryhmien ero t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.3	.56	2.3	.70	.21	.83
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	2.0	.25	1.8	.27	2.6	.011*
Sosiaalinen etäisyys	2.0	.64	1.8	.59	1.9	.07
Maahanmuuton seuraukset	2.7	.46	2.6	.60	.86	.39

LIITE 4c Ulkomaalaisten maahanmuuton uhkana kokemisen yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

	ei koe uhkaa N=83		kokee uhkaa N=30		ryhmien ero t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.2	.59	2.5	.56	-2.83	.006**
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.9	.24	2.1	.25	-3.05	.003**
Sosiaalinen etäisyys	2.0	.68	2.1	.56	-.57	.57

LIITE 5a Ulkomaalaisen oikeuksiin myönteisen tai kielteisen suhtautumisen yhteys asennoitumiseen t-testillä tarkasteltuna.

suhtautuminen ulkomaalaisen oikeuksiin	myönteinen N=28		kielteinen N=85		ryhmien ero t-arvo	p
	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.0	.78	2.4	.51	-2.14	.039*
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.9	.26	2.0	.25	-.68	.50
Sosiaalinen etäisyys	1.9	.80	2.0	.59	-.46	.64
Maahanmuuton seuraukset	2.5	.56	2.7	.45	-2.19	.031*

LIITE 5b Homoseksuaaleihin suhtautumisen yhteys asennoitumiseen yksisuuntaisella varianssianalyysillä tarkasteltuna.

Suhtautuminen homoseksuaaleihin	positiivinen N=24		neutraali N=58		negatiivinen N=28		ryhmien ero F-arvo	p
	x	s	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.29	.68	2.26	.58	2.30	.55	0.07	.93
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.80	.25	1.94	.22	2.16	.19	18.8	.000***
Sosiaalinen etäisyys	1.94	.60	1.94	.67	2.05	.61	.33	.72
Maahanmuuton seuraukset	2.55	.59	2.65	.46	2.89	.40	3.71	.028*

LIITE 5c Mustalaisiin suhtautumisen yhteys asennoitumiseen yksisuuntaisella varianssianalyysillä tarkasteltuna.

Suhtautuminen mustalaisiin	positiivinen N=23		neutraali N=55		negatiivinen N=32		ryhmien ero F-arvo	p
	x	s	x	s	x	s		
Eri perustein tulevien vastaanotto	2.21	.58	2.32	.60	2.25	.60	.325	.72
Suhtautuminen eri kansallisuuksiin	1.76	.23	1.97	.19	2.11	.27	16.6	.000***
Sosiaalinen etäisyys	1.81	.64	2.00	.66	2.03	.59	.962	.39
Maahanmuuton seuraukset	2.53	.57	2.73	.41	2.74	.55	1.53	.22